

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Διπλωματική Εργασία

ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΚΡΙΣΗΣ ΧΡΕΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

DEBT CRISIS CONFRONTATION IN GREECE

του

ΠΑΥΛΗ ΙΩΑΝΝΗ (Α.Μ.16028)

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του μεταπτυχιακού
διπλώματος ειδίκευσης στη Διοίκηση Επιχειρήσεων
(με εξειδίκευση στο Γενικό MBA)

Μάρτιος 2018

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της παρούσας Διπλωματικής Εργασίας θα ήθελα να εκφράσω της ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα καθηγητή κ. Γκίνογλου Δημήτριο, για την ανάθεση και την επίβλεψη της παρούσας εργασίας, καθώς και για τη συνεργασία και καθοδήγηση που μου παρείχε σε όλη τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας. Θα ήθελα επίσης να εκφράσω τις ευχαριστίες μου προς τα μέλη της εξεταστικής επιτροπής, καθηγητή κ. Καραγιώργο Θεοφάνη και επίκουρο καθηγητή κ. Δρογαλά Γεώργιο και προς όλους τους διδάσκοντες του Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Διοίκηση Επιχειρήσεων (MBA) του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, για τις γνώσεις που μου μετέδωσαν κατά τη διάρκεια της φοίτησής μου.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την στήριξη που μου παρείχε και σε αυτό το βήμα που πραγματοποίησα.

Περίληψη

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία έχει τίτλο «Αντιμετώπιση Κρίσης Χρέους στην Ελλάδα» και διαρθρώνεται σε επτά κεφάλαια. Ειδικότερα, στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η διαδικασία ένταξης της Ελλάδας στην ΟΝΕ, όπου αποτυπώνονται τα κριτήρια σύγκλισης στην ΟΝΕ καθώς και η ονομαστική σύγκλιση της Ελλάδος με τα κριτήρια αυτά. Επίσης, αναλύεται η συναλλαγματική πολιτική και η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας κατά την περίοδο αυτή, ενώ αποτυπώνεται η κατάσταση του τραπεζικού συστήματος την περίοδο 1990-2000 και 2000-2010, δηλαδή ουσιαστικά μέχρι την απαρχή της κρίσης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μια ιστορική αναδρομή της κρίσης και αναλύονται οι ενδογενείς και εξωγενείς αιτίες της οικονομικής κρίσης. Επιπλέον, περιγράφονται τα χαρακτηριστικά του δημοσιονομικού ελλείμματος καθώς και μια προσέγγιση της κατάστασης που επικρατεί στην φορολογία στην Ελλάδα.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται η δημοσιονομική κατάσταση της ελληνικής οικονομίας κατά την περίοδο 2004-2009. Αναλυτικότερα, αποτυπώνονται οι συνέπειες των Ολυμπιακών Αγώνων στην οικονομική ανάπτυξη, η επίδραση της απογραφής του 2004 στην χρηματοοικονομική αξιοπιστία της χώρας. Ακόμη, μελετάται η εξέλιξη της αύξησης της απασχόλησης στον ελληνικό δημόσιο τομέα από την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ έως και την ένταξη στον Μηχανισμό Στήριξης το 2010.

Στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάζεται διεξοδικά η περίοδος των Μνημονίων. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζεται η εποχή του πρώτου Μνημονίου 2010-2011, η αναδιάρθρωση του χρέους – PSI που έγινε το 2012. Επιπρόσθετα, αναλύεται το δεύτερο Μνημόνιο και η εφαρμογή του την περίοδο 2012-2014 καθώς και το τρίτο Μνημόνιο που είναι ακόμα σε ισχύ από το 2015.

Στο πέμπτο κεφάλαιο εξετάζεται το θέμα των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων, όπου επιχειρείται μια αποτύπωση της κατάστασης για την Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και για την Ελλάδα. Έπειτα, παρουσιάζονται οι πολιτικές που αφορούν την προσέλκυση Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στις Ευρωπαϊκές χώρες, όπως είναι η Ιρλανδία, η Πορτογαλία η Ισπανία και η Γερμανία, ενώ εξετάζονται και οι πολιτικές προσέλκυσης Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στην Ελλάδα.

Στο έκτο κεφάλαιο γίνεται μια σύντομη ανασκόπηση της διεθνούς οικονομικής κρίσης του 2008, όπου αναφέρεται το χρονικό της κρίσης, τα αίτια της διεθνούς κρίσης, οι επιπτώσεις και ορισμένες ενέργειες που έγιναν για την αντιμετώπισή της.

Τέλος, στο έβδομο κεφάλαιο παρουσιάζονται ορισμένες αναγκαίες μεταρρυθμίσεις που μπορούν να συμβάλλουν στην βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Πιο συγκεκριμένα, προτείνονται δράσεις στους τομείς της δημόσιας διοίκησης και ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, στην φορολογική πολιτική, στο δικαστικό σύστημα, στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, στις αγορές προϊόντος και κεφαλαίου. Ακόμη, παρουσιάζονται κλάδοι της οικονομίας όπου η χώρα εμφανίζει ισχυρά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, όπως είναι ο τουρισμός, η αγροτική παραγωγή κτλ.

Λέξεις Κλειδιά: Δημόσιος χρέος, έλλειμμα, οικονομική κρίση, ΑΞΕ, μεταρρυθμίσεις

Abstract

This Diploma Thesis is titled “Debt crisis confrontation in Greece” and is structured in seven chapters. In particular, the first chapter presents the process of Greece's accession to EMU, where the convergence criteria in EMU and the nominal convergence of Greece with these criteria are reflected. It also analyzes the exchange rate policy and the competitiveness of the Greek economy during this period, while the situation of the banking system is reflected in the period 1990-2000 and 2000-2010, essentially until the beginning of the crisis.

In the second chapter there is a historical review of the crisis and the endogenous and exogenous causes of the economic crisis. In addition, the features of the fiscal deficit as well as an approach to the tax situation in Greece are described.

The third chapter examines the financial situation of the Greek economy over the period 2004-2009. More specifically, the effects of the Olympic Games on economic growth, the impact of the 2004 census on the country's financial reliability are reflected. Furthermore, the development of employment growth in the Greek public sector from the country's EMU accession to the accession to the 2010 Support Mechanism is being studied.

The fifth chapter deals with the issue of Foreign Direct Investment, which attempts to capture the situation for the European Union as well as Greece. Next, the policies for attracting Foreign Direct Investment to European countries such as Ireland, Portugal, Spain and Germany are presented, while the policies of attracting Foreign Direct Investment in Greece are also being considered.

In the sixth chapter there is a brief review of the international financial crisis of 2008, which refers to its time of crisis, the causes of the international crisis, its impact and some actions taken to deal with it.

Finally, the seventh chapter presents some necessary reforms that can contribute to the sustainable economic development of the country. In particular, actions are proposed in the areas of public administration and e-government, tax policy, the judicial system, the financial system, the product and capital markets. There are also branches of the economy where the country has strong competitive advantages, such as tourism, agricultural production, etc.

Key words: *Public debt, deficit, financial crisis, FDI, reforms*

Πίνακας Περιεχομένων

Ευχαριστίες	ii
Περίληψη.....	iii
Abstract	v
Κατάλογος πινάκων	viii
Κατάλογος διαγραμμάτων	x
1. Εισαγωγή.....	1
2. Η ένταξη της Ελλάδας στην ONE	4
2.1 Τα κριτήρια σύγκλισης στην ONE.....	4
2.2 Ονομαστική σύγκλιση της Ελλάδος με τα κριτήρια της ONE.....	7
2.3 Η συναλλαγματική πολιτική και η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας	9
2.4 Το τραπεζικό σύστημα την περίοδο 1990-2000	13
2.5 Το τραπεζικό σύστημα την περίοδο 2000-2010	17
2.6 Μη εξυπηρετούμενα δάνεια	22
3. Τα αίτια της κρίσης.....	23
3.1 Ιστορική αναδρομή της κρίσης.....	23
3.2 Οι ενδογενείς αιτίες της οικονομικής κρίσης.....	27
3.3 Οι εξωγενείς αιτίες της οικονομικής κρίσης	31
3.4 Τα χαρακτηριστικά του δημοσιονομικού ελλείμματος	31
3.5 Όψεις της φορολογίας στην Ελλάδα	34
4. Η δημοσιονομική κατάσταση της ελληνικής οικονομίας την περίοδο 2004-2009	42
4.1 Οι συνέπειες των Ολυμπιακών Αγώνων στην οικονομική ανάπτυξη	42
4.2 Η επίδραση της απογραφής στην χρηματοοικονομική αξιοπιστία της χώρας	44
4.3 Η εξέλιξη της αύξησης της απασχόλησης στον ελληνικό δημόσιο τομέα από την ένταξη στην ONE έως και τον Μηχανισμό Στήριξης	50
5. Η περίοδος των Μνημονίων.....	53
5.1 Η εποχή του πρώτου Μνημονίου 2010-2011.....	53
5.2 Η αναδιάρθρωση του χρέους – PSI	58
5.3 Το δεύτερο Μνημόνιο 2012-2014.....	66
5.4 Το τρίτο Μνημόνιο 2015-2018	68
6. Άμεσες Ξένες Επενδύσεις.....	74
6.1 Γενικά.....	74
6.2 Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στην Ε.Ε.....	75
6.3 Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στην Ελλάδα	76
6.4 Πολιτικές προσέλκυσης Άμεσων Ξένων Επενδύσεων σε Ευρωπαϊκές χώρες ⁷⁹	
6.4.1 Η περίπτωση της Ιρλανδίας.....	79

6.4.2	Η περίπτωση της Πορτογαλίας	81
6.4.3	Η περίπτωση της Ισπανίας	83
6.4.4	Η περίπτωση της Γερμανίας.....	85
6.5	Πολιτικές προσέλκυσης Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στην Ελλάδα.....	86
7.	Διεθνής οικονομική κρίση 2008.....	91
7.1	Το χρονικό της κρίσης.....	91
7.2	Τα αίτια της διεθνούς κρίσης.....	93
7.3	Η αντιμετώπιση της διεθνούς κρίσης	96
8.	Αναγκαίες μεταρρυθμίσεις για μια βιώσιμη ανάπτυξη στην Ελλάδα.....	99
8.1	Γενικά.....	99
8.2	Δημόσια διοίκηση και ηλεκτρονική διακυβέρνηση.....	100
8.3	Φορολογική πολιτική	104
8.4	Δικαστικό σύστημα.....	107
8.5	Χρηματοπιστωτικό σύστημα	110
8.6	Αγορές προϊόντος και κεφαλαίου.....	120
8.7	Κλάδοι της οικονομίας με συγκριτικά πλεονεκτήματα.....	122
9.	Συμπεράσματα-Προτάσεις.....	130
	Βιβλιογραφικές Αναφορές	136

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 1: Μακροοικονομικές επιδόσεις της Ελλάδας κατά το διάστημα	5
Πίνακας 2: Τα δημοσιονομικά μεγέθη της Ελλάδας κατά την περίοδο 1980-1990 ..	6
Πίνακας 3: Πληθωρισμός, δημόσιο έλλειμμα και χρέος ως ποσοστά του ΑΕΠ 1990-2000.	8
Πίνακας 4: Δημόσια έσοδα ως ποσοστό του ΑΕΠ την περίοδο 1990-2000	11
Πίνακας 5: Δημόσιες δαπάνες και μισθοδοτικό κόστος ως ποσοστά του ΑΕΠ την περίοδο 1990-2000	12
Πίνακας 6: Αριθμός καταστημάτων και προσωπικού της Τραπέζης της Ελλάδας και λοιπών τραπεζών στις 31/12/2000.....	13
Πίνακας 7: Εξέλιξη του ενεργητικού των τεσσάρων πιο σημαντικών τραπεζών καθώς και του συνόλου του τραπεζικού συστήματος την περίοδο 1993-2001 σε δις ευρώ.	15
Πίνακας 8: Εξέλιξη των χορηγήσεων των τεσσάρων βασικών τραπεζών και του συνόλου του τραπεζικού συστήματος κατά την περίοδο 1993-2001 σε δις ευρώ. ...	15
Πίνακας 9: Εξέλιξη των καταθέσεων των τεσσάρων βασικών τραπεζών και του συνόλου του ελληνικού τραπεζικού συστήματος κατά τα έτη 1993-2001 σε δις ευρώ.	16
Πίνακας 10: Εξέλιξη του ενεργητικού των τεσσάρων βασικών τραπεζών για το σύνολο του ελληνικού τραπεζικού κλάδου κατά την διάρκεια των ετών 2002-2010 σε δις ευρώ.	18
Πίνακας 11: Εξέλιξη των καταθέσεων για τις τέσσερις βασικές τράπεζες και για το σύνολο του ελληνικού τραπεζικού κλάδου κατά τη διάρκεια των ετών 2002-2010, ποσά σε δις ευρώ.	19
Πίνακας 12: Εξέλιξη των χορηγήσεων για τις τέσσερις βασικές τράπεζες και για το σύνολο του ελληνικού τραπεζικού κλάδου κατά 2002-2010 σε δις ευρώ.....	20
Πίνακας 13: Λόγος χορηγήσεων προς καταθέσεις για τις τέσσερις βασικές τράπεζες και για το σύνολο του τραπεζικού συστήματος για τα έτη 2002-2010.....	21
Πίνακας 14: Εξέλιξη του NPL ratio του τραπεζικού κλάδου κατά την διάρκεια της περιόδου 2001-2012.	22
Πίνακας 15: Μέσος ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης, μέση ετήσια μεταβολή χρέους και ελλείμματα Γενικής Κυβέρνησης.....	29
Πίνακας 16: Στοιχεία για τη Φορολογική Βάση των Φυσικών Προσώπων ανά Κατηγορία Εισοδήματος.....	37
Πίνακας 17: Στοιχεία για την Φορολογική Βάση των Επιχειρήσεων ανά Εύρος Κερδών	38
Πίνακας 18: Συνολικό Δηλωθέν Εισόδημα ανά Κλίμακα και Επαγγελματική Κατηγορία (Φορολογικό Έτος 2014)	38
Πίνακας 19: Συνολικό Δηλωθέν Εισόδημα ανά Κλίμακα και Επαγγελματική Κατηγορία	39
Πίνακας 20: Συνολικές και επιμέρους δαπάνες των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 (σε ευρώ).....	43
Πίνακας 21: Πραγματοποιούμενες αναθεωρήσεις από τη Eurostat από το 1997 έως 2003	45
Πίνακας 22: Η πορεία του ΑΕΠ κατά την περίοδο 1996-2004 των χωρών της Ευρωζώνης.....	46
Πίνακας 23: Πορεία βασικών οικονομικών μεγεθών Ελλάδας 2004-2014.....	47
Πίνακας 24: Απασχόληση στον δημόσιο τομέα στην Ευρώπη (μέσος όρος 2008-2011).....	51

Πίνακας 25: Ζημιές ελληνικού τραπεζικού συστήματος από το «κούρεμα» των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου.....	60
Πίνακας 26: Κυριότερα μεγέθη επαναγοράς χρέους	64
Πίνακας 27: Μέσο Επιτόκιο Δανεισμού στην Ευρώπη το 2014	65
Πίνακας 28: Μεταβολή στις ΑΞΕ με βάση την κλαδική κατανομή 2007-2013	77
Πίνακας 29: Πορεία Τιτλοποίησης των Στεγαστικών Δανείων στις ΗΠΑ	94

Κατάλογος διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1: Έλλειμμα Γενικής Κυβέρνησης ως % του Α.Ε.Π. σε Ελλάδα και Ε.Ε.....	34
Διάγραμμα 2: Έσοδα Τακτικού Προϋπολογισμού.....	35
Διάγραμμα 3: Άμεσοι Φόροι (2004-2014).....	36
Διάγραμμα 4: Συγκριτική παρουσίαση φορολογικών συντελεστών Ελλάδος και ΕΕ-28 για το έτος 2012	40
Διάγραμμα 5: Εξέλιξη Άμεσης Φορολογίας σε Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ένωση..	41
Διάγραμμα 6: Εξέλιξη του χρέους κατά την περίοδο 2000-2015.....	59
Διάγραμμα 7: Χρονική αποπληρωμή του χρέους από το 2015 έως και το 2059	66
Διάγραμμα 8: Δείκτης Μόχλευσης Αμερικανικών Τραπεζών.....	95

1. Εισαγωγή

Η Ελλάδα από τη δημιουργία της ως σύγχρονο κράτος βρέθηκε αντιμέτωπη με την απειλή του χρέους. Η αναζήτηση των εξωτερικών δανείων και η συσσώρευση των χρεών μπορούμε να πούμε ότι πέρασε από διάφορα στάδια, τα οποία όμως παρουσιάζουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά, όπως ήταν η αδυναμία εξυπηρέτησης τους χρέους, δηλαδή ουσιαστικά οι πτωχεύσεις, με την τελευταία να συμβαίνει το 2010, όπου ναι μεν αποτράπηκε τυπικά η πτώχευση, αλλά δημιούργησε σημαντικά προβλήματα. Επίσης, άλλα κοινά χαρακτηριστικά αφορούσαν τις επαναλαμβανόμενες διαπραγματεύσεις προκειμένου να βρεθούν οι κατάλληλοι συμβιβασμοί με τους δανειστές, οι διεθνείς έλεγχοι, τα λογιστικά τεχνάσματα, τα φαινόμενα κακοδιαχείρισης κτλ. (Καζάκος , et al., 2016)

Από τη δημιουργία του ελληνικού κράτους, οι σχέσεις της Ελλάδος με τους δανειστές θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ιδιαίτερα δύσκολη ως προς τη συμφωνία και ως προς τους όρους δανεισμού και την εξυπηρέτηση των δανείων, ενώ άλλα χαρακτηριστικά ήταν οι εντάσεις, η αμοιβαία καχυποψία, η πλεονεξία των δανειστών καθώς και η κακοδιαχείριση του οφειλέτη. Ωστόσο, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι ένα μέρος των δανείων διοχετεύθηκε σε παραγωγικούς σκοπούς, ή κατευθύνθηκε για την άμυνα της χώρας. Όμως θα πρέπει να τονίσουμε ότι η συσσώρευση των χρεών και οι πτωχεύσεις δεν αποτελούν μόνο μια ελληνική ιδιαιτερότητα, ούτε κάποιο παροδικό φαινόμενο. (Cottarelli & Schaecter , 2010)

Από το 1821 και έπειτα φαίνεται να ξεκίνησε η νεοελληνική δανειακή εμπειρία, ενώ όπως είναι γνωστό εξελίσσεται έως σήμερα. Αξιοσημείωτο είναι ότι κατά καιρούς οι πολιτικές ηγεσίες φαίνεται να θεωρούσαν τα δάνεια ως τακτικό έσοδο, χρησιμοποιώντας διάφορες αιτιολογίες. Έως σήμερα, η Ελλάδα ήρθε αντιμέτωπη τέσσερις φορές σε αδυναμία να εξυπηρετήσει τα χρέη της, χωρίς βέβαια να λαμβάνονται υπόψη οι φορές που διασώθηκε κατόπιν έκτακτης βοήθειας όπως έγινε το 1985. Κοινό χαρακτηριστικό είναι ότι μετά από κάθε πτώχευση, η χώρα αποκλειόταν για αρκετά μεγάλο διάστημα από τις χρηματαγορές, ενώ ετίθετο ως προϋπόθεση η εξυπηρέτηση των παλαιότερων χρεών προκειμένου η χώρα να μπορεί να αντλήσει νέα δάνεια. Ένα ακόμη κοινό χαρακτηριστικό είναι ότι εν τέλει επιτυγχάνονταν κάποιος συμβιβασμός και αντλούσε εκ νέου νέα δάνεια. (Ηλιαδάκης , 2011)

Πτωχεύσεις συνέβησαν στο ελληνικό κράτος το 1827, το 1893, το 1897, το 1932, ενώ τα αμέσως επόμενα χρόνια κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 1950, του 1960 και

του 1970, κατάφεραν και πέτυχαν πραγματικά πλεονάσματα, ενώ η στροφή προς τον δανεισμό γινόταν προκειμένου να χρηματοδοτήσουν νέες επενδύσεις. Από το 1981, έως και τα τέλη της δεκαετίας του 1980, εφαρμόστηκε μια πολιτική που μπορεί να χαρακτηριστεί ως λαϊκίστικη, όπου είχε ως απόρροια την παραγωγή σημαντικών χρεών και την διαρκή αύξηση του δανεισμού. Επίσης, το κράτος παρουσίασε σημαντική διόγκωση, τόσο άμεσα, όσο και έμμεσα μέσα από την δημιουργία νέων φορέων, ενώ γενικά η οικονομία μπορούμε να πούμε ότι περιήλθε σε στασιμότητα. Χαρακτηριστικό της περιόδου είναι ότι στις αρχές της δεκαετίας του 1980 το δημόσιο χρέος κυμαίνονταν στο 39% του ΑΕΠ, που μπορούμε να πούμε ότι ήταν σε διαχειρίσιμο επίπεδο, ενώ μια δεκαετία μετά το χρέος έφθασε στο 100% του ΑΕΠ, ενώ με ανάλογο τρόπο αυξήθηκαν και οι δαπάνες που αφορούσαν την εξυπηρέτηση του χρέους. Στη συνέχεια και ιδίως μετά το 1996, έγινε μια προσπάθεια που αφορούσε την αντιστροφή των τάσεων.

Την ίδια περίοδο είχε τεθεί ο στόχος για την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ με αποτέλεσμα να υπάρχει η τάση για μόνιμο αναπροσανατολισμό, ενώ ορισμένες προσπάθειες έγιναν, ωστόσο δεν απέφεραν τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Χαρακτηριστικό είναι ότι από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, τα δημοσιονομικά ελλείμματα παρουσίασαν μείωση και ο λόγος τους χρέους προς το ΑΕΠ, σταθεροποιήθηκε, ωστόσο θα πρέπει να επισημάνουμε ότι τα χρέη σε απόλυτους ρυθμούς συνέχισαν να αυξάνονται με σημαντικό βαθμό. Μετά την ένταξη της χώρας στην Ευρωζώνη, η οικονομία της χώρας άρχισε να επανέρχεται στην πολιτική που ακολουθούνταν μέχρι πρότινος, ενώ μετά το 2007 μπορούμε να πούμε ότι η οικονομία εκτροχιάστηκε εκ νέου, με προβλήματα όπως ήταν το ασφαλιστικό, οι κρατικές εγγυήσεις κτλ να τίθενται στην πρώτη γραμμή. Όμως πέρα από την οικονομία, η εξέλιξη αυτή της οικονομίας ανέδειξε και τα προβλήματα διακυβέρνησης, τα οποία αντιμετώπιζε το ελληνικό κράτος. (Graeber , 2011)

Εν έτει 2010, η χώρα παρόλο που δεν κήρυξε τυπικά πτώχευση, έγινε φανερό ότι δεν ήταν σε θέση να χρηματοδοτήσει με ομαλό τρόπο τα νέα δάνεια της, ενώ οι τόκοι είχαν φθάσει σε πολύ υψηλά επίπεδα με αποτέλεσμα να δημιουργείται πρόβλημα που αφορούσε την εξυπηρέτηση του χρέους. Για το λόγο αυτό, τον Μάιο του 2010, διαμορφώθηκε ένα χρηματοδοτικό σχήμα, από την τρόικα και έτσι η διακρατική αυτή συμφωνία, αντικατέστησε τους ιδιωτικούς δανειστές. Η κατάσταση στην χώρα ήταν ιδιαίτερα δύσκολη, καθώς είχαν συσσωρευτεί χρέη τα οποία κυμαίνονταν στα 320 δις ευρώ, φθάνοντας περίπου στο 180% του ΑΕΠ, τα οποία ακόμα και σήμερα δύσκολα μπορούν να χρηματοδοτηθούν, χωρίς να υπάρχει επίσημη διακρατική βοήθεια.

Παράλληλα θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η ελληνική κρίση χρέους αποτέλεσε προειδοποίηση για τις άλλες χώρες της Δύση οι οποίες ήταν αντιμέτωπες με δημοσιονομικά προβλήματα. (Cottarelli & Schaecter , 2010)

2. Η ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ

2.1 Τα κριτήρια σύγκλισης στην ΟΝΕ

Είναι γεγονός ότι από το τέλος της δεκαετίας του 1970, η διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης βρέθηκε στο επίκεντρο και άρχισε να αποκτά μια νέα δυναμική. Το απόγειο αυτής δυναμικής φάνηκε να είναι το 1992, όπου υπεγράφη η Συνθήκη του Μάαστριχτ, η οποία εκτός από τα στάδια της ένταξης προέβλεπε μια σειρά από κριτήρια που αφορούσαν τη «σύγκλιση», η επίτευξη των οποίων ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για να συμμετέχει η χώρα στην ΟΝΕ. Όσον η δημοσιονομική πολιτική των κρατών μελών παρέμεινε στην αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών μελών, τόσο τα κράτη μέλη συνέχισαν να παραβιάζουν τους ευρωπαϊκούς κανόνες.

Η έκθεση Delors αποτέλεσε ουσιαστικά την πρώτη προσπάθεια της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να προωθήσει και να διασφαλίσει την ΟΝΕ, όμως η ΟΝΕ και ο δρόμος για την Ευρωπαϊκή Ένωση, δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί άμεσα. Η έκθεση Delors, πρότεινε να δημιουργηθεί η Ευρωζώνη σε τρία στάδια, χωρίς όμως να υπάρχει χρονικός περιορισμός που να αφορά την υλοποίηση των σταδίων, εφόσον ήταν ιδιαίτερα δύσκολο να προσδιοριστεί η δυνατότητα σύγκλισης των οικονομιών των κρατών μελών από την αρχή. (Hix, 2005)

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ ήταν το αποτέλεσμα που αφορούσε τη σύγκλιση συμφερόντων των ισχυρότερων κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ιδίως της Γαλλίας και της Γερμανίας, ενώ τα κριτήρια σύγκλισης προωθήθηκαν έτσι ώστε να μπορέσει να διασφαλιστεί η οικονομική συνοχή του εγχειρήματος και τα συμφέροντα ιδίως της Γερμανίας. Όσον αφορά την ελληνική πραγματικότητα της περιόδου αυτής, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι αντί η ελληνική οικονομική πολιτική να οδηγήσει τη χώρα σε διαδικασία σύγκλισης, είχε ως αποτέλεσμα να κυριαρχήσουν τα λαϊκίστικα τεχνάσματα τα οποία έρχονται σε πλήρη αντίθεση με τις ευρωπαϊκές εξελίξεις. (Καζάκος, 2009)

Η διακυβέρνηση της δεκαετίας του 1980 είχε ως χαρακτηριστικό τον εκτεταμένο δανεισμό, καθώς και την ανάδειξη επεκτατικών πολιτικών. Ορισμένα χαρακτηριστικά της εποχής ήταν η παροχή δωρεάν δανείων, ο Νόμος 1368/83, ο οποίος σχετιζόταν με την κοινωνικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων, οι αυξήσεις που έγιναν σε μισθούς και μεταβιβαστικές πληρωμές, καθώς και η εφαρμογή γενικότερα μιας ιδιαίτερα γενναϊόδωρης πολιτικής. Όμως θα πρέπει να επισημάνουμε ότι οι πολιτικές αυτές δεν είχαν καμία θετική επίπτωση στην ευημερία των πολιτών, ενώ από την άλλη με την

αύξηση της φορολογίας οδήγησαν στην αύξηση της ανεργίας, της κλιμάκωσης του πληθωρισμού, στην μείωση των επενδύσεων καθώς και στην καθυστέρηση της ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας. (Αλογοσκούφης, 2009)

Στον πίνακα 1, παρουσιάζονται οι μακροοικονομικές επιδόσεις της Ελλάδας κατά το διάστημα 1980-1990.]

Πίνακας 1: Μακροοικονομικές επιδόσεις της Ελλάδας κατά το διάστημα¹

Έτος	Ρυθμός ανάπτυξης (%)	Πληθωρισμός (%)	Ανεργία (%)	Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (%)
1980	0,7	24,9	2,7	0,6
1981	-1,6	24,5	4,0	1,7
1982	-1,1	21,1	5,8	-1,8
1983	-1,1	20,2	7,9	-2,8
1984	2,0	18,5	8,1	-2,5
1985	2,5	19,3	7,8	-4,5
1986	0,5	23,0	7,4	-3,6
1987	-2,3	16,4	7,4	-0,8
1988	4,3	13,5	7,7	-1,8
1989	3,8	13,7	7,5	-4,3
1990	0,0	20,4	7,0	-4,7

Όπως διαπιστώνουμε ο ρυθμός ανάπτυξης, παρουσίασε χαμηλούς ρυθμούς, ενώ για αρκετές χρονιές τα αποτελέσματα ήταν υφεσιακά. Όμως δύο χρονιές, το 1988 και το 1989, διαπιστώνουμε ιδιαίτερα θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης οι οποίοι κυμαίνονται κοντά στο 4%. Ο πληθωρισμός κατά τη διάρκεια των ετών 1980-1990 παρουσίασε έντονες διακυμάνσεις. Ειδικότερα, κατά τη διάρκεια των ετών 1980-1985, ο πληθωρισμός παρουσίασε αποκλιμάκωση και έτσι από το 25% σχεδόν το 1980, κυμάνθηκε στο 19,3% το 1985, ενώ το 1986 παρουσίασε άνοδο φθάνοντας πάλι στο 23% και μετέπειτα εκ νέου αποκλιμάκωση, ενώ το 1990 κυμαινόταν στο 20,4%. Όσον αφορά την ανεργία παρουσίασε έντονες διακυμάνσεις ενώ κυρίως μπορούμε να πούμε ότι για αρκετά χρόνια η ανεργία βρισκόταν περίπου στο 7,5%. Από την αποτύπωση των δεδομένων που αφορούν το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, βλέπουμε ότι κυμάνθηκε κυρίως σε αρνητικά επίπεδα που έφθασαν ακόμα και το -4,7% το 1990.

Ο πίνακας 2, παρουσιάζει τα δημοσιονομικά μεγέθη της Ελλάδος κατά το διάστημα 1980-1990, όπως αποτυπώνονται από τη Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος.

¹ Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2018. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://www.statistics.gr/>

Πίνακας 2: Τα δημοσιονομικά μεγέθη της Ελλάδας κατά την περίοδο 1980-1990²

Έτος	Καθαρός δανεισμός (%)	Συνολικές δαπάνες (%)	Χρέος γενικής κυβέρνησης (%)
1980	-2,6	31,8	28,6
1981	-9,1	38,0	34,5
1982	-6,8	38,7	41,3
1983	-7,6	40,5	41,9
1984	-8,4	42,4	48,0
1985	-11,7	45,6	54,7
1986	-9,5	44,1	55,9
1987	-9,2	46,4	62,2
1988	-11,5	42,2	66,8
1989	-14,4	43,6	69,9
1990	-16,1	48,2	80,7

Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε από τον πίνακα, ο καθαρός δανεισμός της χώρας ξεκινά από ιδιαίτερα χαμηλό ποσοστό το 1980 και παρουσιάζει διαρκή άνοδο η οποία φθάνει το -16,1% το 1990, ενώ θα πρέπει να επισημάνουμε ότι μετά τις εκλογές του 1986 για τα έτη 1986 και 1987 παρουσίασε αποκλιμάκωση ο καθαρός δανεισμός. Οι συνολικές δαπάνες παρουσίασαν αύξηση κατά τη διάρκεια της περιόδου όπου μελετάμε καθώς από το 31,8% το 1980 βρέθηκαν το 1990 στο 48,2%, παρουσιάζοντας αύξηση σε κάθε έτος. Ανάλογη αύξηση φαίνεται να είχε και το χρέος της γενικής κυβέρνησης το οποίο από το 28,6% το 1980 βρέθηκε να κυμαίνεται στο 80,7% το 1990. Αξιοσημείωτο είναι ότι μεταξύ του 1989 και του 1990 το χρέος της γενικής κυβέρνησης παρουσίασε αύξηση που ξεπέρασε το 10%.

Η Ελλάδα, το 1985, μπροστά στον πολύ σοβαρό κίνδυνο της χρεοκοπίας είχε δύο δυνατές επιλογές, ή την προσφυγή στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ή την επίκληση της βοήθειας της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Η κυβέρνηση που μόλις είχε εκλεγεί επέλεξε την βοήθεια της Ε.Κ. μέσω του συστήματος μηχανισμού αλληλεγγύης, ένας μηχανισμός που αφορά την χορήγηση δανείων από την τότε Ευρωπαϊκή Κοινότητα, με σκοπό την ενίσχυση του ισοζυγίου πληρωμών για τα κράτη μέλη. Συνεπώς, ερχόμαστε στις 9-12-1985, οπότε και χορηγείτε στην Ελλάδα δάνειο που ανέρχεται στα 1,75 δισεκατομμύρια δολάρια και το οποίο προβλέπεται να αποπληρωθεί σε δύο δόσεις. Ως αντιστάθμισμα για τη λήψη του δανείου, η ελληνική κυβέρνηση δεσμεύτηκε ως προς την εφαρμογή ενός προγράμματος οικονομικής ανάκαμψης, βασιζόμενο στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, από την άλλη πλευρά στην μείωση

² Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2018. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://www.statistics.gr/>

του πληθωρισμού και των ελλειμμάτων, καθώς και την λήψη διαρθρωτικών μέτρων για την αύξηση των παραγωγικών δομών.

Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί ότι ήδη από την δεκαετία του 1980 και παρά τις έντονες αντιευρωπαϊκές φωνές που ακούγονταν της ελληνικής επικράτειας, αρκετές από τις προβλεπόμενες στο εφαρμοζόμενο σήμερα μνημόνιο μεταρρυθμίσεις είχαν αναληφθεί ως υποχρέωση να υλοποιηθούν ήδη από τότε. Ωστόσο, η ελληνική πλευρά προτίμησε την αύξηση της ελληνικής ανταγωνιστικότητας, μέσα από την υποτίμηση της δραχμής, σε ποσοστό 15%, αντί να προβούμε στις επιθυμητές από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα διαρθρωτικές αλλαγές. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ιδεολογική απόκλιση της πράξης από τις δεσμεύσεις που είχαν ληφθεί. (Καζάκος , 2009)

2.2 Ονομαστική σύγκλιση της Ελλάδος με τα κριτήρια της ΟΝΕ

Η είσοδος της Ελλάδας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση για την συντριπτική πλειοψηφία του ελληνικού λαού και των ελληνικών πολιτικών συνδυασμών αποτέλεσε ένα πολυπόθητο στόχο που τελικά επετεύχθη, αφού κατά κοινή ομολογία θεωρούνταν μία ιδανική ευκαιρία διασφάλισης όχι μόνο της οικονομικής ευρωστίας της χώρας αλλά και της αναγνώρισης του πολιτικού ρόλου της Ελλάδας.

Ως προς τούτο, θεωρήθηκε ότι η μείωση της αβεβαιότητας που αποτελούσε πάγιο πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας, όπως και η εξομάλυνση του συναλλαγματικού ζητήματος που εμπόδιζε κάθε προσπάθεια ανάπτυξης και προόδου στις προηγούμενες δεκαετίες, ότι θα προσέφερε νέα ώθηση στην οικονομία μας. (Ρουκανάς & Σκλιάς , 2014)

Δυστυχώς, όμως η πραγματικότητα αποδείχθηκε διαφορετική καθώς η παρέκκλιση της πορείας της ελληνικής οικονομίας από τα τιθέμενα στη Συνθήκη του Μάαστριχτ, ποσοτικά κριτήρια ήταν ιδιαίτερα εμφανής. Ενδεικτικά η ετήσια έκθεση του ΟΟΣΑ για τη χώρα μας το 1991 έδειξε ότι η μεγάλου χρονικού διαστήματος ανισορροπίες της οικονομίας μας ήταν ίσως οι μεγαλύτερες από αυτές που υπήρχαν στα βιομηχανικά κράτη. Πιο συγκεκριμένα, ο πληθωρισμός και η δημοσιονομική πραγματικότητα ήταν οι βασικότερες δυσκολίες που έπρεπε να αντιμετωπιστούν κατά την διάρκεια της ένταξης στην ΟΝΕ. Ενώ η πολιτική στην οικονομία είχε αρχίσει να μεταλλάσσεται από

τα μέσα της δεκαετίας του 1990, φαίνεται να αναδιαμορφώνεται έχοντας ως σκοπό την καλύτερη εξυπηρέτηση της ενταξιακής επιδίωξης.

Εν τέλει, η ένταξη στην ΟΝΕ πραγματοποιήθηκε, αλλά ο τρόπος με τον οποίο έγινε παράλληλα με το ότι η υφιστάμενη τότε κυβέρνηση μετά την ένταξη δεν πραγματοποίησε το πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων που είχε δεσμευτεί να υλοποιήσει στις εκλογές του 2000, άφησε να γίνει φανερό τι θα επακολουθούσε στο μέλλον. (Καπόπουλος & Παπαδήμητριου , 1997)

Όταν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το 1991 έδινε την έγκρισή του στο κείμενο της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ), ο πληθωρισμός στη χώρας μας κυμαίνονταν στο 19,46%, λίγο πιο πάνω από τον μέσο όρο εκείνης της περιόδου (1974-1990) (18,4%). Ταυτόχρονα, το έλλειμμα της χώρας ήταν στο 9,95% ποσό μικρότερο από εκείνο της περιόδου εκείνης (1988-1990) (12,28%), αρκετά υψηλότερο όμως, ώστε να οδηγήσει σε αύξηση του δημοσίου χρέους σε ποσοστό του ΑΕΠ ενδεικτικά για το 1991 74,02%. Επίσης, ο πληθωρισμός ήταν πέντε φορές μεγαλύτερος από τον μέσο όρο στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το έλλειμμα μας ήταν το υψηλότερο μεταξύ όλων των υπολοίπων κρατών μελών, ενώ το δημόσιο χρέος μας, ήταν το μεγαλύτερο μετά το Βέλγιο και την Ιταλία. (Ρουκανάς & Σκλιάς , 2014)

Ο πίνακας 3, αποτυπώνει τον πληθωρισμό, το δημόσιο έλλειμμα και το χρέος ως ποσοστά του ΑΕΠ για την περίοδο 1990-2000.,

Πίνακας 3: Πληθωρισμός, δημόσιο έλλειμμα και χρέος ως ποσοστά του ΑΕΠ 1990-2000.³

Έτος	Πληθωρισμός(%)	Δημόσιο Έλλειμμα (% ΑΕΠ)	Πρωτογενές έλλειμμα (% ΑΕΠ)	Δημόσιο χρέος (% ΑΕΠ)
1990	20,34	-14,16	-5,14	71,68
1991	19,46	-9,95	-1,26	74,02
1992	15,88	-11,03	-0,66	79,08
1993	14,41	-12,04	-0,68	99,18
1994	10,87	-8,33	4,20	97,21
1995	8,93	-9,15	2,19	97,90
1996	8,19	-6,70	3,89	100,30

³ AMECO database , 2018. *European Commission-AMECO database*. [Ηλεκτρονικό] Available at: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/indicators-statistics/economic-databases/macro-economic-database-ameco/ameco-database_en

1997	5,54	-5,95	3,43	97,49
1998	4,77	-3,86	4,37	95,40
1999	2,64	-3,13	4,34	94,86
2000	3,15	-3,77	3,68	104,39

Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε από τον πίνακα 3, ο πληθωρισμός κατά τη διάρκεια της περιόδου 1990-2000 παρουσίασε σημαντική μείωση και έτσι από το 20,34% που ήταν το 1990 κυμάνθηκε στο 3,15% το 2000, ενώ το χαμηλότερο ποσοστό για τον πληθωρισμό ήταν το 1999, όπου κυμάνθηκε στο 2,64%. Όσον αφορά το δημόσιο έλλειμμα, παρουσίασε και αυτό με τη σειρά του πτωτική συμπεριφορά και έτσι από το -14,16% του 1990 κυμάνθηκε στο -3,77% το 2000 με μια διαρκή αποκλιμακωμένη τάση. Από το 1990 έως και το 1993, η χώρα παρουσίαζε πρωτογενές έλλειμμα, ενώ μετά το 1994 διαπιστώθηκε πρωτογενές πλεόνασμα το οποίο έφθασε στο ανώτερο 4,37% το 1998. Όμως θα πρέπει να επισημάνουμε ότι και το δημόσιο χρέος παρουσίασε αυξητική τάση και έτσι από το σχεδόν 70% του ΑΕΠ, βρέθηκε στο 105% περίπου του ΑΕΠ το 2000.

2.3 Η συναλλαγματική πολιτική και η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας

Η μείωση του πληθωρισμού σχεδόν κατά 18% κατά τα έτη 1990 έως 1999, είχε ως βάση την συναλλαγματική πολιτική κυρίως αλλά ταυτόχρονα και μια σειρά μέτρων διοικητικού χαρακτήρα όπως για παράδειγμα είναι η μείωση του φόρου σε αγαθά που κυρίως επιβάρυναν το πληθωριστικό πρόβλημα, αλλά και το πάγωμα στα τιμολόγια των ΔΕΚΟ. Αυτή η πολιτική αποδείχθηκε να χειροτερεύει την ανταγωνιστικότητα και να διογκώνει το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Από τον Μάρτιο του 1975, οπότε η δραχμή αποδεσμεύτηκε από το δολάριο και μέχρι τα τέλη του 1980, κύριος σκοπός της συναλλαγματικής πολιτικής ήταν να διατηρηθεί η ελληνική οικονομική ανταγωνιστικότητα. Αυτή η πολιτική επικουρούμενη από τη θέσπιση της αυτόματης τιμαριθμικής αναπροσαρμογής (ΑΤΑ) οδήγησε την ελληνική οικονομία σε έναν συνεχόμενο κύκλο υποτίμησης και πληθωρισμού που κρατούσε την άνοδο των τιμών σε υψηλά ποσοστά χωρίς από την άλλη να έχουμε βελτίωση στην παραγωγικότητα.

Η αλλαγή πλεύσης στη συναλλαγματική πολιτική από το 1985 περίπου και μετά, είχε ως στόχο την σταθεροποίηση στην ονομαστική συναλλαγματική ισοτιμία. Πιο συγκεκριμένα, η Τράπεζα της Ελλάδος, με παρεμβάσεις της στην αγορά συναλλάγματος αντιμετώπισε την πολιτική της αργής διολίσθησης, έτσι ώστε η δραχμή να υποτιμάται σε σχέση με άλλα νομίσματα σε ποσοστό μικρότερο από το διαφορικό πληθωρισμό ανάμεσα στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση. (Δαλαμάγκας, 2003)

Αυτή η πολιτική της Τράπεζας της Ελλάδας που ονομάστηκε πολιτική της σκληρής δραχμής εντάθηκε μεταξύ 1995 και 1997 οπότε ο σκοπός για τη διολίσθηση της δραχμής εξαγγελλόταν από την προηγούμενη χρονιά. Πιο αναλυτικά, για το έτος 1995 εξαγγέλθηκε ως στόχος η μέση διολίσθηση κατά 3%, ενώ στα επόμενα έτη η τιμή διατηρούνταν σταθερή. Αυτή η πολιτική άλλαξε τις προσδοκίες για τον πληθωρισμό και ταυτόχρονα άσκησε μεγάλη πίεση στον παραγωγικό κλάδο της οικονομίας με σκοπό να αναδιοργανωθούν οι παραγωγικές διαδικασίες και να αναζητηθούν τρόποι ελαχιστοποίησης του κόστους και αύξησης της παραγωγικότητας, για να μπορεί η ελληνική οικονομία να σταθεί στα πλαίσια του διεθνούς νομίσματος.

Αυτή η πολιτική μετά το 1994 οδήγησε στην ανάγκη να διατηρηθούν τα πραγματικά επιτόκια σε υψηλότερο επίπεδο από τα διεθνή, έτσι ώστε οι μεγαλύτερες αποδόσεις της δραχμής να είναι ελκυστικότερες για κεφάλαια από το εξωτερικό. Επιπλέον, τα υψηλά επιτόκια μαζί με την άποψη των αγορών ότι η κυβερνητική γραμμή δεν θα άφηνε την πολιτική της σκληρής δραχμής στην προσπάθεια επίτευξης του στόχου για τη σύγκλιση του πληθωρισμού, είχαν ως αποτέλεσμα την αλματώδη αύξηση των συναλλαγματικών διαθεσίμων, τα οποία βοήθησαν την Τράπεζα της Ελλάδος στην πραγματοποίηση του στόχου για τη σταθεροποίηση της ονομαστικής ισοτιμίας, μέσα από τις παρεμβάσεις της στη συναλλαγματική αγορά.

Προς το τέλος του 1997, οι υφιστάμενες πιέσεις προς τη δραχμή πολλαπλασιάστηκαν ως ανάγκη αύξησης στα πραγματικά επιτόκια, για να διατηρηθεί η ονομαστική ισοτιμία. Δηλαδή, ενώ το καλοκαίρι του 1997 τα πραγματικά επιτόκια ανέρχονταν περίπου στο 5%, στις αρχές του 1998 αυτά πλησίασαν το 10%, αφού οι αγορές καθώς διέβλεπαν ότι η ανταγωνιστικότητα μειωνόταν, κατάλαβαν ότι υπήρχε δυσκολία να διατηρηθεί η ισοτιμία. Η Ελληνική Κυβέρνηση, καθώς έβλεπε ότι η πολιτική της σκληρής δραχμής εμπεριείχε κινδύνους και οι επιπτώσεις στα δημοσιονομικά ποσοστά από τη διατήρηση των επιτοκίων σε υψηλά ποσοστά θα ήταν

μεγάλες, οδηγήθηκε σε υποτίμηση της δραχμής, ενώ ταυτόχρονα ενέταξε την Ελλάδα στον μηχανισμό συναλλαγματικών ισοτιμιών. (Ρουκανάς & Σκλιάς, 2014)

Η εμπειρία διεθνώς δείχνει, ότι οι πολιτικές βραδείας διολίσθησης ή σκληρού νομίσματος συνήθως έχουν θετικά αποτέλεσμα στην αντιμετώπιση του πληθωρισμού, όχι μόνο βραχυπρόθεσμα αλλά και μεσοπρόθεσμα, ενώ ταυτόχρονα η συσσωρευμένη υπερτίμηση σε βάθος χρόνου έχει ως αποτέλεσμα την απώλεια της ανταγωνιστικότητας και τις συναλλαγματικές κρίσεις. Η υποτίμηση της δραχμής που έγινε το 1998 βεβαιώνει ότι η συναλλαγματική πολιτική ως κύριο όπλο για την αποκλιμάκωση του πληθωρισμού εμπεριέχει πολλές δυσκολίες. Αυτό που διαφοροποιούσε την Ελλάδα ήταν η εν τοις πράγμασι περιορισμένη χρονική εφαρμογή αυτής της πολιτικής. Αν η Ελλάδα εντασσόταν στην ΟΝΕ και η δραχμή οδηγούταν σε κατάργηση, μελλοντικός κίνδυνος για κρίσεις συναλλάγματος δεν ήταν ορατός, αφού οι πιέσεις στο ευρώ, από τη μικρή ανταγωνιστικότητα της χώρας μας θα ήταν λιγοστές, εξαιτίας της μικρής έκτασης της Ελλάδος.

Υπό το πρίσμα αυτό, το να υιοθετηθεί μια πολιτική βραδείας διολίσθησης ή σκληρής δραχμής, ήταν αιτιολογημένο και μέχρι ενός σημείου επιβεβλημένο. Το πρόβλημα με την πολιτική που εφαρμόστηκε εντοπίζεται στο ότι το βάρος για την αποκλιμάκωση του πληθωρισμού, έπεφτε σχεδόν αποκλειστικά σε αυτή την πολιτική. Η εισοδηματική πολιτική αντίθετα, έμεινε अपαράλλαχτη, με αναγκαίες ριζικές και ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις στον παραγωγικό τομέα με στόχο την αντιμετώπιση της συσσωρευμένης υπερτίμησης της δραχμής και τον ολοένα και μεγαλύτερο διεθνή ανταγωνισμό, δεν πραγματοποιήθηκαν. (Ρουκανάς & Σκλιάς, 2014)

Ο πίνακας 4 αποτυπώνει τα δημόσια έσοδα ανά κατηγορία ως ποσοστό του ΑΕΠ, για την περίοδο 1990-2000.

Πίνακας 4: Δημόσια έσοδα ως ποσοστό του ΑΕΠ την περίοδο 1990-2000⁴

Έτος	Δημόσια έσοδα (Γενική Κυβέρνηση) (%)	Φορολογική επιβάρυνση (%)	Ασφαλιστικές εισφορές (%)	Φορολογία εισοδήματος και ακίνητης περιουσίας (%)
1990	31,04	28,10	10,50	5,00
1991	32,11	28,60	10,20	5,10

⁴ AMECO database, 2018. *European Commission-AMECO database*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/indicators-statistics/economic-databases/macro-economic-database-ameco/ameco-database_en

1992	33,50	28,60	10,00	4,60
1993	34,79	29,40	10,90	5,10
1994	36,64	30,30	11,00	6,20
1995	37,02	31,00	11,30	6,70
1996	37,78	31,30	11,60	6,40
1997	39,33	32,50	12,00	7,00
1998	40,88	34,40	12,20	8,60
1999	41,75	35,50	12,30	8,90
2000	43,40	36,60	12,60	9,70

Όπως προκύπτει από τον πίνακα 4, τα δημόσια έσοδα της γενικής κυβέρνησης παρουσίασαν σημαντική αύξηση και έτσι από το 31,04% το 1990 κυμάνθηκαν στο 43,40% το 2000. Επίσης, η φορολογική επιβάρυνση σημείωσε και αυτή άνοδο και έτσι από το 28% το 2000, κυμάνθηκε στο 36,6% το 2000. Οι ασφαλιστικές εισφορές σημείωσαν και αυτές άνοδο κατά τη διάρκεια των ετών αυτών, της τάξεως του 2%. Τέλος, όσον αφορά την φορολογία εισοδήματος και ακίνητης περιουσίας σχεδόν διπλασιάστηκε κατά τη διάρκεια των ετών αυτών.

Ο πίνακας 5, παρουσιάζει τις δημόσιες δαπάνες και το μισθοδοτικό κόστος ως ποσοστά του ΑΕΠ την περίοδο 1990-2000.

Πίνακας 5: Δημόσιες δαπάνες και μισθοδοτικό κόστος ως ποσοστά του ΑΕΠ την περίοδο 1990-2000⁵

Έτος	Δημόσιες δαπάνες (γενική κυβέρνηση)	Μισθοδοτικό κόστος (γενική κυβέρνηση)
1990	45,21%	11,24%
1991	42,05%	10,32%
1992	44,53%	9,85%
1993	46,83%	9,84%
1994	44,97%	9,57%
1995	46,16%	10,17%
1996	44,48%	9,66%
1997	45,28%	10,44%
1998	44,73%	10,47%
1999	44,88%	10,59%
2000	47,17%	10,57%

Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε από τον πίνακα 5, το ποσοστό των δημοσίων δαπανών παρουσίασε αύξηση και έτσι από το 45,21% που κυμαινόταν το 1990 έφτασε στο 47,17% το 2000. Ταυτόχρονα, το μισθοδοτικό κόστος παρουσίασε μια μικρή άνοδο

⁵ AMECO database , 2018. *European Commission-AMECO database*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/indicators-statistics/economic-databases/macro-economic-database-ameco/ameco-database_en

μεταξύ των ετών 1991-2000, φθάνοντας έτσι το 2000 να κυμαίνεται στο 10,57%. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι στην Ελλάδα την ίδια περίοδο, οι αμοιβές των εργαζομένων ήταν υψηλότερες στον δημόσιο τομέα, σε σχέση με τον ιδιωτικό τομέα και έτσι ουσιαστικά ο ιδιωτικός τομέας ήταν αυτός που έφερε το βάρος και το κόστος της οποιασδήποτε δημοσιονομικής προσαρμογής. (Ρουκανάς & Σκλιάς , 2014)

2.4 Το τραπεζικό σύστημα την περίοδο 1990-2000

Σύμφωνα με την Οδηγία 93/92/ΕΟΚ, η Ελλάδα κλήθηκε να υιοθετήσει τις διατάξεις που αφορούσαν τη συμμετοχή των τραπεζών στη δευτερογενή αγορά. Μέσω της οδηγίας για τις επενδυτικές υπηρεσίες (ISD-Investment Services Directive), δόθηκε η δυνατότητα στις ελληνικές τράπεζες να αποκτήσουν πρόσβαση σε κάθε είδους χρηματιστηριακές αγορές αξιών και παραγώγων, προσφέροντάς τους, παράλληλα τη δυνατότητα να λαμβάνουν μέρος για λογαριασμό των πελατών τους καθώς και για δικό τους λογαριασμό, όντας μέλη των αγορών αυτών, στη διαπραγμάτευση επενδυτικών προϊόντων. Κατά αυτό τον τρόπο το τραπεζικό σύστημα μετασχηματίστηκε σε ένα σύστημα τραπεζών γενικών συναλλαγών, όπου οι διαχωρισμοί μεταξύ επενδυτικών και εμπορικών τραπεζών δεν υφίστανται πλέον, ενώ οι τράπεζες ασκούσαν το σύνολο των χρηματοπιστωτικών δραστηριοτήτων. Η διαμόρφωση του συγκεκριμένου θεσμικού πλαισίου έδωσε τη δυνατότητα να πραγματοποιηθεί ένας σημαντικός αριθμός συγχωνεύσεων, χαρακτηριστικό είναι ότι κατά τη διάρκεια των ετών 1990-2000, πραγματοποιήθηκαν δεκαεννιά συγχωνεύσεις και εξαγορές. (Σπαρτιώτης & Στουρνάρας , 2010)

Ο πίνακας 6 αποτυπώνει τον αριθμό καταστημάτων και προσωπικού της Τραπέζης της Ελλάδας και των υπολοίπων τραπεζών στις 31 Δεκεμβρίου 2000.

Πίνακας 6: Αριθμός καταστημάτων και προσωπικού της Τραπέζης της Ελλάδας και λοιπών τραπεζών στις 31/12/2000.⁶

Τράπεζα	Καταστήματα	Προσωπικό
----------------	--------------------	------------------

⁶ Ελληνική Ένωση Τραπεζών , 2010. *Το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα το 2010*. Αθήνα: Ελληνική Ένωση Τραπεζών (ΕΕΤ) .

Τράπεζα της Ελλάδος	28	3.172
Ελληνικές τράπεζες	2.156	46.521
Έξενες τράπεζες	163	4.604
Ειδικοί πιστωτικοί οργανισμοί	634	8.653
Συνεταιριστικές τράπεζες	49	380
Σύνολο	3.030	63.330

Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε από τον πίνακα 6, ο τραπεζικός κλάδος στην Ελλάδα ήταν ιδιαίτερα αναπτυγμένος με περισσότερα από 3.000 καταστήματα και προσωπικό το οποίο ξεπερνούσε τις 60.000.

Επίσης, όσον αφορά το τραπεζικό σύστημα θα πρέπει να επισημάνουμε ότι το οικονομικό και τεχνικό πλαίσιο την εποχή αυτή έρχεται αντιμέτωπο με την μείωση των κρατικών περιοριστικών ρυθμίσεων, ενώ παράλληλα, χαρακτηριστικό είναι ότι γίνονται βήματα που αφορούν τον εκσυγχρονισμό του τραπεζικού κλάδου, μέσω της ελεύθερης διακίνησης κεφαλαίων, της εκτεταμένης χρήσης νέων τεχνολογιών, όπως είναι τα ATM και το e-banking, παρόλο που βρισκόταν σε νηπιακό στάδιο, θα λέγαμε. Επιπλέον, χαρακτηριστικό της εποχής είναι, ότι αλλάζει φιλοσοφία η συνεργασία μεταξύ πελατών και τραπεζής, με το μοντέλο που προωθείται πλέον να είναι περισσότερο πελατοκεντρικό.

Την περίοδο αυτή οι ελληνικές τράπεζες εστιάζουν σε εργασίες λιανικής τραπεζικής, καθώς διαφαίνονται υψηλά περιθώρια ανάπτυξης τα οποία αφορούν την δανειακή επιβάρυνση των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων, ενώ σημαντικό ρόλο στη κατεύθυνση αυτή φαίνεται να διαδραματίζει το αναπτυγμένο δίκτυο λιανικής τραπεζικής που υπάρχει στην χώρα όπως είδαμε και προηγουμένως. Ακόμη, την ίδια εποχή ξεκινά η επέκταση των ελληνικών τραπεζών στην περιοχή των Βαλκανίων, ενώ όσον αφορά τις υπηρεσίες χονδρικής τραπεζικής δεν παρουσίασαν ιδιαίτερη ανάπτυξη. (Καρατζάς, 2003)

Στον πίνακα 7 παρουσιάζεται η εξέλιξη των στοιχείων ενεργητικού των τεσσάρων σημερινών συστημικών τραπεζών, κατά τη διάρκεια των ετών 1993-2001. Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε, το ενεργητικό των τραπεζών κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής παρουσίασε τριπλασιασμό, ενώ το ίδιο συνέβη και με τις επιμέρους τράπεζες. Ειδικότερα, η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, αύξησε το ενεργητικό της κατά

μιάμιση φορά, η Alpha Bank το τετραπλασίασε, η Eurobank το εξαπλασίασε και η Τράπεζα Πειραιώς σχεδόν αυξήθηκε κατά δώδεκα φορές. Επίσης, οι τέσσερις αυτές τράπεζες φαίνεται να έχουν το 70% του συνολικού ενεργητικού της χώρας.

Πίνακας 7: Εξέλιξη του ενεργητικού των τεσσάρων πιο σημαντικών τραπεζών καθώς και του συνόλου του τραπεζικού συστήματος την περίοδο 1993-2001 σε δις ευρώ.⁷

Έτος	Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος	Alpha Bank	Τράπεζα Πειραιώς	Eurobank	Σύνολο τεσσάρων τραπεζών	Σύνολο κλάδου
1993	21,46	6,98	1,24	3,76	33,44	49,16
1994	26,75	8,40	5,87	4,73	45,75	62,98
1995	31,16	10,78	6,32	5,54	53,80	73,23
1996	32,02	13,35	4,80	6,30	56,47	77,87
1997	37,33	16,66	5,51	7,86	67,36	90,89
1998	37,09	18,04	7,40	10,29	72,82	98,03
1999	40,30	23,29	11,86	14,52	89,97	121,59
2000	44,87	28,38	13,99	16,28	103,52	149,64
2001	49,83	28,24	14,55	18,33	110,95	162,42

Ο πίνακας 8, παρουσιάζει τις χορηγήσεις που έκαναν οι τέσσερις βασικές τράπεζες, καθώς και τις συνολικές χορηγήσεις που αφορούν το ελληνικό τραπεζικό σύστημα κατά τη διάρκεια της περιόδου 1993-2001, δηλαδή την περίοδο όπου η χώρα προετοιμαζόταν για την είσοδό της στην ΟΝΕ.

Πίνακας 8: Εξέλιξη των χορηγήσεων των τεσσάρων βασικών τραπεζών και του συνόλου του τραπεζικού συστήματος κατά την περίοδο 1993-2001 σε δις ευρώ.⁸

Έτος	Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος	Alpha Bank	Τράπεζα Πειραιώς	Eurobank	Σύνολο τεσσάρων τραπεζών	Σύνολο κλάδου
1993	4,26	2,22	0,41	1,29	8,18	15,61
1994	6,99	2,54	2,83	1,48	13,84	22,12
1995	7,95	3,33	2,88	2,01	16,17	26,01
1996	8,78	3,96	2,73	2,57	18,04	29,13
1997	9,96	5,40	2,77	3,22	21,35	33,59
1998	10,94	6,75	3,30	4,42	25,41	39,56

⁷ Ρουκανάς, Σ. Α. & Σκλιάς, Π. Γ., 2014. *Η Ελληνική Πολιτική Οικονομία 2000-2010: Από την ΟΝΕ στο Μηχανισμό Στήριξης*. Αθήνα : Εκδόσεις Λιβάνη .

⁸ Ρουκανάς, Σ. Α. & Σκλιάς, Π. Γ., 2014. *Η Ελληνική Πολιτική Οικονομία 2000-2010: Από την ΟΝΕ στο Μηχανισμό Στήριξης*. Αθήνα : Εκδόσεις Λιβάνη .

1999	12,99	9,56	4,17	5,37	32,09	48,79
2000	15,68	11,89	5,79	8,42	41,78	63,21
2001	16,87	13,16	7,10	10,99	48,12	74,36

Όπως προκύπτει από τον πίνακα 8, οι συνολικές χορηγήσεις πενταπλασιάστηκαν κατά την εξεταζόμενη περίοδο, ενώ οι συνολικές χορηγήσεις των τεσσάρων βασικών τραπεζών αγγίζουν τα δύο τρίτα των χορηγήσεων. Όσον αφορά τις επιμέρους τράπεζες, η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος σχεδόν τετραπλασίασε τις χορηγήσεις της, ενώ η Alpha Bank τις εξαπλασίασε. Αξιοσημείωτη ήταν η αύξηση των χορηγήσεων και για την Τράπεζα Πειραιώς, όπου από 0,41 δις ευρώ το 1993 έφθασε σε χορηγήσεις ύψους 7,10 δις ευρώ το 2001. Τέλος και η Eurobank σχεδόν εξαπλασίασε τις χορηγήσεις κατά την ίδια περίοδο.

Στον πίνακα 9 παρουσιάζεται η εξέλιξη των καταθέσεων των τεσσάρων βασικών τραπεζών, καθώς και του συνόλου του τραπεζικού συστήματος, κατά την περίοδο 1993-2001.

Πίνακας 9: Εξέλιξη των καταθέσεων των τεσσάρων βασικών τραπεζών και του συνόλου του ελληνικού τραπεζικού συστήματος κατά τα έτη 1993-2001 σε δις ευρώ.⁹

Έτος	Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος	Alpha Bank	Τράπεζα Πειραιώς	Eurobank	Σύνολο τεσσάρων τραπεζών	Σύνολο κλάδου
1993	17,20	5,97	0,99	3,11	27,27	38,94
1994	20,67	6,32	1,40	3,77	32,16	45,91
1995	23,07	7,93	2,24	4,17	37,41	53,50
1996	25,05	9,85	2,28	4,96	42,14	59,65
1997	28,39	12,56	2,49	6,52	49,96	69,01
1998	31,95	14,05	4,16	8,15	58,31	80,28
1999	33,52	17,41	5,66	11,07	67,66	93,27
2000	37,36	20,12	8,27	13,03	78,78	115,53
2001	40,89	23,10	9,76	14,95	88,70	131,32

Αξιοσημείωτο είναι από τον πίνακα 9, ότι ο λόγος καταθέσεων προς χορηγήσεις από 0,40 το 1993 έφθασε στο 0,56 το 2001. Όπως προκύπτει οι καταθέσεις παρουσίασαν σημαντική άνοδο σε ετήσια βάση, ενώ σχεδόν 90 δις ευρώ από τα 130 των συνολικών καταθέσεων αποτελούσαν καταθέσεις των τεσσάρων βασικών τραπεζών. Ειδικότερα, ανά τράπεζα διαπιστώνουμε ότι η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος διπλασίασε τις καταθέσεις της, η Alpha Bank από τα σχεδόν 6 δις ευρώ, έφθασε τα 23

⁹ Ρουκανάς, Σ. Α. & Σκλιάς, Π. Γ., 2014. *Η Ελληνική Πολιτική Οικονομία 2000-2010: Από την ONE στο Μηχανισμό Στήριξης*. Αθήνα : Εκδόσεις Λιβάνη .

δισ ευρώ, ενώ η Τράπεζα Πειραιώς, σχεδόν δεκαπλασίασε τις καταθέσεις που φιλοξενούσε. Τέλος, η Eurobank, σχεδόν πενταπλασίασε τις καταθέσεις της την περίοδο μελέτης.

2.5 Το τραπεζικό σύστημα την περίοδο 2000-2010

Το 2001 η είσοδος της χώρας στην ΟΝΕ συνοδεύτηκε και από ανακατατάξεις στο τραπεζικό σύστημα, το οποίο όλο το προηγούμενο διάστημα είχε δρομολογήσει την μετάβαση στην νέα εποχή. Έκτοτε, το εγχώριο τραπεζικό σύστημα εφαρμόζει πλήρως τις αρχές λειτουργίας των τραπεζικών συστημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ υιοθετούνται παράλληλα κανόνες που αφορούν την ελεύθερη εγκατάσταση με εποπτεία από τις αρχές της χώρας προέλευσης. Ταυτόχρονα, ξεκινά να εφαρμόζεται η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης, όπου απελευθερώνεται πλήρως η διεθνής κίνηση κεφαλαίων και γίνεται προσπάθεια να καταστεί λειτουργικό το νέο περιβάλλον.

Προκειμένου να ακολουθήσει τις διεθνείς εξελίξεις το ελληνικό τραπεζικό σύστημα προχώρησε στην υιοθέτηση της Οδηγίας MiFID (Market in Financial Instruments Directive), η οποία ενσωματώθηκε στο ελληνικό δίκαιο σύμφωνα με τον Ν. 3606/2007, μέσω της υιοθέτησης εννιά κανονιστικών πράξεων. Στόχος αυτών των κανονιστικών πράξεων που εφαρμόστηκαν από την Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς ήταν να υπάρξει υψηλότερη προστασία των επενδυτών. Επίσης, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι στόχος της Οδηγίας αυτής είναι η ενοποίηση των αγορών, η μείωση του κόστους των συναλλαγών, η αύξηση της ρευστότητας, η ενίσχυση των δυνατοτήτων επενδυτικών επιλογών καθώς και η επίτευξη σημαντικών οικονομιών κλίμακας. (Αντζουλάτος, 2011)

Ορισμένα χαρακτηριστικά της τραπεζικής αγοράς της περιόδου εκείνης ήταν ότι πρόκειται για αγορά με υψηλό βαθμό συγκέντρωσης, με τοπικά χαρακτηριστικά, μικρού μεγέθους και με κερδοφορία που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ικανοποιητική. Αναφορικά με το μερίδιο που κατείχαν στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα οι ξένες τράπεζες αυτό δεν φαίνεται να ξεπερνάει για το 2004 το 10% της ελληνικής τραπεζικής αγοράς. Προκειμένου να μειώσουν το λειτουργικό τους κόστος οι τράπεζες προβαίνουν σε επενδύσεις στον τομέα της τεχνολογίας και των πληροφοριακών συστημάτων, ενώ κάνουν ενέργειες έτσι ώστε να μειωθεί η ανάγκη του

ανθρώπινου παράγοντα. Παράλληλα, με τις ευνοϊκές πολιτικές εξελίξεις στα Βαλκάνια το ελληνικό τραπεζικό σύστημα ξεκινά να επεκτείνεται στον χώρο των Βαλκανίων, μέσω άμεσων ξένων επενδύσεων. Οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης που παρουσίαζαν οι οικονομίες αυτών των κρατών, καθώς και ο χαμηλός δείκτης διαμεσολάβησης, αλλά και η μεγάλη κρίσιμη μάζα που παρουσιάζουν οι χώρες αυτές, συνέβαλαν στην ανάπτυξη της τραπεζικής δραστηριότητας στις χώρες αυτές.

Σε άλλα χαρακτηριστικά του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, μπορούμε να πούμε ότι θεωρήθηκε αναγκαία η ανάπτυξη της λιανικής τραπεζικής καθώς παρουσίαζε σημαντικά κέρδη, ιδίως στο κομμάτι των δανείων, τόσο των στεγαστικών, όσο και των καταναλωτικών. Παράλληλα, δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στην χρηματοδότηση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, όπου αποτελούν σημαντικό μέρος της ελληνικής οικονομίας. Επίσης, οι τράπεζες χρησιμοποιήθηκαν προκειμένου να γίνει διάθεση και αξιοποίηση των επιδοτούμενων προγραμμάτων του Γ' και Δ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης. Επομένως, προκύπτει ότι κατά την περίοδο μελέτης οι τράπεζες αποτέλεσαν σημαντικό αναπτυξιακό πυλώνα. (Σαπουντζόγλου , et al., 2010)

Εξαιτίας της ενιαίας αγοράς, αλλά και των αλλαγών που είχαν γίνει στο τραπεζικό σύστημα πριν την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ, δημιουργήθηκαν διευρυμένες δυνατότητες για την χρηματοδότηση της πραγματικής οικονομίας. Λαμβάνοντας υπόψη τον δείκτη καταθέσεις προς δάνεια που κυμαινόταν για την περίοδο 1993-2001 και δεν ξεπέρασε το 0,54 προκύπτει ότι μεγάλο μέρος των καταθέσεων δεν αξιοποιούνταν για την χορήγηση δανείων. Όμως το σκηνικό αυτό φαίνεται να διαφοροποιείται κατά την περίοδο 2000-2010, παρόλο που οι ελληνικές τράπεζες εξακολουθούν να αναπτύσσονται με τους ίδιους ρυθμούς, φαίνεται να ξεπερνούν τα περιθώρια ασφαλούς ανάπτυξης.

Ο πίνακας 10 παρουσιάζει το ενεργητικό των τεσσάρων σημαντικότερων τραπεζών, καθώς και το σύνολο του κλάδου την περίοδο από την είσοδο τη χώρας στο ευρώ, δηλαδή το 2002 έως και το 2010, όπου η χώρα εισήλθε στον μηχανισμό δημοσιονομικής προσαρμογής.

Πίνακας 10: Εξέλιξη του ενεργητικού των τεσσάρων βασικών τραπεζών για το σύνολο του ελληνικού τραπεζικού κλάδου κατά την διάρκεια των ετών 2002-2010 σε δις ευρώ.¹⁰

Έτος	Εθνική Τράπεζα	Alpha Bank	Τράπεζα Πειραιώς	Eurobank	Σύνολο τεσσάρων	Σύνολο κλάδου
------	----------------	------------	------------------	----------	-----------------	---------------

¹⁰ Ρουκανάς , Σ. Α. & Σκλιός , Π. Γ., 2014. *Η Ελληνική Πολιτική Οικονομία 2000-2010: Από την ΟΝΕ στο Μηχανισμό Στήριξης*. Αθήνα : Εκδόσεις Λιβάνη .

	της Ελλάδος				τραπεζών	
2002	49,99	27,57	15,56	23,60	116,72	168,10
2003	49,98	30,03	14,37	26,34	120,72	174,37
2004	49,24	32,63	16,18	29,77	127,82	181,17
2005	53,27	41,84	21,15	41,72	157,98	217,10
2006	61,14	46,76	27,94	50,05	185,89	251,43
2007	71,05	54,03	42,34	68,27	235,69	312,47
2008	83,81	66,73	50,21	93,06	293,81	379,97
2009	91,22	67,84	48,92	99,85	307,83	401,66
2010	96,30	63,77	51,69	90,37	302,13	391,90

Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε από τον πίνακα 10, το συνολικό ενεργητικό των τραπεζών κατά την περίοδο 2002 έως το 2010 παρουσίασε σημαντική αύξηση και έτσι από τα 170 δις ευρώ έφθασε στα 390 δις ευρώ το 2010. Σχεδόν τα τρία τέταρτα του συνολικού ενεργητικού των τραπεζών ανήκει στις τέσσερις μεγαλύτερες τράπεζες. Επίσης, όπως διαπιστώνουμε το ενεργητικό παρουσίασε αύξηση για κάθε τράπεζα, ειδικότερα, το ενεργητικό της Εθνικής Τράπεζας σχεδόν διπλασιάστηκε, της Alpha Bank από 27,5 δις ευρώ το 2002 έφθασε στα 64 δις ευρώ το 2010. Το ενεργητικό της Τράπεζας Πειραιώς τριπλασιάστηκε την περίοδο αυτή, ενώ το ενεργητικό της Eurobank, από 23 δις ευρώ περίπου ανήλθε το 2010 στα 90 δις ευρώ.

Στον πίνακα 11, αποτυπώνεται η εξέλιξη των καταθέσεων και η ετήσια ποσοστιαία μεταβολή για τις τέσσερις βασικές τράπεζες καθώς και για το σύνολο του τραπεζικού κλάδου κατά τη διάρκεια των ετών 2002-2010.

Πίνακας 11: Εξέλιξη των καταθέσεων για τις τέσσερις βασικές τράπεζες και για το σύνολο του ελληνικού τραπεζικού κλάδου κατά τη διάρκεια των ετών 2002-2010, ποσά σε δις ευρώ. ¹¹

Έτος	Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος	Alpha Bank	Τράπεζα Πειραιώς	Eurobank	Σύνολο τεσσάρων τραπεζών	Σύνολο κλάδου
2002	41,44	21,32	9,64	16,64	89,04	133,49
2003	35,43	20,25	9,67	18,34	83,69	130,99
2004	37,17	18,94	11,35	21,25	88,71	136,41
2005	41,06	19,30	11,45	24,66	96,47	145,08
2006	44,56	20,37	14,60	30,36	109,89	163,28
2007	49,25	23,33	19,03	38,93	130,54	189,53
2008	56,29	33,81	24,10	44,46	158,66	217,33
2009	58,08	35,25εν	25,72	45,80	164,85	224,66
2010	52,47	31,23	24,05	40,52	148,27	201,20

¹¹ Ρουκανάς, Σ. Α. & Σκλιός, Π. Γ., 2014. *Η Ελληνική Πολιτική Οικονομία 2000-2010: Από την ONE στο Μηχανισμό Στήριξης*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη.

Από τον πίνακα 11 προκύπτει ότι οι καταθέσεις παρουσίασαν σημαντική αύξηση κατά την διάρκεια της περιόδου 2002-2010 και έτσι από 130 δις ευρώ που ήταν το 2002, έφθασαν στα 225 περίπου δις ευρώ το 2009, ενώ την επόμενη χρονιά το 2010 που ξεκίνησε η κρίση παρουσιάστηκε σημαντική μείωση των καταθέσεων κατά 25 δις ευρώ. Όσον αφορά τις τέσσερις μεγαλύτερες τράπεζες, οι καταθέσεις στην Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, παρουσίασαν αύξηση που έφθασε τα 17 δις ευρώ κατά την διάρκεια της περιόδου μελέτης, ενώ το 2010 παρουσιάστηκε μείωση των καταθέσεων και στην Εθνική Τράπεζα, όπως ήταν άλλωστε και η γενικότερη τάση. Οι καταθέσεις στην Alpha Bank, παρουσίασαν αύξηση που έφθασε τα 15 δις ευρώ, ενώ το 2010 κινήθηκαν σε πρωτικό επίπεδο που έφθασε τα 4 δις ευρώ. Όσον αφορά την Τράπεζα Πειραιώς, από περίπου 10 δις ευρώ το 2002 καταθέσεις, έφθασαν τα 25 περίπου δις ευρώ για το 2009. Στη Eurobank η αύξηση των καταθέσεων έφθασε τα 30 δις ευρώ, ενώ το 2010 διαπιστώθηκε πτώση που έφθασε τα 6 δις ευρώ.

Ο πίνακας 12 παρουσιάζει την εξέλιξη των χορηγήσεων για τις τέσσερις βασικές τράπεζες καθώς και για το σύνολο του ελληνικού τραπεζικού κλάδου κατά την διάρκεια της περιόδου 2002-2010.

Πίνακας 12: Εξέλιξη των χορηγήσεων για τις τέσσερις βασικές τράπεζες και για το σύνολο του ελληνικού τραπεζικού κλάδου κατά 2002-2010 σε δις ευρώ¹²

Έτος	Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος	Alpha Bank	Τράπεζα Πειραιώς	Eurobank	Σύνολο τεσσάρων τραπεζών	Σύνολο κλάδου
2002	18,14	15,78	8,43	13,07	55,42	85,37
2003	20,16	17,98	10,02	15,38	63,54	97,78
2004	24,15	20,12	11,94	19,76	75,97	106,89
2005	28,11	25,01	14,94	24,88	92,94	126,52
2006	33,70	28,97	19,04	30,90	112,61	152,34
2007	40,46	35,87	27,08	38,04	141,45	189,72
2008	54,39	43,20	33,96	44,75	176,30	233,35
2009	59,57	43,08	31,85	43,33	177,83	235,41
2010	60,49	41,67	34,49	45,40	182,05	235,84

Από τον πίνακα 12 μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι οι χορηγήσεις παρουσίασαν σημαντική αύξηση κατά την περίοδο μελέτης, τόσο ως σύνολο, όσο και για την κάθε μία από τις τέσσερις σημαντικότερες τράπεζες που μελετάμε. Οι χορηγήσεις που πραγματοποίησε η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας σχεδόν τριπλασιάστηκαν φθάνοντας

¹² Ρουκανάς, Σ. Α. & Σκλιάς, Π. Γ., 2014. *Η Ελληνική Πολιτική Οικονομία 2000-2010: Από την ONE στο Μηχανισμό Στήριξης*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη.

στο μέγιστο σημείο το έτος 2010. Οι χορηγήσεις της Alpha Bank έφθασαν από τα 15 περίπου δις ευρώ στα 45 περίπου δις ευρώ το έτος 2010, ενώ οι χορηγήσεις που πραγματοποίησε η Τράπεζα Πειραιώς από 8,5 περίπου δις ευρώ το 2002 ξεπέρασαν τα 34 δις ευρώ το 2009. Τέλος, όσον αφορά την Eurobank τριπλασίασε τις χορηγήσεις της, οι οποίες έφθασαν περίπου στα 45 δις ευρώ το 2010. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι περισσότερα από 180 δις ευρώ, επί συνόλου 235 δις ευρώ χορηγήσεων, έγιναν από τις τέσσερις μεγαλύτερες τράπεζες.

Στον πίνακα 13 παρουσιάζεται ο λόγος των χορηγήσεων προς τις καταθέσεις για τις τέσσερις σημαντικότερες τράπεζες καθώς και για το σύνολο του τραπεζικού συστήματος.

Πίνακας 13: Λόγος χορηγήσεων προς καταθέσεις για τις τέσσερις βασικές τράπεζες και για το σύνολο του τραπεζικού συστήματος για τα έτη 2002-2010¹³

Έτος	Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος	Alpha Bank	Τράπεζα Πειραιώς	Eurobank	Σύνολο τεσσάρων τραπεζών	Σύνολο κλάδου
2002	0,44	0,74	0,87	0,79	0,62	0,639524
2003	0,57	0,89	1,04	0,84	0,76	0,746469
2004	0,65	1,06	1,05	0,93	0,86	0,783594
2005	0,68	1,30	1,30	1,01	0,96	0,872071
2006	0,76	1,30	1,30	1,02	1,02	0,932999
2007	0,82	1,42	1,42	0,98	1,08	1,001002
2008	0,97	1,41	1,41	1,01	1,11	1,073713
2009	1,03	1,24	1,24	0,95	1,08	1,047850
2010	1,15	1,43	1,43	1,12	1,23	1,172167

Από τον πίνακα 13 διαπιστώνουμε ότι ο λόγος χορηγήσεων προς καταθέσεις για τις τέσσερις βασικές τράπεζες, αλλά και για το σύνολο του τραπεζικού κλάδου παρουσίασε σημαντική αύξηση μεταξύ την περιόδου 2002-2010. Στο σύνολο του κλάδου, ο λόγος χορηγήσεων προς καταθέσεις, από το 0,64 περίπου που βρισκόταν το 2002 βρέθηκε το 2010 στο 1,17 ενώ πάνω από την μονάδα βρισκόταν ήδη από το 2007. Όσον αφορά τις επιμέρους τράπεζες, η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος είχε τον χαμηλότερο λόγο για το 2002, όπου βρισκόταν στο 0,44 ενώ το 2010 έφθασε στο 1,15. Το 2002 τον υψηλότερο λόγο χορηγήσεων προς καταθέσεις είχε η Τράπεζα Πειραιώς, που έφθανε το 0,90 περίπου, ενώ ήδη από το 2003 ο λόγος αυτός για την Τράπεζα Πειραιώς ξεπερνούσε τη μονάδα.

¹³ Ρουκανάς, Σ. Α. & Σκλιός, Π. Γ., 2014. *Η Ελληνική Πολιτική Οικονομία 2000-2010: Από την ONE στο Μηχανισμό Στήριξης*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη.

2.6 Μη εξυπηρετούμενα δάνεια

Στον πίνακα 14 παρουσιάζεται η εξέλιξη του δείκτη των μη εξυπηρετούμενων δανείων (NPL ratio) κατά τη διάρκεια του διαστήματος 2001-2012.

Πίνακας 14: Εξέλιξη του NPL ratio του τραπεζικού κλάδου κατά την διάρκεια της περιόδου 2001-2012.¹⁴

Έτος	NPL ratio total
2001	5,6
2002	5,5
2003	7
2004	7
2005	6,3
2006	5,4
2007	4,5
2008	5
2009	7,7
2010	10,4
2011	14,4
2012	17,2

Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε από τον πίνακα 14 ο δείκτης των μη εξυπηρετούμενων δανείων, παρουσιάζει διακύμανση. Ειδικότερα, ενώ αρχικά το 2001 και 2002 ήταν περίπου στο 5,5 παρουσίασε αύξηση το 2003 και 2004 και τα επόμενα χρόνια παρουσιάστηκε μια πτωτική πορεία, η οποία ωστόσο αντιστράφηκε από το 2009 όπου ο δείκτης άρχισε να αντιστρέφεται και παρουσίασε σημαντική άνοδο φθάνοντας στην μεγαλύτερη τιμή 17,2.

¹⁴ Bankscope, 2013. [Ηλεκτρονικό]

Available at: <https://www.bvdinfo.com/en-us/our-products/company-information/international-products/bankscope>

3. Τα αίτια της κρίσης

3.1 Ιστορική αναδρομή της κρίσης

Τον Μάρτιο του 2010 η Ελλάδα αντιμετώπισε σοβαρό πρόβλημα αναχρηματοδότησης χρεών που είχαν καταστεί ληξιπρόθεσμα καθώς και χρηματοδότησης ελλειμμάτων που υπήρχαν εκείνη την περίοδο. Προς τα τέλη του επόμενου χρόνου κανείς δεν ανέμενε, η ελληνική Κυβέρνηση να εξασφαλίσει νέα δάνεια για την εξυπηρέτηση των χρεών της και την κάλυψη των δημοσιονομικών της ελλειμμάτων. Κατά τους προηγούμενους μήνες, παρατηρούνταν μια συνεχόμενη υποβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας, ενώ η χώρα δανειζόταν με ολοένα αυξανόμενο κόστος που οδηγούσε σε μία συνεχόμενη ροή τόκων και χρεών. Μάλιστα τα ομόλογα που εξέδιδε η ίδια είχαν υποβαθμιστεί τόσο, ώστε να φθάνουν στον χαρακτηρισμό σκουπιδιών (junk bonds), κάτι που ουσιαστικά σήμαινε, πως οι διεθνείς αγορές ομολόγων την είχαν αποβάλλει.

Έτσι, φθάνουμε στις 23 Απριλίου του 2010, οπότε η ελληνική Κυβέρνηση υποβάλλει επισήμως αίτημα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, για την είσοδό της, στον μόλις συσταθέντα μηχανισμό στήριξης της οικονομίας και λίγο αργότερα, δηλαδή στις 3 Μαΐου του 2010, υποβάλλει αίτημα βοήθειας προς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, υπό τη μορφή « Επιστολής προθέσεων (Letter of intent)» , όπου και περιεχόταν το μνημόνιο οικονομικής και χρηματοπιστωτικής πολιτικής και το μνημόνιο συνεννόησης επί των συγκεκριμένων προϋποθέσεων οικονομικής πολιτικής, εφεξής «Το Μνημόνιο». (Καζάκος , et al., 2016)

Οι εξελίξεις που ακολούθησαν ήταν ραγδαίες. Αρχικά στις 5 Μαΐου του 2010 ψηφίζεται από τη Βουλή των Ελλήνων, ο νόμος 3845/2010 που περιελάμβανε μέτρα για να εφαρμοστεί ο μηχανισμός στήριξης της ελληνικής οικονομίας από τις χώρες τις ανήκουσες στην Ευρωζώνη και από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, και όπου περιλαμβάνονταν σε παραρτήματα τα δύο μνημόνια. Παραπέρα στις 8 Μαΐου συνήφθησαν διμερείς συμβάσεις για δανεισμό ανάμεσα στα κράτη μέλη της Ευρωζώνης και της Γερμανικής KfW, οι οποίοι ήταν οι δανειστές και από την άλλη είχαμε το ελληνικό δημόσιο αντιπροσωπευόμενο από την Τράπεζα της Ελλάδος. Από την αρχή φάνηκε ξεκάθαρα η ανάγκη να έχει προηγηθεί δέσμευση από την ελληνική πλευρά για ένα πρόγραμμα προσαρμογής και ταυτόχρονα πως ο ρόλος του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου στην τήρηση των προϋποθέσεων οικονομικής στρατηγικής που είχαν συμφωνηθεί, θα ήταν ιδιαίτερα σημαντικός. (Liargovas , 2011)

Το δάνειο ανερχόταν σε 110 δις ευρώ αναλυόμενο σε 80 δις ευρώ από ευρωπαϊκά δάνεια και 30 δις από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Τα επιτόκια των δανείων αυτών ξεπερνούσαν το 5%, ενώ η χώρα προβλεπόταν να μπορεί να δανειστεί με μεγάλη δυσκολία από μόνη της στις διεθνείς αγορές και αν αυτό γινόταν οι όροι θα ήταν ιδιαίτερα επαχθείς. Σύμφωνα με την αρχική συμφωνία, η Ελλάδα θα ξεκινούσε την αποπληρωμή του νέου χρέους μετά από την πάροδο τριών ετών, ενώ θα το αποπλήρωνε σε οκτώ ίσες δόσεις μέσα σε ένα περιθώριο δύο ετών, δηλαδή, είχε συνολικά στη διάθεσή της πέντε έτη. Ωστόσο, σύντομα φάνηκε, πως οι όροι αποπληρωμής των δανείων, θα έπρεπε να τεθούν ξανά υπό εξέταση.

Για να εκταμιευτεί το δάνειο, η χώρα έπρεπε να εφαρμόσει ένα πρόγραμμα δημοσιονομικής εξυγίανσης και διαρθρωτικών αλλαγών για τα έτη 2010-2012. (Βενιζέλος, 2017)

Μετά την ψήφιση του πρώτου προγράμματος προσαρμογής ξεκινά μία χρονική περίοδος πολλαπλών δυσκολιών, τόσο οικονομικών, όσο και πολιτικών, οι οποίες απέρρεαν όπως και η ίδια η οικονομική κρίση από λόγους εσωτερικούς και εξωτερικούς. Η προσαρμογή στο δημοσιονομικό τομέα είχε ως αποτέλεσμα μια βαθιά ύφεση η οποία με τη δική της σειρά καθιστά ιδιαίτερα δύσκολη την επίτευξη των στόχων της προβλεπόμενης προσαρμογής. Έτσι οδηγούμαστε σε καθυστέρηση των μεταρρυθμίσεων, ενώ παράλληλα η τρόικα δεν κατανοεί το βάθος των δυσκολιών και ότι ένα κομμάτι των οικονομικών προβλημάτων της Ελλάδας δεν οφειλόταν μόνο στην ίδια. Παράλληλα, οι αντιστάσεις συμφερόντων στο εσωτερικό της χώρας και οι ιδεολογικές προσλαμβάνουσες, οδηγούν σε περαιτέρω καθυστέρηση των μεταρρυθμίσεων. Φθάνουμε επομένως ένα χρόνο μετά, οπότε οι αρχικοί στόχοι που είχαν τεθεί με το πρόγραμμα αποτυγχάνουν και έτσι τον Ιούνιο του 2011 εγκρίνεται από τη Βουλή των Ελλήνων το λεγόμενο «Μεσοπρόθεσμο Δημοσιονομικό Πλαίσιο Στρατηγικής» για τα έτη 2012-2015, το οποίο ωστόσο θεσπίζεται σε ένα ρευστό πολιτικό σύστημα με τον Ευάγγελο Βενιζέλο να αναλαμβάνει τα ηνία του Υπουργείου Οικονομικών. (Βαληνάκης, et al., 2013)

Μετά από το μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα 2011, επαναλαμβάνονται τα ίδια προβλήματα, δηλαδή παρά τις κυβερνητικές εξαγγελίες για κάποια νέα μέτρα (πρόβλεψη για συγχωνεύσεις φορέων), την επιβολή νέων φόρων και κάποιες νομοθετικές προβλέψεις (π.χ. ίδρυση του ταμείου για τις ιδιωτικοποιήσεις ΤΑΙΠΕΔ), η προσαρμογή κινούνταν με αργούς ρυθμούς. Από την άλλη υπήρχε απουσία δεσμεύσεων

των αρμόδιων στην ελληνική Κυβέρνηση και όσοι επεσήμαιναν τους προβλεπόμενους κινδύνους, παραιτούνταν, με χαρακτηριστικό την παραίτηση της επικεφαλής του γραφείου προϋπολογισμού Στέλλας Σάββα-Μπαλφούσια και των συνεργατών της, οι οποίοι προειδοποιούσαν για επερχόμενο κίνδυνο ότι τα ελλείμματα και το χρέος θα εκτροχιάζονταν, επισημάνεις που ωστόσο συνέπιπταν, με τις εκτιμήσεις του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. (Καζάκος , et al., 2016)

Ταυτόχρονα στην πραγματικότητα ερχόταν να προστεθεί και η ύφεση της οικονομίας, η οποία αποδείχθηκε να είναι βαθύτερη από αυτή που αναμενόταν και η οποία είχε ως αποτέλεσμα οι δημοσιονομικές προβλέψεις στην πράξη να αυτοαναιρούνται. Έτσι, ο Ευάγγελος Βενιζέλος αποπειράθηκε να επαναδιαπραγματευθεί το πρόγραμμα που είχε συμφωνηθεί για την προσαρμογή, αλλά αυτή του η προσπάθεια, βρήκε την τρόικα αντίθετη. Τον Νοέμβριο του 2011, ο Γιώργος Παπανδρέου αναγκάζεται σε παραίτηση ύστερα από μια ατυχή πρόταση δημοψηφίσματος για να παραμείνει η Ελλάδα στην Ευρωζώνη. Έτσι ως μεταβατικός πρωθυπουργός ορίζεται ο Λουκάς Παπαδήμος που αναλαμβάνει με τον παραμένοντα υπουργό Οικονομικών Ευάγγελο Βενιζέλο την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων με την τρόικα για ένα δεύτερο πακέτο διάσωσης. Οι διαπραγματεύσεις κινούνται γύρω από δύο κυρίως ζητήματα. Το πρώτο είναι η αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους και το δεύτερο η εφαρμογή καινούργιων μέτρων λιτότητας και μεταρρυθμίσεων. Φθάνουμε λοιπόν στον Φεβρουάριο του 2012, οπότε συμφωνείται ένα δεύτερο πακέτο δανεισμού. Επίσης, προβλέπεται απομείωση του ιδιωτικού χρέους (PSI) καθώς και ένα αναδιαμορφωμένο πρόγραμμα προσαρμογής που συνοπτικά αναφέρεται ως μνημόνιο 2. Επίσης, η ελληνική κυβέρνηση πριν από την εκταμίευση της κάθε δόσης θα έπρεπε πλέον να εκπληρώνει ένα πακέτο προαπαιτούμενων που είχε ορίσει η τρόικα.

Άρα, επειδή τέθηκε προ οφθαλμών η μεγάλη πιθανότητα αποτυχίας και του δεύτερου μνημονίου, η διεθνής επιτήρηση εντάθηκε με πολλές φωνές όμως να διαμαρτύρονται ότι η εποπτεία των ελληνικών αρχών από τους διεθνείς εταίρους δεν θα συνεπαγόταν με σιγουριά την επιτυχία του εγχειρήματος, εάν είχαμε αποσταθεροποίηση της ελληνικής κοινωνίας και πολιτικής. (Βαληνάκης , et al., 2013)

Ωστόσο, η απομείωση του ελληνικού χρέους που έγινε συγχρόνως με τα υπόλοιπα μέτρα δεν θεωρήθηκε από πολλούς ικανοποιητική, ενώ ο στόχος που είχε τεθεί στο νέο πακέτο για την ελάττωση του χρέους προς ΑΕΠ μέχρι το 2021 σε ποσοστό 120% του ΑΕΠ, ήταν σχεδόν αβέβαιο πως θα πραγματοποιηθεί, καθώς υπήρχε επίσης μεγάλη

αμφιβολία για τη βιωσιμότητα του ελληνικού χρέους. Έτσι, η επιτυχία της όλης προσπάθειας πλέον δεν εξαρτιόταν μόνο από τις προσπάθειες της ελληνικής πλευράς, αλλά ταυτόχρονα και από το διεθνές και ευρωπαϊκό πλαίσιο με μεγαλύτερη έμφαση να δίνεται στα δομικά ζητήματα του ευρωπαϊκού οικοδομήματος. Πιο συγκεκριμένα υποστηρίζεται, πως η ζώνη του ευρώ είναι μια ένωση νομισματική που δεν διαθέτει την απαιτούμενη πολιτική όψη, παρά το γεγονός ότι οι ευρωπαϊκοί θεσμοί βρίσκονται σε διαρκή εξέλιξη.

Όμως είναι γεγονός ότι το μνημόνιο δύο είχε μεγάλες διαφορές από το πρώτο, όχι μόνο επειδή προέβλεπε μερική διαγραφή του χρέους, ελάττωση των επιτοκίων δανεισμού και επιμήκυνση των περιόδων αποπληρωμής του εναπομένοντος χρέους, αλλά και γιατί επιβαλλόταν αυξημένη εποπτεία στην εφαρμογή των προϋποθέσεων οικονομικής πολιτικής (η επιτροπή έστειλε επιθεωρητές στα Υπουργεία, εκταμίευση δόσεων μόνο με την εκπλήρωση συγκεκριμένων όρων). Τέλος, υπήρξε βοήθεια σε τεχνικό επίπεδο σε διευρυμένο φάσμα με στόχο την επίτευξη ανάπτυξης μέσω της αξιοποίησης κάθε λογής εξωτερικών πόρων. (Ρουκανάς & Σκλιάς, 2014)

Στη συνέχεια ακολουθεί η παραίτηση της Κυβέρνησης Λουκά Παπαδήμου μετά την ψήφιση από τη βουλή μιας σειράς μέτρων που χαρακτηρίστηκαν ως προαπαιτούμενα από την τρόικα για την εκταμίευση καινούργιων δόσεων. Ακολούθησαν δύο εκλογικές αναμετρήσεις και φθάνουμε στον Ιούνιο του 2012 και στον σχηματισμό κυβέρνησης από τον Αντώνη Σαμαρά με τον συνασπισμό Νέας Δημοκρατίας, ΠΑΣΟΚ και ΔΗΜΑΡ. Η νέα αυτή κυβέρνηση επωμιζόταν την υποχρέωση εκπλήρωσης διαφόρων εκκρεμοτήτων του παρελθόντος στα προαπαιτούμενα, έτσι ώστε να εκταμιευτούν οι επόμενες δόσεις, ενώ από την άλλη θα έπρεπε να επιτύχει τις κατάλληλες εσωτερικές ισορροπίες.

Εν τέλει, ύστερα από μία περίοδο αβεβαιότητας ως προς την εφαρμογή του δεύτερου μνημονίου και ενόσω η Ελλάδα βρισκόταν ξανά μπροστά σε κίνδυνο άτακτης χρεοκοπίας, με την συζήτηση για την έξοδο από την ευρωζώνη να έχει αναζωπυρωθεί, φθάνουμε σε μια νέα συμφωνία τον Δεκέμβριο του 2012. Πιο αναλυτικά το Κοινοβούλιο ψηφίζει το επικαιροποιημένο μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής 2013-2016, όπως και μέτρα εφαρμογής επείγοντος χαρακτήρα για να επιτευχθεί η εκταμίευση μέρους των δανείων. Αυτή η νέα συμφωνία δεν μεταλλασσόταν ιδιαίτερα από τη γενική φιλοσοφία των προηγούμενων, αλλά επέκτεινε την περίοδο προσαρμογής για δύο χρόνια, έδωσε το πράσινο φως για την επαναγορά

μέρους του χρέους με δάνεια από το EFSF, παρέτεινε την αποπληρωμή των δανείων προς την Ελλάδα από Ευρωπαϊκούς μηχανισμούς από τα 15 στα 30 χρόνια και τέλος ελάττωσε τα επιτόκια σε προηγούμενα δάνεια. Παράλληλα, η εποπτεία έγινε ακόμα πιο στενή, ενώ οι κυβερνήσεις των ευρωπαϊών εταίρων ανέφεραν πως υπήρχε προοπτική εκ νέου στήριξης της Ελλάδας μετά το 2014 και νέα περικοπή του ελληνικού χρέους. Οι όροι για την νέα προοπτική που άνοιγαν οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις ήταν, πως η χώρα θα έπρεπε να εξασφαλίσει πρωτογενή πλεονάσματα έως το 2013 και να εφαρμόσει όλες τις συμφωνημένες μεταρρυθμίσεις. Επίσης, έπρεπε να εφαρμοστεί ένα πλαίσιο κινητικότητας και απολύσεων στο δημόσιο τομέα καθώς και πρόγραμμα που να αφορά την εξυγίανση διαφόρων ελληνικών κρατικών επιχειρήσεων, κάτι που οδήγησε την άνοιξη του 2013 στην αποχώρηση της ΔΗΜΑΡ από τον κυβερνητικό συνασπισμό. (Καζάκος , et al., 2016)

3.2 Οι ενδογενείς αιτίες της οικονομικής κρίσης

Είναι γεγονός ότι τα προβλήματα της Ελλάδας που αφορούσαν την χαμηλή ανταγωνιστικότητα, προκαλούσαν από καιρό ανησυχίες και για το λόγο αυτό είχε γίνει σειρά από προειδοποιήσεις και συστάσεις. Από τον Απρίλιο του 2009, το Συμβούλιο είχε προβεί σε σύσταση έναντι της Ελλάδος προκειμένου να τερματιστεί το υπερβολικό έλλειμμα και να προχωρήσει η χώρα στην υιοθέτηση αποτελεσματικών μέτρων έως τον Οκτώβριο του ίδιου έτους. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι το έλλειμμα που διαπιστώθηκε δεν είχε προσωρινό χαρακτήρα. (Παπάς , 2015)

Η οικονομική προσέγγιση αποδίδει την εξέλιξη καθώς και τις σχέσεις που έχουν διαμορφωθεί μετά το 2000, στους ακόλουθους παράγοντες, με βάση τα όσα έχουν επισημανθεί στις εκθέσεις του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας.

- Η ελλειμματική δημοσιονομική διαχείριση η οποία γινόταν σε μόνιμη βάση και κάλυπτε ως επί το πλείστον καταναλωτικές δαπάνες, ακόμα και σε περιόδους με θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Ιδίως μετά την ένταξη της χώρας στην Ευρωζώνη, οι δαπάνες συνέχισαν να αυξάνονται, ενώ τα κρατικά έσοδα δεν ακολουθούσαν αυτή την αύξηση. (Καζάκος , et al., 2016)
- Η συσσώρευση των χρεών, η οποία ήταν αποτέλεσμα της ελλειμματικής δημοσιονομικής πολιτικής που χαρακτήριζε το «μοντέλο ανάπτυξης» που

επικρατούσε στην χώρα. Χαρακτηριστικό είναι ότι όταν η οικονομία της χώρας βρέθηκε σε ύφεση, άμεσα αμφισβητήθηκε η φερεγγυότητα του ελληνικού κράτους σε παγκόσμιο επίπεδο και μάλιστα το τελευταίο τρίμηνο του 2009, το κόστος δανεισμού παρουσίασε δραματική αύξηση. Η συσσώρευση του χρέους, πέρα από τις αναδιανεμητικές συνέπειες που είχε σε βάρος των μελλοντικών γενεών, δημιουργούσε μακροχρόνιες αρνητικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη όταν ξεπερνούσε κάποια επίπεδα. (Reinhart & Rogoff , 2010)

- Η διόγκωση του κράτους και της φοροδιαφυγής. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι μια σημαντική διαφορά μεταξύ της Ελλάδας και των υπολοίπων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι, ότι τα έσοδα είναι πολύ μικρότερα, ενώ αντίθετα οι δαπάνες βρίσκονται περίπου στα ίδια επίπεδα, δηλαδή περίπου στο 45% σε προ κρίσης δεδομένα. Επίσης, η ικανότητα του φορολογικού μηχανισμού να συλλέγει έσοδα είναι σαφώς πιο περιορισμένη σε σχέση με τις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες.
- Η διαρκώς αυξανόμενη ιδιωτική κατανάλωση.
- Η υπερβολική ανάπτυξη των κατασκευών, ιδίως της κατοικίας.
- Τα χαμηλά επιτόκια που επικράτησαν λόγω και της ένταξης στην Ευρωζώνη. Η κατάσταση αυτή είχε ως αποτέλεσμα να ενθαρρύνεται ο δανεισμός τόσο των ιδιωτών, όσο και του κράτους.
- Η αύξηση των πραγματικών μισθών στο δημόσιο τομέα, που είχε ως επακόλουθο να αυξηθούν οι μισθοί και στον ιδιωτικό τομέα.
- Η διαρκής μείωση της εθνικής αποταμίευσης.
- Η προσφορά αγαθών και υπηρεσιών, οι οποίες χαρακτηρίζονταν από αναποτελεσματική αξιοποίηση των πόρων. Για παράδειγμα, οι κοινωνικές δαπάνες δεν έφθαναν σε αυτούς που έπρεπε να υποστηρίξουν και έτσι το ποσοστό φτώχειας δεν μειωνόταν. Αντίθετα, πολλά από αυτά τα χρήματα, κατευθυνόταν στα διαχειριστικά στάδια της όλης διαδικασίας καθώς και σε κοινωνικά στρώματα τα οποία απλά υπέκρυπταν εισοδήματα και δεν έχριζαν ανάγκης οικονομικής στήριξης.
- Η διεθνής ειδίκευση της χώρας, η οποία χειρότερη διαρκώς όπως συνέβαινε και με την ανταγωνιστικότητά της. (Οικονόμου , et al., 2010)

Ουσιαστικά με βάση αυτούς τους παράγοντες, προκύπτουν δύο τάσεις, οι οποίες θα λέγαμε ότι είναι μεταξύ τους αλληλένδετες. Αφενός, κυριαρχούσε μια υπερβάλλουσα

ζήτηση για δεκαετίες, η οποία τροφοδοτούταν από τα δημοσιονομικά ελλείμματα, από τον κρατικό δανεισμό για την κάλυψη αυτών, καθώς και από τον ιδιωτικό δανεισμό, ο οποίος μέχρι το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης ήταν ιδιαίτερα εύκολος. Όμως η κατάσταση αυτή δεν ήταν διατηρήσιμη για ιδιαίτερα μεγάλο χρονικό διάστημα, όπως φάνηκε άλλωστε. Αφετέρου δε, η προσφορά των αγαθών και των υπηρεσιών μπορούσε να χαρακτηριστεί από αναποτελεσματικότητα στη χρήση των πόρων, καθώς και από στρεβλώσεις που εντοπιζόταν σχεδόν σε όλες τις αγορές. Έτσι, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης που παρουσίαζε η οικονομία έως το 2008, στηριζόταν ως επί το πλείστον σε μη διατηρήσιμους παράγοντες. (Καζάκος , 2010)

Ο πίνακας 15 παρουσιάζει τον μέσο ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης, τη μέση ετήσια μεταβολή χρέους καθώς και τα ελλείμματα της Γενικής Κυβέρνησης από το 1981 έως και το 2016.

Πίνακας 15: Μέσος ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης, μέση ετήσια μεταβολή χρέους και ελλείμματα Γενικής Κυβέρνησης.¹⁵

	Μέσος ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης (%)	Μέση ετήσια μεταβολή χρέους (% ΑΕΠ)	Μέσο ετήσιο έλλειμμα (% ΑΕΠ)
1981-1990	0,7	5,1	-9,7
1991-1999	2,3	2,9	-9,3
2000-2007	4,1	0,5	-6,4
2008-2009	-2,3	11,8	-12,7
2010-2016	-3,6	7,8	-5,6

Πέρα όμως από τα αμιγώς οικονομικά θέματα, στην οικονομική κρίση στην Ελλάδα οδήγησαν και μια σειρά από θεσμικές δυσλειτουργίες και προβλήματα. Έτσι, ήταν σύνηθες από τα πολιτικά κόμματα που βρίσκονταν στη διακυβέρνηση, να λαμβάνονται υπόψη για την χάραξη της οικονομικής πολιτικής, οι βραχυχρόνιοι υπολογισμοί των εκλογικών κερδών, να υποβαθμίζονται οι μακροχρόνιες επιπτώσεις καθώς και να υπάρχει μεγάλο ενδιαφέρον για την προσοδοθηρία. Τα προβλήματα αυτά επιδεινώθηκαν λόγω των ασθενών τυπικών θεσμών διακυβέρνησης που επικράτησαν στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια. Επίσης, σημαντικό πρόβλημα φαίνεται να δημιουργήσαν σε μακροπρόθεσμο επίπεδο οι πελατειακές πρακτικές που

¹⁵ International Monetary Fund , 2017. *World Economic and Financial Surveys-World Economic Outlook Database*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.imf.org/>

καλλιεργήθηκαν κατά τη διάρκεια της μεταπολίτευσης, ενώ φαίνεται να αποτέλεσαν και συστατικό στοιχείο της πολιτικής κουλτούρας. (Σωτηρόπουλος , 2001)

Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι χαρακτηριστικό της οικονομικής δομής στην Ελλάδα, υπήρξε η μικρή οικογενειακή μονάδα, όπου τα μέλη της επιδίωκαν να εξασφαλίσουν σταθερότητα μέσω της διαφοροποίησης εισοδήματος από πολλαπλές πηγές, οι οποίες συμπεριελάμβαναν και την απασχόληση ενός ή περισσότερων μελών στο ελληνικό δημόσιο. (Τσουκαλάς , 2012)

Ακόμη ένα χαρακτηριστικό που άπτεται των θεσμών και σχετίζεται άμεσα με την οικονομική ανάπτυξη είναι η διαφθορά. Στην Ελλάδα, η διαφθορά τροφοδοτήθηκε έντονα από τις πρακτικές που ακολούθησαν τα πολιτικά κόμματα που ήρθαν να συνδεθούν με την προσκόλληση στην οικογένεια και την πατρωνία, με τους ασθενείς θεσμούς και με τη προσοδοθηρική συμπεριφορά που χαρακτήριζε σημαντικό κομμάτι του πληθυσμού. (Kaufmann , 2010)

Το σύστημα που είχε διαμορφωθεί, δηλαδή των ασθενών θεσμών, δεν παρέμεινε στάσιμο, καθώς ασκούνταν εξωτερικές πιέσεις κατά καιρούς για αλλαγές, ενώ υπήρξαν και ορισμένες εγχώριες καινοτόμες ιδέες για την αντιμετώπιση του εν λόγω φαινομένου. Ωστόσο, πολλές από τις θεσμικές αλλαγές που έγιναν κατά τη διάρκεια των προηγούμενων δεκαετιών, είτε δεν εφαρμόστηκαν καθόλου, όπως ήταν για παράδειγμα η φορολογική μεταρρύθμιση, είτε απλά οδηγούσαν σε κάποιες μικρές αλλαγές στα χαρακτηριστικά του υπάρχοντος συστήματος, όπως ήταν το ΕΣΥ και οι ΔΕΚΟ. Ουσιαστικά, μπορούμε να πούμε ότι αποτέλεσε πάγια τακτική των κυβερνήσεων των τελευταίων ετών προ κρίσης, η παροχή κινήτρων που λάμβαναν τη μορφή υψηλότερων και πολιτικά διαπραγματεύσιμων αποδοχών, έτσι ώστε όλο και περισσότεροι να στρέφονται στο δημόσιο, προκειμένου να εξασφαλίσουν απασχόληση, αλλά ακόμα και μικρότερα οφέλη, όπως για παράδειγμα μια προμήθεια ή ένα έργο, ή μια εξυπηρέτηση που αφορούσε τους ίδιους και την συντεχνία στην οποία ανήκαν. (Λιαργκόβας , 2010)

Παρ' όλα αυτά, δεν θα πρέπει να παραλείψουμε ότι υπήρχε και η άλλη πλευρά, δηλαδή ομάδες ανθρώπων, οργανισμοί ή ακόμα και μεμονωμένα άτομα τα οποία χαρακτηρίζονταν από ποιότητα και έντονο δυναμισμό. Όμως οι αποφάσεις που λαμβάνονταν και αφορούσαν την οικονομική πολιτική, δημιουργούσαν προβλήματα στην οικονομία για να παράγει ανταγωνιστικά, ενώ ταυτόχρονα η διεθνής ειδίκευση της χώρας μειωνόταν συνεχώς και υποβαθμιζόταν η ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού.

Αξιοσημείωτο είναι ότι οι στερήσεις που επιδείκνυε η χώρα καταλάμβαναν πλήθος τομέων, όπως ήταν η δημόσια διοίκηση, η παιδεία κτλ. Οι στερήσεις αυτές μπορούμε να πούμε ήταν προϊόν των ελλειμματικών θεσμών, των αντιλήψεων και πρακτικών που κυριαρχούσαν. (Acemoglu & Robinson , 2012)

Τα τρία Μνημόνια που ψηφίστηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης, αποτελούν ουσιαστικά προσπάθειες που έγιναν από το εξωτερικό προκειμένου να διαμορφωθεί ένα νέο παράδειγμα οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα. Τα Μνημόνια ουσιαστικά περιέγραφαν μια κατάσταση στην οποία ήταν επιθυμητό να φτάσει η χώρα, κατά την οποία θα επικρατούσε δημοσιονομική ισορροπία, υγιής ανταγωνισμός στις αγορές, μείωση του μεγέθους του κράτους μέσω ιδιωτικοποιήσεων και άλλων σχετικών μέτρων. Έτσι, διαπιστώνουμε ότι η φιλοσοφία των Μνημονίων, ήταν εκ διαμέτρου αντίθετη με τις υφιστάμενες πελατειακές πρακτικές που επικρατούσαν κατά το παρελθόν και οδηγούσαν σε στρεβλώσεις και σε μια αντιπαραγωγική οικονομία. (Καζάκος , et al., 2016)

3.3 Οι εξωγενείς αιτίες της οικονομικής κρίσης

Πέρα από τα εσωτερικά προβλήματα τα οποία υπήρχαν και έγινε προσπάθεια να αναλυθούν σε προηγούμενο υποκεφάλαιο, υπήρξαν και προβλήματα της οικονομίας τα οποία οφείλονταν σε μεγάλο βαθμό σε εξωτερικούς παράγοντες.

Η Ελλάδα, όντας μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν διέθετε τα κατάλληλα εργαλεία προσαρμογής, δηλαδή τη συναλλαγματική ισοτιμία ή τη δική της κεντρική τράπεζα, έτσι ώστε να μπορεί να αντιμετωπίσει μια ενδεχόμενη κρίση. Επιπλέον, η Ευρωζώνη δεν διέθετε τους κατάλληλους μηχανισμούς εξισορρόπησης, μέσω ενός ισχυρού προϋπολογισμού, ο οποίος χαρακτηρίζει τα ομοσπονδιακά κράτη. Επίσης, εντός των χωρών της Ευρωζώνης διαπιστώνεται χαμηλή κινητικότητα της εργασίας. Εξαιτίας της ελαττωματικής αρχιτεκτονικής της Ευρωζώνης, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι είναι ιδιαίτερα σημαντικό το ευρύτερο πλαίσιο στο οποίο λειτουργεί ή επιδιώκει να λειτουργεί η Ελλάδα. (Liargovas , 2011)

3.4 Τα χαρακτηριστικά του δημοσιονομικού ελλείμματος

Είναι γεγονός ότι στην Ελλάδα ο κρατικός προϋπολογισμός παρουσιάζει συστηματικά ελλείμματα κάτι που σε μακροπρόθεσμο επίπεδο δεν ήταν διατηρήσιμο, καθώς θα έπρεπε η Ελλάδα να δανείζεται διαρκώς έτσι ώστε να μπορεί να ικανοποιεί τις δανειακές της υποχρεώσεις, δηλαδή να καλύπτει τους τόκους αλλά και τις πρωτογενείς δαπάνες που θα είχε.

Επιπλέον, τα προβλήματα που αντιμετώπιζε η ελληνική οικονομία ήταν γνωστά εδώ και χρόνια και περιείχα τόσο λάθη πολιτικής όσο και υψηλά ελλείμματα τα οποία είχαν ως απόρροια να συσσωρεύεται χρέος. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό ήταν η αδυναμία της οικονομικής πολιτικής να αντιστρέψει την διαρκή πτώση του ρυθμού της εθνικής αποταμίευσης καθώς αυτή αποτέλεσε εκτός των άλλων σημαντική αιτία που οδήγηθηκε η χώρα στην οικονομική κρίση. (Δημέλη , 2010)

Κατά τη διάρκεια της περιόδου 2000-2008 που μπορεί να χαρακτηριστεί περίοδος ανάπτυξης, χαρακτηριστικό ήταν η αύξηση των επενδύσεων, η μείωση των ιδιωτικών αποταμιεύσεων, η αρνητική δημόσια αποταμίευση που υπήρχε λόγω της επέκτασης της κατανάλωσης και της αύξησης των δανειακών υποχρεώσεων, τόσο από την πλευρά του κράτους όσο και από την πλευρά των νοικοκυριών. Όσον αφορά τις επιχειρήσεις, χαρακτηριστικό της περιόδου αυτής ήταν ότι η αποταμίευση τους ήταν θετική έως και το 2009 με την μεγαλύτερη δυναμική να παρουσιάζεται στον κλάδο των τραπεζών και της ναυτιλίας.

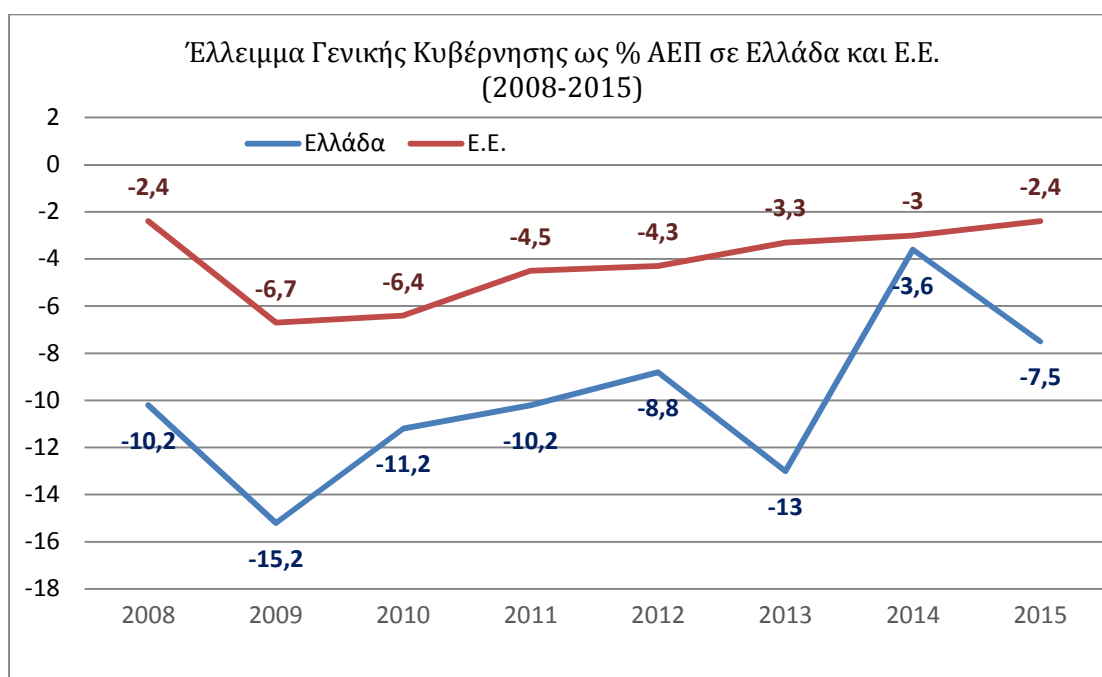
Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, πριν την είσοδο της χώρας στην Ευρωζώνη δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην επίτευξη των κριτηρίων που όριζε η συνθήκη του Μάαστριχτ, ουσιαστικά δηλαδή στη μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος στο 3% του ΑΕΠ, καθώς στην διατήρηση του πληθωρισμού στα επίπεδα του 2%, όπως επίσης και στην μείωση του χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ. (Παπός , 2015)

Όσον αφορά τις διαρθρωτικές μεταβολές που εφαρμόστηκαν, αυτές σχετίζονται κυρίως με τη στόχευση στη «διαδικασία της Λισαβόνας» καθώς και με τα έργα των Ολυμπιακών Αγώνων 2004. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η πολιτική των επενδύσεων που ακολουθήθηκε, χαρακτηρίστηκε από επενδύσεις σε υποδομές και έργα τα οποία δεν μπορούσαν να δημιουργήσουν ισχυρή ανάπτυξη και έτσι γρήγορα χάθηκε η δυναμική αυτή. Παράλληλα, μετά το κραχ στο χρηματιστήριο το 1999, δημιουργήθηκε αρνητικό κλίμα το οποίο είχε ως αποτέλεσμα να υπάρξει αποδυνάμωση των δημοσίων οικονομικών.

Θα πρέπει να τονίσουμε ότι ενώ οι δημόσιες δαπάνες το 1979 αποτελούσαν το 25% του ΑΕΠ και ήταν σχεδόν ισοσκελισμένες με τα έσοδα, το 2000 υπήρξε κορύφωσή τους και έφθασαν στο 47% του ΑΕΠ. Επιπρόσθετα, υπήρξε όλα αυτά τα χρόνια ανισορροπία στο σκέλος που αφορά τα δημόσια έσοδα και στην έλλειψη ορθολογισμού στη δημόσια διαχείριση καθώς και στον τρόπο αντιμετώπισης των διαρθρωτικών προβλημάτων. Ακόμη, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 τα πρωτογενή πλεονάσματα που εμφάνισε η χώρα οφείλονταν στην αύξηση των δημοσίων εσόδων και όχι τόσο στην μείωση των δαπανών. Είναι γεγονός ότι τα περισσότερα έσοδα προέρχονταν από την έμμεση φορολογία καθώς διαχρονικό χαρακτηριστικό είναι η αδυναμία είσπραξης των άμεσων φόρων και αδυναμία αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής και της διαφθοράς.

Χαρακτηριστικό είναι με βάση τα στοιχεία του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους ότι κατά τη διάρκεια της περιόδου 2000-2014, δαπανήθηκε ένα ποσό που αγγίζει τα 200 δις ευρώ το οποίο κατευθύνθηκε στα ταμεία προκειμένου να συνεχίσει η απρόσκοπτη καταβολή μισθών και εφάπαξ στους δημοσίους υπαλλήλους, στους στρατιωτικούς, στους εργαζομένους στις ΔΕΚΟ όπως επίσης και για την καταβολή του ΕΚΑΣ. (Καζάκος, et al., 2016)

Το διάγραμμα 1 παρουσιάζει το έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ σε Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ένωση κατά την περίοδο 2008 έως 2015.

3.5 Όψεις της φορολογίας στην Ελλάδα

Τα έσοδα του ελληνικού κράτους σε ετήσια βάση κυμαίνονται περίπου στα 50 δις ευρώ, τα οποία μαζί με τις ασφαλιστικές εισφορές, και τα δάνεια των μνημονίων εδώ και μια οκταετία, πρέπει να καλύπτουν όλα τα έξοδα λειτουργίας του κράτους, την αποπληρωμή των δανείων, την πληρωμή των συντάξεων, την πληρωμή των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων, ενώ ταυτόχρονα θα πρέπει με βάση τις δεσμεύσεις της χώρας να δημιουργούνται και ισχυρά πρωτογενή πλεονάσματα κατά την διάρκεια των επόμενων ετών.

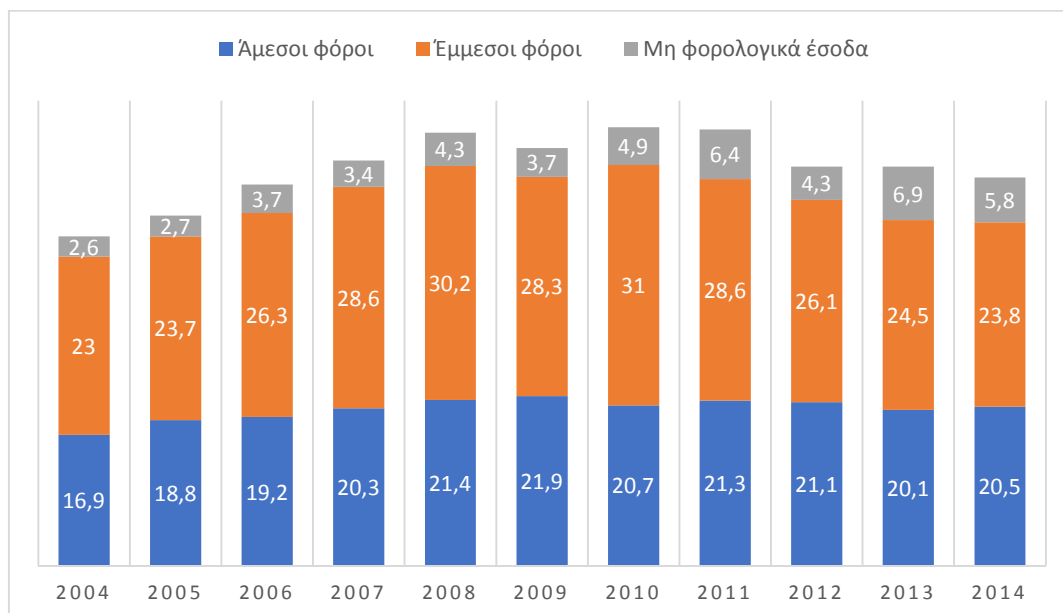
Με βάση στοιχεία του 2015, το 88% σχεδόν των εσόδων του κεντρικού κράτους προέρχονται από την φορολογία, χωρίς να περιλαμβάνονται σε αυτά οι ασφαλιστικές εισφορές, για των οποίων την είσπραξη είναι υπεύθυνα τα ταμεία. Το υπόλοιπο 12% των εσόδων του κράτους προέρχεται από άλλες πηγές στις οποίες συμπεριλαμβάνονται και οι ιδιωτικοποιήσεις. Από το σύνολο των φορολογικών εσόδων, περίπου 20 δις ευρώ προέρχονται από τους άμεσους φόρους, ενώ οι έμμεσοι φόροι όπως είναι ο ΦΠΑ, οι φόροι των καυσίμων, των καπνών και άλλων προϊόντων συνεισφέρουν ένα ποσό που κυμαίνεται περίπου στα 24 δις ευρώ σε ετήσια βάση. Θα πρέπει να επισημάνουμε, ότι οι έμμεσοι φόροι θεωρούνται περισσότερο άδικοι και πληρώνονται εξίσου από όλους τους πολίτες ανεξάρτητα από την οικονομική κατάσταση στην οποία βρίσκονται. Ακόμη, τα φορολογικά συστήματα των αναπτυγμένων κρατών στηρίζονται ως επί το πλείστον σε άμεσους φόρους, ενώ τα φορολογικά συστήματα λιγότερο αναπτυγμένων κρατών στηρίζονται σε έμμεσους φόρους. (Schneider , 2015)

Τα έσοδα της χώρας τα τελευταία χρόνια εν μέσω κρίσης, παρουσίασαν σημαντική μείωση από το 2010, με την μεγαλύτερη μείωση να συμβαίνει στους έμμεσους φόρους. Όσον αφορά τους άμεσους φόρους, αξιοσημείωτο είναι ότι παρουσίασαν ιδιαίτερα μεγάλη μείωση και έτσι από τα 17,2 δις ευρώ το 2008, κυμάνθηκαν στα 12,1 δις ευρώ το 2015, γεγονός που σχετίζεται άμεσα με την μείωση των εισοδημάτων των πολιτών. Παράλληλα κατά τη διάρκεια της κρίσης παρουσίασαν αύξηση οι έμμεσοι φόροι σε σημαντικό βαθμό, ενώ προστέθηκαν νέοι φόροι, όπως ήταν η εισφορά αλληλεγγύης, το

¹⁶ Eurostat , 2017. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

τέλος επιτηδεύματος και ο ΕΝΦΙΑ, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα να μειωθούν τα έσοδα από τους άμεσους φόρους,

Το διάγραμμα 2 παρουσιάζει την προέλευση των εσόδων του τακτικού προϋπολογισμού κατά τη διάρκεια των ετών 2004-2014.

Διάγραμμα 2: Έσοδα Τακτικού Προϋπολογισμού¹⁷

Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε από το διάγραμμα 2, οι άμεσοι φόροι παρουσίασαν αύξηση μια διαρκή αύξηση κατά την περίοδο 2004-2009, γεγονός που συνδέεται με την αύξηση των εισοδημάτων που υπήρχε κατά την ίδια περίοδο. Την τριετία 2010-2012 οι άμεσοι φόροι κυμάνθησαν περίπου στα 21 δις ευρώ, ενώ μείωση σημείωσαν το 2013 που έφθασε το 1 δις ευρώ. Όσον αφορά τους έμμεσους φόρους, την περίοδο 2004-2009 παρουσίασαν σημαντική αύξηση που έφθασε ακόμα και τα 7 δις ευρώ, ενώ μετά το 2011 ακολούθησε σημαντική πτώση με αποτέλεσμα οι έμμεσοι φόροι να φθάνουν και πάλι στα επίπεδα του 2005 δηλαδή περίπου στα 24 δις ευρώ. Τέλος, όσον αφορά τα μη φορολογικά έσοδα, αυτά παρουσίασαν αύξηση κατά τη διάρκεια της κρίσης σχετιζόμενα κυρίως με τις αποκρατικοποιήσεις που έγιναν.

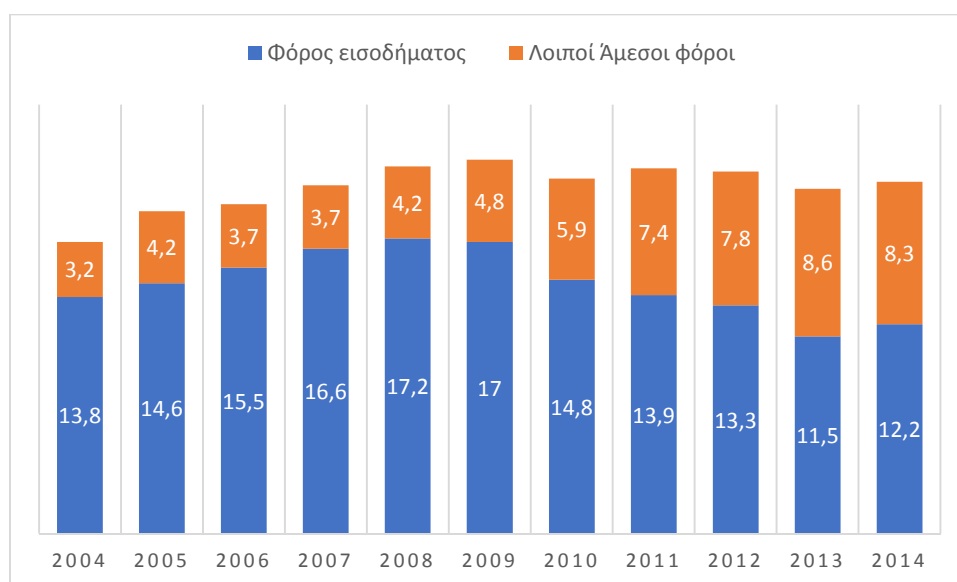
Λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία του 2011, που συνιστούν και τα πιο πρόσφατα επίσημα αναλυτικά στοιχεία που εκδόθηκαν από την Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων (ΓΓΠΣ), υποβλήθηκαν 5,7 εκατομμύρια φορολογικές δηλώσεις, με τον αριθμό αυτό να είναι λίγο πολύ σταθερός κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών. Περίπου το 50% των φορολογικών δηλώσεων είχε δηλωμένα

¹⁷ Τράπεζα της Ελλάδος, 2016. Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2015. Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος

εισοδήματα τα οποία ήταν λιγότερα από 12.000 ευρώ. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι αυτοαπασχολούμενοι δήλωσαν μέσο εισόδημα 4.300 ευρώ κατά μέσο όρο ο καθένας, ενώ το 64% αυτών δήλωσε εισόδημα το οποίο βρισκόταν κάτω από το τότε αφορολόγητο όριο που ίσχυε. Επίσης, να τονίσουμε ότι όλοι αυτοί οι φορολογούμενοι πλήρωσαν λιγότερο από το 1% των συνολικών φορολογικών εσόδων. Ουσιαστικά 2,8 εκατομμύρια πολίτες πλήρωσαν κατά μέσο όρο 21,4€ο καθένας. Από την άλλη, μόλις το 8% των πολιτών δήλωσε εισόδημα άνω των 42.000€ ετησίως. Οι 400.000 αυτοί πολίτες πλήρωσαν περίπου το 70% των συνολικών φόρων εισοδήματος φυσικών προσώπων. (διαΝΕΟσις-Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης , 2017)

Αναφορικά με τις επιχειρήσεις με βάση και πάλι τα στοιχεία του 2011, 220.000 επιχειρήσεις δήλωναν ετήσια κέρδη τα οποία κυμαίνονταν κάτω από 1,2 εκατομμύρια ευρώ, ενώ μόλις 900 επιχειρήσεις δήλωσαν μεγαλύτερη κερδοφορία. Οι 900 επιχειρήσεις αυτές που αποτελούσαν τότε το 0,4% των ελληνικών επιχειρήσεων πλήρωσαν περίπου το 60% των συνολικών φόρων, ενώ οι υπόλοιπες επιχειρήσεις πλήρωσαν κατά μέσο όρο φόρο 5.400€. Συνολικά για το φορολογικό σύστημα διαπιστώνουμε ότι το βάρος επωμίζονται από τη μία οι υψηλόμισθοι και από την άλλη οι πολύ μεγάλες επιχειρήσεις.

Το διάγραμμα 3, παρουσιάζει την σύσταση των άμεσων φόρων κατά την περίοδο 2004-2014.

Διάγραμμα 3: Άμεσοι Φόροι (2004-2014)¹⁸

¹⁸ Τράπεζα της Ελλάδος , 2016. Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2015. Αθήνα : Τράπεζα της Ελλάδος

Όπως προκύπτει από το διάγραμμα 3, υπήρξε μια αύξηση των εσόδων που προέρχονταν από τον φόρο εισοδήματος, κατά την περίοδο 2004 έως και το 2009, όπου η χώρα βρισκόταν σε αναπτυξιακή τροχιά, ενώ τα επόμενα χρόνια διαπιστώθηκε μείωση των εσόδων που προέρχονταν από τον φόρο εισοδήματος κάθε χρόνο από το 2010 έως και το 2013, ενώ το 2014 διαπιστώθηκε μια μικρή ανάκαμψη, η οποία σχετίζεται άμεσα με την συνολική ανάκαμψη που διαφαινόταν για την οικονομία.

Από την άλλη, οι λοιποί άμεσοι φόροι, φαίνεται να αυξάνονται περισσότερο μετά το 2011, ενώ στο μεγαλύτερο ποσό έφθασαν να κυμαίνονται το 2013 όπου ξεπέρασαν τα 8,5 δις ευρώ.

Στον πίνακα 16 παρουσιάζονται τα στοιχεία που αφορούν τη φορολογική βάση των φυσικών προσώπων ανά κατηγορία εισοδήματος για την χρονική περίοδο 2006 έως και 2011.

Πίνακας 16: Στοιχεία για τη Φορολογική Βάση των Φυσικών Προσώπων ανά Κατηγορία Εισοδήματος¹⁹

		2006	2007	2008	2009	2010	2011
ΦΠ με Εισόδημα <12.000€	Αριθμός φορολογικών δηλώσεων (εκατομμύρια)	3,1	3,0	2,9	2,8	2,8	2,8
	% του συνόλου	57%	54%	51%	49%	49%	49%
	Εισόδημα (εκατομμύρια €)	18.404	18.047	17.398	16.479	15.841	15.294
	% του συνόλου	23%	21%	19%	17%	16%	16%
	Συνολικός φόρος (εκατομμύρια €)	33	33	23	23	24	60
	% του συνόλου	0,5%	0,4%	0,3%	0,3%	0,3%	0,8%
ΦΠ με Εισόδημα από 12.000€ έως 42.000€	Αριθμός φορολογικών δηλώσεων (εκατομμύρια)	2,1	2,2	2,4	2,4	2,4	2,4
	% του συνόλου	38%	40%	42%	43%	43%	43%
	Εισόδημα (εκατομμύρια €)	44.084	46.924	50.512	52.568	53.188	53.421
	% του συνόλου	55%	55%	54%	54%	53%	55%
	Συνολικός φόρος (εκατομμύρια €)	3.365	3.681	3.606	3.610	3.463	2.241
	% του συνόλου	46%	44%	41%	40%	38%	31%
ΦΠ με Εισόδημα >42.000€	Αριθμός φορολογικών δηλώσεων (εκατομμύρια)	0,3	0,3	0,4	0,5	0,5	0,4
	% του συνόλου	5%	6%	7%	8%	9%	8%
	Εισόδημα (εκατομμύρια €)	18.070	21.035	25.414	29.014	31.272	29.230
	% του συνόλου	22%	24%	27%	30%	31%	30%
	Συνολικός φόρος	3.937	4.604	5.123	5.489	5.527	5.036

¹⁹ Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων, 2012. *Στατιστικό Δελτίο Φορολογικών Δεδομένων (2006-2011 Οικονομικά Έτη)*. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων.

	(εκατομμύρια €)						
	% του συνόλου	54%	55%	59%	60%	61%	69%

Ο πίνακας 17 παρουσιάζει τα στοιχεία για την φορολογική βάση των επιχειρήσεων ανά εύρος κερδών κατά την περίοδο 2006-2011.

Πίνακας 17: Στοιχεία για την Φορολογική Βάση των Επιχειρήσεων ανά Εύρος Κερδών²⁰

		2006	2007	2008	2009	2010	2011
Επιχειρήσεις με κέρδη <1.200.000€	Πλήθος επιχειρήσεων	190.839	202.767	212.115	220.131	223.989	220.137
	% του συνόλου	99,5%	99,4%	99,4%	99,4%	99,5%	99,6%
	Φορολογητέα κέρδη (εκατομμύρια €)	4.817	5.313	6.037	6.006	5.469	5.018
	% του συνόλου	33%	31%	31%	36%	36%	39%
	Κύριος και συμπληρωματικός φόρος (εκατομμύρια €)	1.403	1.411	1.414	1.400	1.276	1.186
	% του συνόλου	32%	30%	30%	34%	35%	39%
Επιχειρήσεις με κέρδη >1.200.000€	Πλήθος επιχειρήσεων	969	1.132	1.353	1.232	1.101	901
	% του συνόλου	0,5%	0,6%	0,6%	0,6%	0,5%	0,4%
	Φορολογητέα κέρδη (εκατομμύρια €)	9.610	11.677	13.366	10.704	9.604	7.793
	% του συνόλου	67%	69%	69%	64%	64%	61%
	Κύριος και συμπληρωματικός φόρος (εκατομμύρια €)	3.044	3.336	3.299	2.658	2.347	1.880
	% του συνόλου	68%	70%	70%	66%	65%	61%

Ο πίνακας 18 παρουσιάζει το συνολικό δηλωθέν εισόδημα ανά φορολογική κλίμακα, όπως ίσχυε το 2014.

Πίνακας 18: Συνολικό Δηλωθέν Εισόδημα ανά Κλίμακα και Επαγγελματική Κατηγορία (Φορολογικό Έτος 2014)²¹

Κλίμακα εισοδήματος (ευρώ)	Συνολικός αριθμός φορολογούμενων (εκατ.)	% του συνόλου εισοδημάτων	Συνολικό δηλωθέν εισόδημα (σε δις ευρώ)	% του συνόλου εισοδημάτων	Συνολικός φόρος (σε δις ευρώ)	% του συνολικού φόρου
0-12.000	5,06	68,9%	22,97	31,1%	0,89	11%
12.000-42.000	2,16	29,5%	41,12	55,6%	4,79	59,5%
>42.000	0,12	1,6%	9,84	13,3%	2,7	29,5%
Σύνολο	7,34	100%	73,93	100%	8,6	100%

Ο πίνακας 19 αποτυπώνει το συνολικό δηλωθέν εισόδημα ανά κλίμακα και επαγγελματική κατηγορία.

²⁰ Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων, 2012. *Στατιστικό Δελτίο Φορολογικών Δεδομένων (2006-2011 Οικονομικά Έτη)*. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων

²¹ διαΝΕΟσις-Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης, 2017. *Έρευνες 2016*. Αθήνα: διαΝΕΟσις-Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης

Πίνακας 19: Συνολικό Δηλωθέν Εισόδημα ανά Κλίμακα και Επαγγελματική Κατηγορία²²

Κλίμακα εισοδήματος (ευρώ)	Μισθωτοί και Συνταξιούχοι		Ελεύθεροι Επαγγελματίες		Λοιποί	
	% του Συνόλου Αριθμού Φορολογουμένων ν	% του συνόλου εισοδημάτων ν	% του Συνόλου Αριθμού Φορολογουμένων ν	% του συνόλου εισοδημάτων ν	% του Συνόλου Αριθμού Φορολογουμένων ν	% του Συνόλου Εισοδημάτων ν
0-12.000	65,0%	35,8%	78,1%	25,8%	0,89	11%
12.000-42.000	34,1%	58,3%	17,5%	39,4%	4,79	59,5%
>42.000	0,9%	5,9%	4,4%	34,8%	2,7	29,5%
Σύνολο	100%	100%	73,93	100%	8,6	100%

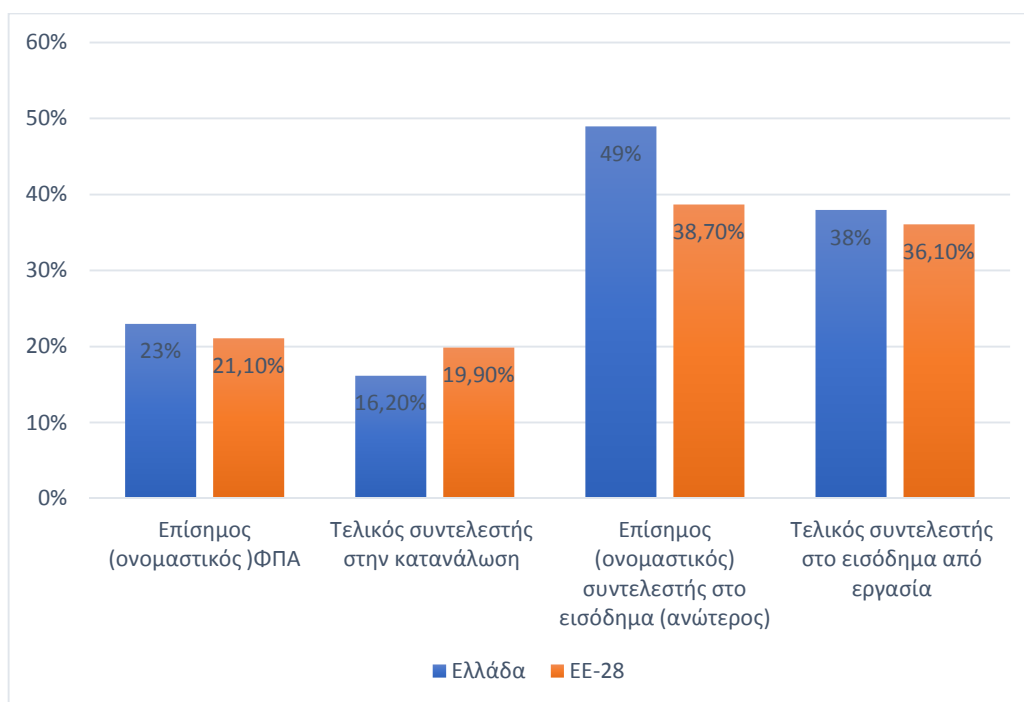
Όπως είναι γνωστό και αναφέρθηκε ήδη και παραπάνω, η Ελλάδα αντιμετωπίζει σημαντικό πρόβλημα φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής εδώ και πολλά χρόνια. Σε διεθνές επίπεδο η φοροδιαφυγή σε μια οικονομία καθορίζεται από το ύψος των φορολογικών συντελεστών που είναι σε ισχύ, από την πιθανότητα για εντοπισμό και τιμωρία των όσων φοροδιαφεύγουν, καθώς από το μέγεθος και την εισπραξιμότητα των προστίμων που επιβάλλονται.

Στην Ελλάδα οι σημαντικότερες αιτίες φοροδιαφυγής είναι οι ακόλουθες:

- Η πολυνομία, η πολυπλοκότητα και οι διαρκείς αλλαγές που συμβαίνουν στο φορολογικό σύστημα της χώρας.
- Η ανασφάλεια δικαίου που αντιμετωπίζουν τόσο οι φορολογούμενοι, όσο και οι εργαζόμενοι στον φορολογικό μηχανισμό.
- Η διαρκής αύξηση των φόρων, είτε είναι άμεσοι, είτε είναι έμμεσοι.
- Η έλλειψη ουσιαστικής πολιτικής βούλησης για την αντιμετώπιση του φαινομένου της φοροδιαφυγής.
- Η έλλειψη της κατάλληλης τεχνολογίας που μπορεί να βοηθήσει στην άμβλυνση του φαινομένου.
- Η μεγάλη γραφειοκρατία, που παρά τις ενέργειες που έχουν γίνει ως τώρα δεν φαίνεται να έχει ελαττωθεί σημαντικά.
- Τα διαρθρωτικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η ελληνική οικονομία.
- Η επικρατούσα φορολογική κουλτούρα. (Βασαρδάνη, 2011)

Κλείνοντας το θέμα της φορολογίας, αξίζει να παρουσιάσουμε συγκριτικά τους φορολογικούς συντελεστές μεταξύ της Ελλάδος και της ΕΕ των 28 για το έτος 2012. Βέβαια, έκτοτε έγιναν αλλαγές, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση της Ελλάδος ο ΦΠΑ αυξήθηκε κατά μία μονάδα και είναι πλέον στο 24%.

²² διαΝΕΟσις-Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης, 2017. *Έρευνες 2016*. Αθήνα: διαΝΕΟσις-Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης

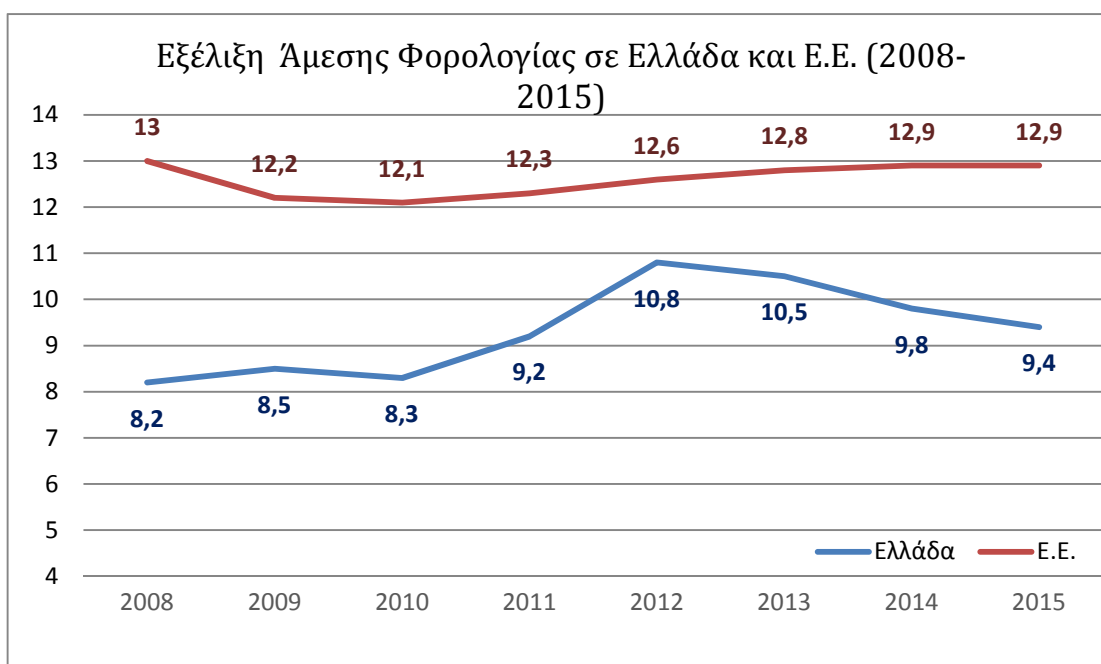
Διάγραμμα 4: Συγκριτική παρουσίαση φορολογικών συντελεστών Ελλάδος και ΕΕ-28 για το έτος 2012²³

Όπως μπορούμε να διακρίνουμε από το διάγραμμα 4, ο επίσημος (ονομαστικός) Φόρος Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ), βρίσκεται σε υψηλότερα επίπεδα στην Ελλάδα έναντι του μέσου όρου των 28 της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ η διαφορά αυτή έχει διευρυνθεί αν αναλογισθούμε την αύξηση κατά μία μονάδα του συντελεστή ΦΠΑ που έγινε κατά το 2015. Όμως θα πρέπει να τονίσουμε ότι ο τελικός συντελεστής στην κατανάλωση είναι μικρότερος κατά 3,7% στην Ελλάδα σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση των 28.

Ακόμη, όπως διακρίνουμε από το διάγραμμα η Ελλάδα έχει τον υψηλότερο επίσημο (ονομαστικό) συντελεστής φορολογίας στο εισόδημα, αυξημένο μάλιστα κατά 12% περίπου σε σχέση με τον μέσο όρο των χωρών της ΕΕ των 28. Τέλος, αυξημένος κατά 2% είναι στην Ελλάδα και ο τελικός συντελεστής φόρου εισοδήματος από εργασία, σε σχέση με την ΕΕ-28. Συνοψίζοντας, διαπιστώνουμε ότι η Ελλάδα έχει πολύ μεγάλες φορολογικές επιβαρύνσεις και αν το συνδυάσουμε με την αυξημένη φοροδιαφυγή και τις κατά γενική ομολογία κακές υπηρεσίες που παρέχει το κράτος σε σχέση με τους φόρους που εισπράττει, τότε προκύπτει ότι οι φόροι αυτοί αποτελούν σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα για την προσέλκυση επενδύσεων και την επιτάχυνση της πολυπόθητης ανάπτυξης.

²³ EU DG Taxation and Customs Union , 2013. [Ηλεκτρονικό]
Available at: https://ec.europa.eu/taxation_customs/index_en

Το διάγραμμα 5 παρουσιάζει την εξέλιξη της Άμεσης Φορολογίας στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση κατά την περίοδο 2008-2015. Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι η άμεση φορολογία στην Ευρωπαϊκή Ένωση διατηρείται σχεδόν σταθερή μεταξύ 2008 και 2015, παρά την διακύμανση που υπάρχει με αρχική μείωση στα πρώτα χρόνια της κρίσης και μετέπειτα σταδιακή αύξηση. Στην Ελλάδα, από την άλλη, μεταξύ 2008 και 2015 διαπιστώθηκε σημαντική αύξηση της άμεσης φορολογίας που έφθασε το 1,2%, ενώ το 2012 είχαμε την μεγαλύτερη τιμή. Όμως θα πρέπει να τονίσουμε ότι παρά την αύξηση, παραμένει 3 μονάδες χαμηλότερη η άμεση φορολογία στην Ελλάδα σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Διάγραμμα 5: Εξέλιξη Άμεσης Φορολογίας σε Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ένωση²⁴

²⁴ Eurostat , 2017. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

4. Η δημοσιονομική κατάσταση της ελληνικής οικονομίας την περίοδο 2004-2009

4.1 Οι συνέπειες των Ολυμπιακών Αγώνων στην οικονομική ανάπτυξη

Το 1997 υπογράφηκε η σύμβαση για τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 που θα είχαν ως διοργανώτρια πόλη την Αθήνα. Λίγους μήνες αργότερα, συστήθηκε υπό τη μορφή ανώνυμης εταιρίας η «Αθήνα 2004», που είναι γνωστή ως Οργανωτική Επιτροπή των Ολυμπιακών Αγώνων «Αθήνα 2004». Παράλληλα, δημιουργήθηκε η Διυπουργική Επιτροπή Συντονισμού της Ολυμπιακής Προετοιμασίας υπό την προεδρία του πρωθυπουργού.

Η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων στηρίζονταν σε τρεις διαφορετικές κατηγορίες έργων, που ήταν οι ακόλουθες:

- Τα καθαυτά «ολυμπιακά έργα», όπου περιλαμβάνονταν τα στάδια, οι αθλητικές εγκαταστάσεις, το Ολυμπιακό Χωριό, η εξυπηρέτηση, τα ΜΜΕ κτλ.
- Τα έργα που είχαν ως στόχο τη διευκόλυνση των μεταφορών και της προσβασιμότητας.
- Τα έργα τα οποία βελτιώνουν την πόλη, τους δήμους και γενικότερα την χώρα. (Μουρμούρης, 2014)

Εξαιτίας της έλλειψης ειδικών μελετών εκμετάλλευσης των αθλητικών εγκαταστάσεων και της αποτύπωσης των ενδεδειγμένων μετατροπών των χρήσεων τους μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες, οι κατασκευές ήταν περισσότερο μόνιμες και βαριές. Αντιθέτως σε διεθνές επίπεδο, είναι αρκετά σύνηθες να χρησιμοποιούνται λυόμενες και ημιμόνιμες κατασκευές χωρίς να υποβαθμίζεται η ποιότητα των Αγώνων. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι το ελληνικό εγχείρημα διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων, είχε τα δικά του ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που είναι τα εξής:

- Οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην Ελλάδα ήτα κρατικοποιημένοι, τόσο ως προς τη χρηματοδότηση, όσο και ως προς την οργάνωση.
- Η Ελλάδα ήταν η πιο μικρή κρατική οικονομία που ανέλαβε να διοργανώσει σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες.

- Ήταν οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες, όπου το αίτημα για ασφάλεια θα ήταν ιδιαίτερα απαιτητικό, καθώς είχαν προηγηθεί τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 και επικρατούσε έντονη ανησυχία.
- Υπήρχε σημαντική καθυστέρηση στην εκτέλεση των έργων, κάτι που είχε επιπτώσεις και στο κόστος, καθώς και σημαντικές συνέπειες στον εθνικό προϋπολογισμό κατά τη διάρκεια των τριών τελευταίων χρόνων προετοιμασίας.
- Υπήρχε ανισοκατανομή πόρων απέναντι στην περιφέρεια, καθώς οι περισσότεροι πόροι κατευθύνονταν στα ολυμπιακά έργα.
- Χαρακτηριστικό ήταν η αδυναμία της κατάλληλης διαστασιολόγησης και χρήσης των ορθών τεχνικών επιλογών στα έργα, έτσι ώστε να μπορούν να υιοθετηθούν οι βέλτιστες οικονομικές λύσεις για τη χώρα αλλά και για τη χρήση μετά το πέρας των Ολυμπιακών Αγώνων. (Μουρμούρης , 2014)

Λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των δαπανών που αφορούν τους Ολυμπιακούς Αγώνες, με βάση την απεικόνισή τους από το Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, προκύπτει ότι αυτές ανέρχονται στο ύψος των 8,486 δις ευρώ σε τρέχουσες τιμές, σε σχέση με τα 8,954 δις ευρώ που ήταν η δαπάνη που είχε προϋπολογισθεί.

Ο πίνακας 20 παρουσιάζει τις συνολικές και τις επιμέρους δαπάνες των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 και τα ποσά απεικονίζονται σε ευρώ.

Πίνακας 20: Συνολικές και επιμέρους δαπάνες των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 (σε ευρώ)²⁵

Δαπάνες ελληνικού δημοσίου	6.676.000.000
Δαπάνες Οργανωτικής Επιτροπής «Αθήνα 2004»	1.810.000.000
Σύνολο	8.486.000.000
Κατασκευή ολυμπιακών εγκαταστάσεων	2.282.000
Έργα υποδομής (κυρίως οδικά)	800.000.000
Έργα μεταφορών (τραμ, ΗΣΑΠ, Ε.ΘΕ.Λ., μετρό κτλ.)	664.000.000
Δαπάνες για τη φύλαξη των ολυμπιακών εγκαταστάσεων	4.800.000
Δαπάνες συντήρησης των ολυμπιακών εγκαταστάσεων	28.800.000
Σύνολο	1.499.882.000
Έξοδα τελετών έναρξης και λήξης	63.860.747,29
Επαγγελματικά έξοδα (γενικοί διευθυντές, διευθυντές και μέλη Δ.Σ.)	513.326

²⁵ Βουλή των Ελλήνων , 2010. *Βουλή των Ελλήνων*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://www.hellenicparliament.gr/>

Αμοιβές για δημόσιες σχέσεις	1.300.000
Αμοιβή δικηγορικού γραφείου	843.000
Σύμβουλος	1.300.000
Έξοδα μετακίνησης των εταιρικών αυτοκινήτων	4.668.292
Δικηγόρος	132.000
Έργα του ΟΑΚΑ	399.000.000
Παναθηναϊκό στάδιο	11.500.000
Ολυμπιακό κέντρο τένις	47.500.000
Ολυμπιακό κλειστό γυμναστήριο	8.000.000
Ολυμπιακό κέντρο υγρού στίβου	22.500.000
Καυταντζόγλειο Στάδιο	67.900.000
Οδικές συνδέσεις ολυμπιακού χωριού	947.000.000
Εθνική οδός Σχηματαρίου - Πάρνηθας	2.200.000.000
Δημιουργία ιστοσελίδα ολυμπιακών αγώνων	11.400.000
Υλοποίηση ολυμπιακής λαμπαδηδρομίας	24.002.342,72
Κόστος επαγγελματικών ταξιδιών	2.585.334,71
Σύνολο	3.814.005.042,72

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι στους προϋπολογισμούς των δημοσίων επενδύσεων για τα έτη 2002,2003 και 2004 οι δαπάνες για τα ολυμπιακά έργα, ήταν πιο μεγάλες για κάθε άλλον τομέα, με αποτέλεσμα να αυξάνεται το σύνολο των δημοσίων επενδύσεων και να φθάνει το 16,07%, 18,45% και 19,16% αντίστοιχα κατά έτος. (Χαραλάμπους , 2009)

4.2 Η επίδραση της απογραφής στην χρηματοοικονομική αξιοπιστία της χώρας

Είναι γεγονός ότι η εξέλιξη της ελληνικής οικονομίας συνιστά έως και σήμερα φλέγον θέμα συζητήσεων και προσεγγίσεων στο διεθνή οικονομικό ορίζοντα, σχετικά με το πως έφτασε στη σημερινή κατάσταση και πως αυτή χειροτέρευσε ύστερα από την σοβαρή διεθνή οικονομική κρίση, φτάνοντας στην τελική μορφή δυσκολίας εξυπηρέτησης του χρέους μετά και την προσφυγή της χώρας στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. (Bitzenis, et al., 2013)

Μετά το πέρας των Ολυμπιακών Αγώνων, ο τότε Υπουργός Οικονομικών Γεώργιος Αλογοσκούφης έδωσε την εντολή, η οποία ακολουθήθηκε από αντίστοιχο αίτημα της Eurostat στην Ελληνική Στατιστική Αρχή, να αναθεωρήσει τα στατιστικά στοιχεία της

Ελλάδας (π.χ. του δημοσίου χρέους και του ελλείμματος) ως απόρροια των συνεχόμενων αρνητικών εκθέσεων, ώστε να υπάρξουν κατηγορίες ότι απεκρύβησαν δαπάνες και ότι αναθεωρήθηκαν ελλείμματα προς τα πάνω.

Ύστερα από τις επισημάνεις της Eurostat και τις πιέσεις της να διορθωθούν άμεσα τα στοιχεία, κατέστη αναγκαίο να γίνει αναθεώρηση, καθώς υπήρχαν αληθώς ανακρίβειες λογιστικού χαρακτήρα ήδη πριν από το 2004.

Η αποκάλυψη των πραγματικών στοιχείων οδήγησε στο να μειωθεί η αξιοπιστία της Ελλάδος σχετικά με το κατά πόσο αυτή παρείχε έγκυρα στατιστικά δεδομένα αλλά και στο να δυσαρεστηθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση κάτι που οδήγησε στο να τεθεί σε καθεστώς επιτήρησης με τη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος (EDP) από το 2004 και εφεξής. Ταυτόχρονα η Eurostat αναθεώρησε τα ως άνω δημοσιονομικά ελλείμματα προς τα πάνω. (Arghyrou & Chortareas , 2008)

Ο πίνακας 21 παρουσιάζει τις πραγματοποιούμενες από τη Eurostat αναθεωρήσεις για τη χώρα από το 1997 έως και το 2003.

Πίνακας 21: Πραγματοποιούμενες αναθεωρήσεις από τη Eurostat από το 1997 έως 2003²⁶

Έτος	Δημοσιονομικό έλλειμμα (%) /Αναθεώρηση	Δημόσιο χρέος (%) /Αναθεώρηση
1997	4,0/6,6	108,2/114,0
1998	2,5/4,3	105,8/112,4
1999	1,8/4,3	105,2/112,3
2000	2,0/4,1	106,1/114,0
2001	1,4/3,7	106,6/114,7
2002	1,4/3,7	104,6/112,5
2003	1,7/4,6	102,6/109,9

Η οικονομική πορεία της Ελλάδος μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες 2004

Τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο ακολούθησε μια ταχεία οικονομική ανάπτυξη της χώρας εξαιτίας της χαμηλής κατάταξης που κατείχε στον Παγκόσμιο οικονομικό χάρτη. Οι μόνοι παράγοντες που ανέστειλαν την ανάπτυξη ήταν οι δύο περίοδοι παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, 1973 και 1979 που είχαν αρνητική επίδραση στην ανοδική πορεία της Ελλάδας. (Καζάκος , 2009)

²⁶ Eurostat , 2004. *Report by Eurostat on the Revision of the Greek Government Deficit and Debt Figures*. s.l.:Eurostat .

Η είσοδος της χώρας στην Ευρωζώνη έγινε με την ικανοποίηση των πέντε κριτηρίων που όριζε η Συνθήκη του Μάαστριχτ τα οποία ήταν τα ακόλουθα:

- Το μακροπρόθεσμο επιτόκιο δανεισμού.
- Το ύψος τους πληθωρισμού.
- Το δημόσιο χρέος.
- Ο μηχανισμός των συναλλαγματικών ισοτιμιών.
- Το δημοσιονομικό έλλειμμα. (Μπιτζένης & Μακέδος , 2014)

Κατά την περίοδο 2000-2004, το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) αυξήθηκε με ρυθμό που ήταν μεγαλύτερος σε σχέση με τον κοινοτικό μέσο όρο. Οι επιδόσεις αυτές σχετίζονται με τις επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν εξαιτίας των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας 2004, καθώς και λόγω της μεγάλης απορρόφησης των προγραμμάτων των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης. Παράλληλα, την ίδια περίοδο οι πιστώσεις για καταναλωτικές δαπάνες παρουσίασαν αύξηση και έτσι το χρήμα κυκλοφορούσε με περισσότερη ευκολία στην αγορά.

Στον πίνακα 22 αποτυπώνεται η πορεία του ΑΕΠ (ανάπτυξη – ποσοστιαία μεταβολή σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά των χωρών της Ευρωζώνης).

Πίνακας 22: Η πορεία του ΑΕΠ κατά την περίοδο 1996-2004 των χωρών της Ευρωζώνης²⁷

Χώρες Ευρωζώνης	1996-2000 (μέσος όρος ανάπτυξης)	2001	2002	2003	2004
Βέλγιο	2,7	1,0	1,5	0,9	2,6
Γερμανία	2,0	1,2	0,1	-0,2	1,6
Ελλάδα	3,4	5,1	3,8	4,8	4,7
Ισπανία	4,1	3,5	2,7	3,0	3,1
Γαλλία	2,9	2,1	1,2	0,8	2,3
Ιρλανδία	9,7	6,2	6,1	4,4	4,5
Ιταλία	9,9	1,8	0,3	0,0	1,1
Λουξεμβούργο	6,1	2,5	3,6	2,0	4,2
Ολλανδία	3,7	1,4	0,1	-0,1	1,7
Αυστρία	2,9	0,8	1,0	1,4	2,4
Πορτογαλία	4,1	2,0	0,8	-1,1	1,1
Φιλανδία	4,7	1,0	2,2	2,4	3,6
Ευρωζώνη	2,7	1,9	0,9	0,7	2,0
ΕΕ-25 (μέσος όρος)	2,9	1,9	1,2	1,2	2,4
ΕΕ-15 (μέσος όρος)	2,8	1,9	1,1	1,1	2,3

²⁷ European Commission , 2006 . *European Economy - Spring 2006*. s.l.: European Commission

Σύμφωνα με τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα το ΑΕΠ της Ελλάδας είχε εξαιρετικές επιδόσεις την περίοδο 1996-2004. Πιο αναλυτικά από το 1996 έως το 2000, το ΑΕΠ της χώρας αναπτυσσόταν με ρυθμό έως και 3,4% κατά μέσο όρο για το σύνολο της περιόδου, κάτι που σημαίνει πως εάν για τα επόμενα επτά χρόνια συνεχιζόταν αυτός ο ρυθμός ανάπτυξης αυτό θα ήταν ιδιαίτερα θετικό για την οικονομία, δίνοντάς της «το διαβατήριο» για την έξοδό της από την βαθιά κρίση και θα την βοηθούσε να επανέλθει στα επίπεδα που βρισκόταν πριν αυτή. Παρακάτω, τη χρονιά 2001, το ελληνικό ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 5,1%, το 2002 3,8%, το 2003 4,8% και το 2004 η αύξηση του ΑΕΠ ήταν περίπου ίδια με αυτή της προηγούμενης χρονιάς. Αξίζει να σημειωθεί πως σε όλη τη διάρκεια αυτής της περιόδου το ελληνικό ΑΕΠ σημείωνε αύξηση αρκετά μεγαλύτερη από αυτή του μέσου όρου της Ευρωζώνης αλλά και τους μέσους όρους για την ανάπτυξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 15 και των 25 αντίστοιχα.

Δυστυχώς όμως, σύμφωνα με τα στοιχεία που θα παρουσιάσουμε στον επόμενο πίνακα για το διάστημα 2001 με 2005 η Ελλάδα βρέθηκε στο επίκεντρο αρνητικού ενδιαφέροντος των Ευρωπαϊκών αγορών, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ΟΝΕ αφού διαπιστώθηκε παραβίαση του όρου της σταθερότητας στο δημοσιονομικό έλλειμμα που προβλεπόταν στο Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης το οποίο όριζε πως το έλλειμμα θα έπρεπε να κυμαίνεται κάτω από το 3%.

Έτσι, η πορεία της ελληνικής οικονομίας για τα έτη 2004 με 2014 παρουσίασε πολλά προβλήματα, αφού το έλλειμμα επί του ΑΕΠ παρουσίαζε μια διαρκή αύξηση από το 2004 μέχρι το 2009 όταν και ανήλθε στο ιλιγγιώδες ποσοστό 15,6% επί του ΑΕΠ, λόγω της δυσανάλογα μεγάλης αύξησης στα δημόσια έξοδα σε σύγκριση με την ελάττωση ή την άνοδο ή την σταθερότητα στα δημόσια έσοδα. Επιπλέον, το ΑΕΠ παρουσίαζε μια συνεχή καθοδική πορεία μέχρι που έφτασε να έχει αρνητικό πρόσημο, δηλαδή είχαμε μείωση από το 2008 έως και τις μέρες μας, με το δημόσιο χρέος και την αναλογία του χρέους προς το ΑΕΠ να αυξάνονται συνεχώς.

Ο πίνακας 23 αποτυπώνει την πορεία στα οικονομικά μεγέθη της Ελλάδας από το 2004 έως και το 2014.

Πίνακας 23: Πορεία βασικών οικονομικών μεγεθών Ελλάδας 2004-2014²⁸

Δημοσιονομικά	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
---------------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

²⁸ Eurostat , 2012. *Europe in Figures-Eurostat Yearbook 2012*. Luxemburg: Publications Office of the European Union .

											(πρόβλεψη)	(πρόβλεψη)
Δημόσια έσοδα (% ΑΕΠ)	38,4	39,0	39,2	40,7	40,7	38,3	40,6	42,3	43,9		44,1	43,5
Δημόσια έξοδα (% ΑΕΠ)	46,0	44,4	45,0	47,2	50,5	54,0	51,3	51,7	50,7		50,7	49,6
Έλλειμμα προϋπολογισμού (%ΑΕΠ)	7,6	5,5	5,7	6,5	9,8	15,6	10,7	9,4	6,8		5,5	4,6
Πληθωρισμός (ετήσια μεταβολή %)	3,0	3,5	3,3	3,0	4,2	1,3	4,7	3,1	1,1		-0,8	-0,4
Αύξηση ΑΕΠ (%)	4,4	2,3	5,5	3,5	-0,2	-3,1	-4,9	-7,1	-6,0		-4,2	-0,6
Δημόσιο χρέος (δισ ευρώ)	183,2	195,4	224,2	239,3	263,3	299,7	329,5	355,7	344,6		347,6	349,3
Ονομαστικό ΑΕΠ (δισ ευρώ)	183,6	193,0	208,6	223,2	233,2	231,1	222,2	208,5	195,0		184,5	185,0
Αναλογία χρέους προς ΑΕΠ (%)	99,8	101,2	107,5	107,2	112,9	129,7	148,	170,6	176,7		188,4	188,3

Κατά το 2010 η επιδείνωση των οικονομικών της Ελλάδος αποτυπώνονται και από το γεγονός ότι η χώρα βρισκόταν στην 22^η θέση σε παγκόσμιο επίπεδο σχετικά με τον Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης, όπου πρόκειται ουσιαστικά για ένα δείκτη ο οποίος απεικονίζει τον βαθμό του επιπέδου διαβίωσης σε μια χώρα. Όσον αφορά το κατά κεφαλή ΑΕΠ της Ελλάδος για το έτος 2008 βρισκόταν στο 94% του Ευρωπαϊκού μέσου όρου. Ταυτόχρονα, το έτος 2009, η Ελλάδα παρουσίασε σημαντική μείωση αναφορικά με τον Δείκτη Οικονομικής Ελευθερίας ευρισκόμενη στην δεύτερη χειρότερη θέση μετά την Πολωνία και σε παγκόσμιο επίπεδο καταλάμβανε την 81^η θέση. Οι επιδόσεις αυτές μπορούν να συσχετιστούν με τα υψηλά επίπεδα διαφθοράς που κυριαρχούσαν στη χώρα καθώς και με την χαμηλή ανταγωνιστικότητα συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες που είναι κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (Eurostat , 2009)

Κατά το 2009 και στις αρχές του 2010, η διεθνής οικονομική κρίση, το υψηλό δημοσιονομικό έλλειμμα, καθώς και το υψηλό κόστος δανεισμού είχαν ως αποτέλεσμα να προκληθούν σημαντικές αναταράξεις σχετικά στην λειτουργία της ελληνικής οικονομίας, ενώ παράλληλα έγιναν προσπάθειες έτσι ώστε να συγκαλυφθεί το υπερβολικό δημόσιο έλλειμμα. (Charter , 2010)

Θα πρέπει να επισημάνουμε, ότι τα στατιστικά ζητήματα που αφορούσαν την Ελλάδα βρίσκονταν στο επίκεντρο των Ευρωπαϊκών εξελίξεων έναντι των υπολοίπων χωρών της Ευρωζώνης. Η Eurostat, είχε εκφράσει τον προβληματισμό της σε διάφορες χρονικές στιγμές σχετικά με την ποιότητα των στατιστικών στοιχείων τα οποία

εμφάνιζε η Ελλάδα και αφορούσαν το δημόσιο χρέος και το δημοσιονομικό έλλειμμα. (Bitzenis, et al., 2013)

Αρχικά, η Eurostat, διατύπωσε τον προβληματισμό της αναφορικά με τα στατιστικά στοιχεία της Ελλάδας για το έτος 2002 και έτσι οι ελληνικές αρχές αναγκάστηκαν να αποστείλουν αναθεωρημένη ανακοίνωση που αφορούσε τα έτη 2000 και 2001. Έτσι, η αναθεώρηση αυτή οδήγησε σε επιδείνωση του ελληνικού δημοσιονομικού ελλείμματος εκφραζόμενο ως ποσοστό του ΑΕΠ για το έτος 2001. Επιπλέον, η Eurostat εξέφρασε εκ νέου τον προβληματισμό της αναφορικά με το ελληνικό δημοσιονομικό έλλειμμα το οποίο αφορούσε το έτος 2004.

Έτσι σύμφωνα με την Eurostat, η αύξηση του ελληνικού δημοσιονομικού ελλείμματος οφειλόταν ως επί το πλείστον σε μια αναθεώρηση προς τα κάτω που έγινε για τις εκτιμήσεις των φορολογικών εσόδων και ειδικότερα για τον ΦΠΑ στους δημόσιους λογαριασμούς, στην αναθεώρηση προς τα κάτω που έγινε αναφορικά με τις πληρωμές από τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα πλαίσια των προγραμμάτων τα οποία προέρχονταν από τα διαρθρωτικά ταμεία. (Eurostat, 2004)

Η Ελληνική Στατιστική Αρχή με βάση και τις υποδείξεις της Eurostat, προχώρησε στην αναθεώρηση των στατιστικών στοιχείων, κάτι που έγινε με την αναγγελία του νέου πραγματικού ελλείμματος της κυβέρνησης που αφορούσε την χρονική περίοδο 1997-1999 και 2000-2002, όπου και αναθεωρήθηκε προς τα κάτω κατά περίπου δύο μονάδες του ΑΕΠ. Η εξέλιξη αυτή είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί σε παγκόσμιο επίπεδο μια αμφισβήτηση των στατιστικών στοιχείων της Ελλάδος που αφορούσαν το χρέος και το δημοσιονομικό έλλειμμα. (Bitzenis, et al., 2013)

Αναφορικά με τον προϋπολογισμό του 2009, αυτός είχε απαξιωθεί ήδη πριν από την έναρξη της νέας χρονιάς, καθώς το δημοσιονομικό έλλειμμα έπρεπε έως τον Ιανουάριο του 2009 να υπολογιστεί εκ νέου. Τον Απρίλιο του 2009, τα ελληνικά στατιστικά στοιχεία που αφορούσαν το χρέος και το έλλειμμα, τέθηκαν εκ νέου σε εξέταση σχετικά με τα ελλείμματα των ετών 2007 και 2008. Ωστόσο, θα πρέπει να τονίσουμε ότι η αρμόδια επιτροπή αξιολόγησης αποφάνθηκε ότι τα ελλείμματα που παρουσιάστηκαν, χαρακτηρίζονται ως δομικά και δεν έχουν άμεση συσχέτιση με την διεθνή οικονομική κρίση. Ακολούθως, η Ελλάδα κλήθηκε εκ νέου να λάβει μέτρα προκειμένου να διορθώσει την υπερβολική εικόνα του ελλείμματος έως το τέλος του 2010. Όμως εξαιτίας της αναποτελεσματικής φορολογικής πολιτικής, των περιστασιακών διαρθρωτικών και εισοδηματικών μέτρων, των αυξημένων κυβερνητικών δαπανών, των

μειωμένων κρατικών εσόδων, της ύφεσης, της χαμηλής ανταγωνιστικότητας, της γραφειοκρατίας, της διαφθοράς και της «μαύρης» οικονομίας, ο στόχος αυτός ήταν ιδιαίτερα δύσκολος έως και ανέφικτος. Συνεπώς, ως και το καλοκαίρι του 2009, τα μέτρα που επρόκειτο να λάμβανε η χώρα για τη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος (Excessive Deficit Procedure-EDP) δεν ήταν ακόμα έτοιμα προς εκτέλεση. (Bitzenis, et al., 2013)

Μετά τις εκλογές του Οκτωβρίου του 2009, το δημοσιονομικό έλλειμμα της χώρας υπολογίστηκε εκ νέου και δημοσιεύτηκε από την Eurostat. Έτσι, ο διεθνής οίκος αξιολόγησης Fitch υποβάθμισε την πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας τον Δεκέμβριο του 2009 και ακολούθησαν και οι άλλοι οίκοι αξιολόγησης όπως η S&P και η Moody's.

4.3 Η εξέλιξη της αύξησης της απασχόλησης στον ελληνικό δημόσιο τομέα από την ένταξη στην ΟΝΕ έως και τον Μηχανισμό Στήριξης

Το μέγεθος της απασχόλησης στον δημόσιο τομέα σχετίζεται με τον όγκο που έχει ο δημόσιος τομέας, με τις αρμοδιότητες και με τις υπηρεσίες που περιέχει, όπως και με τον τρόπο οργάνωσης αυτών. Ουσιαστικά, το μέγεθος του δημοσίου τομέα έχει άμεση σχέση με το μοντέλο διοίκησης που εφαρμόζεται. (Παρθενόπουλος, 1997) Είναι γεγονός ότι σε περιφερειακές οικονομίες όπως ήταν η Ελλάδα, η μεγέθυνση του δημοσίου τομέα συνδέθηκε με τις μεταπολεμικές πρακτικές που είχε ως στόχο την προαγωγή ενός μη ανταγωνιστικού μοντέλου για τον ιδιωτικό τομέα που ήταν ανίκανος να προσφέρει θέσεις εργασίας. (Σωτηρέλης, et al., 2011)

Ύστερα από την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ, το 1981 και υπό την επιρροή άλλων ευρωπαϊκών κρατών τα οποία είχαν προχωρήσει στην εφαρμογή του μοντέλου της Νέας Δημόσιας Διοίκησης, η δημόσια διοίκηση στην Ελλάδα προχώρησε σε ορισμένες μεταρρυθμίσεις που είχαν περιορισμένο εύρος. Κατά την περίοδο 2001-2009, περίοδος όπου η χώρα βρισκόταν σε οικονομική σταθερότητα, ένα πιο έντονο κύμα μεταρρυθμίσεων έγινε πιο αισθητό, χωρίς όμως να γίνεται ουσιαστικός εκσυγχρονισμός του κράτους. (Featherstone, 2008)

Κατά την περίοδο 2004-2009, όπου υπήρχε ως βασικό πρόταγμα η «επανάδρυση» του κράτους, η δημόσια διοίκηση αντιμετωπίστηκε με μια διαχειριστική πρακτική και

όχι με μια μεταρρυθμιστική πρακτική και νοοτροπία. (Καζάκος , 2010) Μετά την κρίση που ξέσπασε το 2010, οι κατευθύνσεις των μεταρρυθμίσεων και των αναδιαρθρώσεων σχετίζονται με το μέγεθος της απασχόλησης που συγκεντρώνει. Σύμφωνα με τον Μαραβέγια (2013), υπήρξε σταδιακή απαξίωση των δημοσίων υπηρεσιών, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα να αναδειχθεί το «νέο επιχειρηματικό», «δήθεν αντιγραφειοκρατικό μοντέλο». (Δαγτόγλου , 2011)

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι, ενώ ο πληθυσμός της Ελλάδας αυξήθηκε κατά ένα ποσοστό της τάξης του 16% τα τελευταία 30 χρόνια, ο αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων παρουσίασε αύξηση που ξεπέρασε το 100%. Όμως με βάση τον ΟΟΣΑ, ο αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων στην Ελλάδα ανέρχεται στο μισό σε σχέση με τον μέσο όρο των αναπτυγμένων κρατών ως αναλογία επί του εργατικού δυναμικού. Ωστόσο, θα πρέπει να τονίσουμε ότι ο ΟΟΣΑ θεωρεί ως δημοσίους υπαλλήλους μόνο τους υπαλλήλους της Γενικής Κυβέρνησης. Για το έτος 2008, ο αριθμός των δημοσίων υπαλλήλων στην Ελλάδα κυμαίνεται στο 22,4% των εργαζομένων, ενώ αντίστοιχα το ποσοστό αυτό για την Γερμανία κυμαίνεται μόλις στο 14%. (OECD , 2011)

Λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία που προέκυψαν από την απογραφή των δημοσίων υπαλλήλων στην Ελλάδα, για το 2010 καταγράφηκαν 768.000 άτομα, χωρίς όμως να συμπεριλαμβάνονται στην απογραφή υπάλληλοι των ΔΕΚΟ, των ΝΠΙΔ και των δημοτικών επιχειρήσεων. Το ποσοστό αυτών των υπαλλήλων προσεγγίζει το 15% του εργατικού δυναμικού της χώρας.

Ο πίνακας 24 παρουσιάζει τον μέσο όρο της απασχόλησης στον δημόσιο τομέα στην Ευρώπη για την περίοδο 2008-2011.

Πίνακας 24: Απασχόληση στον δημόσιο τομέα στην Ευρώπη (μέσος όρος 2008-2011)²⁹

Μερίδιο απασχόλησης του δημοσίου τομέα στη συνολική απασχόληση	Χώρες
Άνω του 29%	Βέλγιο, Γαλλία, Δανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Νορβηγία, Σουηδία
25%-28%	Γερμανία, Ιρλανδία, Μάλτα, Φιλανδία
20%-24%	Ουγγαρία, Αυστρία, Ελλάδα, Εσθονία, Ιταλία, Ισπανία, Λετονία, Λιθουανία,

²⁹ Bordogna , L., 2012. Changing Public Service Employment Relations in the Era of Austerity. *European Commission Conference on Public Sector Pay and Procurement* , 22-23 November

	Πορτογαλία, Σλοβακία
Κάτω από 20%	Βουλγαρία, Κύπρος, Πολωνία, Ρουμανία, Σλοβενία, Τσεχία

Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε από τον παραπάνω πίνακα, τα υψηλότερα ποσοστά των δημοσίων υπαλλήλων βρίσκονται στις χώρες της βόρειας Ευρώπης, ενώ η Ελλάδα βρίσκεται στην 10^η θέση μεταξύ των 19 χωρών που παρουσιάζονται. Θα πρέπει να τονίσουμε ότι κοινό χαρακτηριστικό των χωρών που αναφέρθηκαν είναι ότι υπάρχει σταθερότητα στον όγκο της απασχόλησης στον δημόσιο τομέα κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 2001-2011. (Bordogna , 2012)

Ιδιαίτερα σημαντικός παράγοντας για την αξιολόγηση της δημόσιας διοίκησης είναι η ποιότητα των υπηρεσιών που αυτή παρέχει σε σχέση με την ικανοποίηση που λαμβάνει ο πελάτης. Η ποιότητα στον δημόσιο τομέα έχει να κάνει με την μείωση και εξάλειψη της γραφειοκρατίας, με τη διαφάνεια, με τη λογοδοσία, καθώς και με την αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα του δημοσίου τομέα. Θα πρέπει να τονίσουμε ότι τα τελευταία χρόνια έχουν εφαρμοστεί προγράμματα και δράσεις που έχουν ως στόχο τη μεταρρύθμιση της δημόσιας διοίκησης στηριζόμενα σε βέλτιστες πρακτικές που έχουν εφαρμοστεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο. (Τσάρμπα & Χατζημιχαηλίδου , 2014)

Με βάση πρόσφατη έκθεση που πραγματοποίησε ο ΟΟΣΑ , η Ελλάδα αντιμετωπίζει προβλήματα στον δημόσιο τομέα τα οποία αφορούν την απουσία δεξιοτήτων και κινήτρων για την αποδοτικότητα, την έλλειψη συντονισμού, την ύπαρξη πνεύματος παθητικότητας και αδράνειας, τον υπερβολικό συγκεντρωτισμό, την έλλειψη πειθαρχίας καθώς και την αποστροφή προς τις ανταγωνιστικές αγορές. Επίσης, στον ελληνικό δημόσιο τομέα επικρατεί το πνεύμα της συντεχνίας καθώς και των πελατειακών σχέσεων. Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι να μην παράγονται τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα, στον κατάλληλο χρόνο και στην επιθυμητή ποιότητα. (Γαβρόγλου , 2013)

5. Η περίοδος των Μνημονίων

5.1 Η εποχή του πρώτου Μνημονίου 2010-2011

Η κρίση χρέους που ξέσπασε στην Ελλάδα είχε ως αποτέλεσμα να αναδειχθεί μια ιδιαίτερα σημαντική αδυναμία που προέκυψε στην αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης, που ήταν ουσιαστικά η έλλειψη ενός μηχανισμού ο οποίος θα μπορεί να διαχειρίζεται τις δημοσιονομικές κρίσεις στις χώρες-μέλη της ένωσης. Παρόλο που η κρίση βρισκόταν σε εξέλιξη και ενδυναμωνόταν μέρα με τη μέρα, τα spread των ελληνικών ομολόγων ανέβαιναν διαρκώς, ενώ η πιστοληπτική ικανότητα της χώρας υποβαθμιζόταν, η Ευρωπαϊκή Ένωση απέφυγε την παροχή στήριξης προς την Ελλάδα, στηριζόμενη στο Άρθρο 125 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης περί της ρήτρας «μη διάσωσης».

Λίγο αργότερα όμως, ενώ η κρίση δυνάμωνε, προέκυψε ο φόβος ότι η κρίση θα επεκτεινόταν και στις άλλες αδύναμες χώρες της περιφέρειας της Ευρωζώνης. Παράλληλα, υπήρχε έντονος προβληματισμός σχετικά με τις δυνητικές συνέπειες που θα είχε η κρίση στις Γερμανικές και στις Γαλλικές τράπεζες οι οποίες είχαν στη κατοχή τους το 21% και το 36% των συνολικών υποχρεώσεων σε ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου.

Τον Μάιο του 2010 αποφασίστηκε η χρηματοδότηση της Ελλάδας μέσω ενός προγράμματος τριετούς διάρκειας προκειμένου να καταφέρει να σταθεροποιηθεί η οικονομία. Το συνολικό ποσό που έλαβε η Ελλάδα έφθασε τα 110 δις ευρώ, με τα 80 δις ευρώ να προέρχονται από τους εταίρους και τα 30 δις ευρώ να προέρχονται από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι τα ποσά αυτά ήταν ιδιαίτερα μεγάλα σε παγκόσμιο επίπεδο καθώς ξεπέρασαν κατά πολύ, την οικονομική στήριξη που είχε δοθεί ποτέ σε χώρα σε παγκόσμιο επίπεδο και ως απόλυτο μέγεθος αλλά και ως ποσοστό του ΑΕΠ.

Παρά το τεράστιο ποσό που αποφασίστηκε να δοθεί στην Ελλάδα, λόγω του φόβου που επικρατούσε περί μη μετάδοσης της κρίσης στις ευρωπαϊκές τράπεζες του πυρήνα της Ευρωζώνης, δεν αποφασίστηκε κάποια αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους παρά τις πιέσεις που ασκούσε την περίοδο εκείνη το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο προς την κατεύθυνση αυτή. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι την περίοδο εκείνη ο Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας ήταν απολύτως αντίθετος με την αναδιάρθρωση του χρέους καθώς θεωρούσε ότι ο καταστατικός σκοπός της Τράπεζας ήταν να παρέχει

στήριξη στην ευστάθεια του τραπεζικού συστήματος και ειδικότερα μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers. (Ball , 2016)

Παρόλο που το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο δεν εισακούστηκε αναφορικά με την αναδιάρθρωση του χρέους αποφάσισε να συμμετέχει στο πρόγραμμα χρηματοδότησης της Ελλάδας και μάλιστα δεν είχε τη δυνατότητα να πιστοποιήσει ότι το χρέος είναι βιώσιμο όπως συμβαίνει με τα άλλα δάνεια που παρέχει το ΔΝΤ. Το πρόβλημα αυτό ξεπεράστηκε μέσω της άμβλυνσης των κριτηρίων για έκτακτη πρόσβαση σε πολύ μεγάλα δάνεια του ΔΝΤ (« exceptional access») στις περιπτώσεις που υπήρχε πιθανότητα να δημιουργηθεί και να επεκταθεί συστημική κρίση. Το ΔΝΤ προχώρησε στην κατάλληλη τροποποίηση των κανόνων εισάγοντας την έννοια της «συστημικής εξαίρεσης», στις περιπτώσεις όπου υπήρχαν υποψίες για μετάδοση της κρίσης. Έτσι, μέσω της εξαίρεσης αυτής μειώθηκαν οι προϋποθέσεις βιωσιμότητας του χρέους και έτσι η αναδιάρθρωση του δεν κατέστη αναγκαία.

Το 2010 και συγκεκριμένα τον Ιούνιο δημιουργήθηκε το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF), όπου πρόκειται για ένα επενδυτικό όχημα το οποίο είχε έδρα το Λουξεμβούργο και είχε τη δυνατότητα δανεισμού από τις αγορές μέσω των εγγυήσεων που προσέφεραν τα μέλη του. Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας παρείχε δάνεια προς την Ιρλανδία το 2010, προς την Πορτογαλία το 2011 και εκ νέου προς την Ελλάδα το 2012. Τον Ιανουάριο του 2013 όμως ψηφίστηκε από τα κοινοβούλια και άρχισε να λειτουργεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο ο μόνιμος Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας (ESM). Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι μετά την δημιουργία του οργανισμού διαχείρισης κρίσεων, οι χώρες της Ευρωζώνης είχαν πλέον συλλογική ευθύνη αναφορικά με τα χρέη των χωρών-μελών προς το EFSF/ESM, ενώ κάτι αντίστοιχο ίσχυε και για το πρόγραμμα αγοράς ομολόγων από τις πιο αδύναμες χώρες στην δευτερογενή αγορά, κάτι που εφάρμοσε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα ήδη από το 2010, προκειμένου να καταφέρει να συγκρατήσει το κόστος δανεισμού των χωρών που αντιμετώπιζαν προβλήματα σε βιώσιμα επίπεδα.

Μέσα στο πρώτο πρόγραμμα δανειοδότησης της Ελλάδας προβλεπόταν ότι κατά το 2013 η χώρα θα εμφάνιζε πρωτογενές πλεονασματικό ισοζύγιο ενώ θα υπήρχε σταδιακή αύξηση στο 6% του ΑΕΠ για το έτος 2015, ωστόσο το συνολικό δημοσιονομικό ισοζύγιο συμπεριλαμβανοντας και τους τόκους θα παρέμενε σε αρνητικά επίπεδα. Επιπλέον, στο πρόγραμμα προβλεπόταν «εσωτερική υποτίμηση», ουσιαστικά δηλαδή προβλεπόταν μείωση των μισθών και των τιμών έτσι ώστε να

μπορέσει η χώρα να ανακτήσει την χαμένη ανταγωνιστικότητα όντας μέλος της Ευρωζώνης.

Όμως από τη μία τα ελλείμματα και από την άλλη η εσωτερική υποτίμηση που θα μείωνε το ονομαστικό ΑΕΠ, είχαν ως αποτέλεσμα να παρουσιάσει αύξηση το χρέος από το 115% του ΑΕΠ που βρίσκονταν το 2009, το οποίο όμως αργότερα αναθεωρήθηκε φθάνοντας το 127%, να φθάσει στο 150% του ΑΕΠ το 2013, ενώ προβλεπόταν ότι θα υπήρχε σταδιακή μείωση του χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ στο 120% για το έτος 2020, όπου πρόκειται για το όριο το οποίο έθεσε το ΔΝΤ προκειμένου να είναι βιώσιμο το χρέος.

Ταυτόχρονα, το πρώτο Μνημόνιο περιελάμβανε μεταρρυθμίσεις, όπου μεγάλο μέρος του πολιτικού προσωπικού αναγνώριζε ότι είναι αναγκαίες για την εύρυθμη λειτουργία της οικονομίας, τις οποίες ωστόσο δεν εφάρμοζαν λόγω πολιτικού κόστους. Ορισμένες από τις μεταρρυθμίσεις που προβλέπονταν είναι οι ακόλουθες: η μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού, το άνοιγμα των κλειστών επαγγελμάτων, η άρση των εμποδίων για την είσοδο στις αγορές, η αύξηση του βαθμού ευελιξίας στην αγορά εργασίας, η απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας, η εισαγωγή και λειτουργία ενός αποτελεσματικού μηχανισμού ελέγχου των δαπανών.

Ωστόσο, οι προβλεπόμενες μεταρρυθμίσεις δεν ήταν εύκολο να υλοποιηθούν καθώς άμεσα δημιουργήθηκαν αντιδράσεις από ισχυρές ομάδες συμφερόντων ή ορισμένες από αυτές δεν εφαρμόστηκαν καθόλου. Παράλληλα, αντίθετη στην εφαρμογή του προγράμματος χρηματοδότησης και στις μεταρρυθμίσεις που απαιτούνταν στάθηκε η αντιπολίτευση δυσκολεύοντας έτσι το ήδη δύσκολο έργο που καλούνταν να φέρει εις πέρας η Κυβέρνηση.

Εφαρμόζοντας πλήρως τους κανόνες της Eurostat, αποκαλύφθηκε ότι το προς χρηματοδότηση έλλειμμα ήταν πιο μεγάλο από αυτό που είχε υπολογιστεί και έτσι ακολούθησαν πιστοληπτικές υποβαθμίσεις. Ακολούθως, η επιδείνωση της ύφεσης, οι διαρκείς κοινωνικές αναταραχές, η εκροή των καταθέσεων, η πιστωτική ασφυξία και ο γενικότερος εκτροχιασμός του προγράμματος κατέδειξαν ότι ήταν ιδιαίτερα δύσκολο να καταφέρει η χώρα να γυρίσει στις αγορές το 2012 όπως προβλεπόταν στο πρόγραμμα. Όμως, η έλλειψη εμπιστοσύνης απέναντι στην Ελλάδα, καθώς και η περιορισμένη δυνατότητα της τότε κυβέρνησης να εφαρμόσει το πρόγραμμα είχαν ως αποτέλεσμα η απροθυμία των Ευρωπαίων για βοήθεια, να μειωθεί σημαντικά.

Είναι γεγονός ότι το πρώτο πρόγραμμα χρηματοδότησης της Ελλάδος περιελάμβανε μικρότερο δάνειο, μικρότερης διάρκειας και με αυστηρότερους όρους από ότι ήταν αναγκαίο. Αφενός οι εκτιμήσεις για την επίτευξη των στόχων που είχαν τεθεί ήταν υπεραισιόδοξες, αφετέρου δε υπήρχε σχεδιαστικό πρόγραμμα. Στις αδυναμίες αυτές ήρθε να προστεθεί η Deauville, όπου ουσιαστικά ήταν μια δήλωση της καγκελαρίου της Γερμανίας Merkel και του τότε προέδρου Sarkozy σύμφωνα με την οποία τονιζόταν προς τις αγορές, ότι δεν είναι λογικό όλες οι χώρες – μέλη της ευρωζώνης, ανεξάρτητα του δικού τους εθνικού και οικονομικού ρίσκου να έχουν εξίσου καλά επιτόκια άντλησης κεφαλαίων από τις αγορές. Ουσιαστικά μέσω της δήλωσης αυτής, υπήρξε πολιτική προειδοποίηση προς τις αγορές ότι δεν είναι δυνατόν χώρες όπως η Ελλάδα να έχουν ευνοϊκά επιτόκια, τα οποία μάλιστα θα μπορούν να συγκρίνονται με τα επιτόκια της Γερμανίας. (Buchheit & Mitu Gulati , 2014)

Τον Ιούλιο του 2011 στην τέταρτη αξιολόγηση του προγράμματος που έγινε το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο αναγνώρισε και επίσημα ότι η Ελλάδα θα χρειαζόταν αναδιάρθρωση χρέους η οποία θα ακολουθούταν από παράταση της προθεσμίας λήξης των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου καθώς και επιπλέον χρηματοδότηση που θα έφθανε τα 71 δις ευρώ από τον «επίσημο τομέα», δηλαδή από την Ευρωπαϊκή Ένωση σε συνεργασία με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο με τη διάρκεια της πρόσθετης χρηματοδότησης να φθάνει έως και τα μέσα του 2014. Στην Σύνοδο που έγινε στις 21 Ιουλίου του 2011 αποφασίστηκε η συνέχιση της χρηματοδότησης προς την ελληνική πλευρά υπό τον όρο όμως η Ελλάδα να εφαρμόσει μέτρα αναδιάρθρωσης (reprofiling) του χρέους της με ιδιώτες ομολογιούχους.

Η αρχική συμφωνία με το Διεθνές Χρηματοπιστωτικό Ινστιτούτο (IMF), το οποίο εκπροσωπούσε τους κατόχους ομολόγων προέβλεπε ότι θα υπήρχε μείωση 21% στην καθαρή παρούσα αξία του χρέους (net present value) και αυτό θα επιτυγχάνονταν μέσω των επιλογών για εθελοντική ανταλλαγή η οποία θα συνέβαινε είτε με ομόλογα που είχαν την ίδια ονομαστική αξία, ωστόσο θα είχαν πιο χαμηλό επιτόκιο, είτε με ομόλογα τα οποία θα είχαν πιο χαμηλή αξία και υψηλότερο επιτόκιο. Η ανταλλαγή αυτή αφορούσε τα ομόλογα τα οποία θα έληγαν έως το 2020 και αποτελούσαν το μεγαλύτερο μέρος του χρέους. Ωστόσο, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η συμφωνία αυτή εν τέλει προέβλεπε πολύ μικρή μείωση του χρέους καθώς η παρούσα αξία είχε υπολογιστεί λαμβάνοντας υπόψη υψηλό προεξοφλητικό επιτόκιο το οποίο υποεκτιμούσε την παρούσα αξία.

Πριν την εφαρμογή της συμφωνίας αυτής το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο προχώρησε στην δημιουργία έκθεσης όπου περιέγραφε την ανάλυση βιωσιμότητας του χρέους και καταδείκνυε ότι η συμφωνία που προτεινόταν δεν μπορούσα να συνάδει με τον στόχο για μείωση του χρέους στο 120% του ΑΕΠ έως το 2020 και έτσι ζήτησε πιο μεγάλη μείωση του χρέους. Παράλληλα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο τόνιζε ότι η οικονομία προσαρμοζόταν σε πιο χαμηλά επίπεδα δανεισμού μέσω ύφεσης χωρίς ωστόσο να κάνει μεταρρυθμίσεις οι οποίες θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην βελτίωση της αναπτυξιακής προοπτικής της χώρας και έτσι, ετίθεντο σε κίνδυνο οι δημοσιονομικοί στόχοι που είχαν τεθεί και στηρίζονταν σε πιο μεγάλους ρυθμούς ανάπτυξης.

Πριν από τη Σύνοδο Κορυφής που θα γινόταν στις 26 και 27 Οκτωβρίου του 2011, διέρρευσε στον τύπο η αναθεωρημένη έκθεση βιωσιμότητας του χρέους από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο δημιουργώντας ουσιαστικά πίεση στους Ευρωπαίους προκειμένου να ζητήσουν μεγαλύτερη απομείωση του χρέους προς τους ιδιώτες ομολογιούχους η οποία θα έφθανε το 50% αποτελώντας και προϋπόθεση για το νέο πακέτο διάσωσης που ετοιμάζονταν προς την Ελλάδα.

Την ίδια περίοδο προκειμένου να εξασφαλίσει την λαϊκή στήριξη για το εν λόγω πακέτο ο πρωθυπουργός της χώρας Γιώργος Παπανδρέου ανακοίνωσε ότι θα προχωρήσει σε δημονήφισμα. Όμως λόγω της μεγάλης διάστασης που είχε λάβει ήδη το πρόβλημα της Ελλάδας σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η απόφαση του πρωθυπουργού κατακρίθηκε έντονα καθώς θεώρησε ότι επιβαρύνει την ίδια την Ελλάδα αλλά και το κοινό νόμισμα. Ακολούθησε παραίτηση του Πρωθυπουργού και σχηματίστηκε νέα κυβέρνηση στηριζόμενη από τρία κόμματα προκειμένου να καταφέρει να ολοκληρώσει τη διαπραγμάτευση και να κάνει την νέα αναδιάρθρωση του χρέους που έγινε γνωστό ως PSI (Private Sector Involvement).

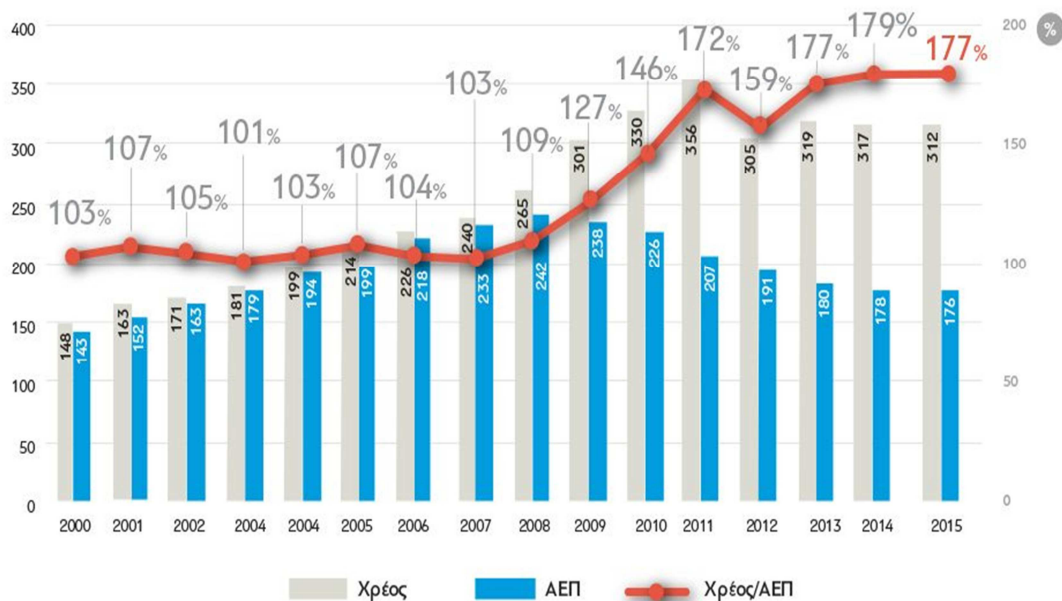
Με την ολοκλήρωση της συμφωνίας αυτής τον Δεκέμβριο του 2011 εκταμιεύτηκε η τελευταία δόση του προγράμματος και έτσι το συνολικό ποσό που διατέθηκε προς την Ελλάδα μέσω του πρώτου προγράμματος κυμάνθηκε στα 73 δις ευρώ, έναντι των 110 δις ευρώ που προβλέπονταν. Να σημειώσουμε ότι από τα 73 δις ευρώ, τα 20 δις προήλθαν από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και τα υπόλοιπα 53 δις ευρώ δόθηκαν από τους ευρωπαίους εταίρους.

5.2 Η αναδιάρθρωση του χρέους – PSI

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει και προηγουμένως η συμφωνία που έγινε για το δεύτερο πακέτο διάσωσης προς την Ελλάδα τον Μάρτιο του 2012 προέβλεπε ότι το χρέος θα μειωνόταν έως το 2020 και θα έφθανε στο 120% του ΑΕΠ. Ο στόχος αυτός θα επιτυγχάνονταν μέσω της διαγραφής χρέους προς τους ιδιώτες ομολογιούχους. Η συμφωνία προέβλεπε την ανταλλαγή του παλαιού χρέους με νέα ομόλογα των οποίων η ονομαστική αξία θα κυμαίνονταν στο 46,5% των παλαιών ομολόγων, δηλαδή ουσιαστικά θα υπήρχε κούρεμα της τάξεως του 53,5% και έπρεπε να ολοκληρωθεί ως προϋπόθεση για την έγκριση και υλοποίηση του νέου πακέτου διάσωσης προς την χώρα για όσο χρονικό διάστημα απαιτούνταν μέχρις ότου η χώρα θα μπορούσε να επιστρέψει στις αγορές.

Η πρόταση προς τους ιδιώτες ομολογιούχους προέβλεπε μία μόνο επιλογή, ενώ θα έπρεπε να γίνει αποδεκτή τουλάχιστον από το 90% αυτών προκειμένου να επιφέρει τα κατάλληλα αποτελέσματα και να μειωθεί το χρέος στα επιθυμητά και προβλεπόμενα επίπεδα. Η πρόταση της αναδιάρθρωσης έθετε ως στόχο την ανταλλαγή 206 δις ευρώ «παλαιών» ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου με νέα ομόλογα με την διαδικασία που περιγράφηκε παραπάνω τα οποία αποτελούσαν σχεδόν το 31,5% της ονομαστικής αξίας των παλαιών ομολόγων συν την «πιστωτική βελτίωση» που αποτελούταν από χρεόγραφα βραχυπρόθεσμα του EFSF με διαβάθμιση AAA και ανέρχονταν στο 15% της αρχικής αξίας. Όσον αφορά την «πιστωτική βελτίωση» αποτελούσε τη συμμετοχή του επίσημου τομέα στο PSI η οποία θα γινόταν μέσω ενός δανείου που το ύψος του θα έφθανε τα 30 δις ευρώ και μάλιστα θα χαρακτηριζόταν από ευνοϊκούς όρους.

Συνολικά τα ομόλογα που προσφέρθηκαν για ανταλλαγή ήταν 198 δις ευρώ και απομειώθηκε η αξία τους κατά 53,5% μειώνοντας με αυτό τον τρόπο το δημόσιο χρέος της Ελλάδος κατά 106 δις ευρώ. Όμως θα πρέπει να επισημάνουμε ότι τα νέα ομόλογα που εκδόθηκαν προς αντικατάσταση των παλαιών ήταν σε όρους αγγλικού δικαίου προκειμένου να μην γίνει κάποια αλλαγή όρων σε μελλοντικό χρόνο από το ελληνικό κοινοβούλιο.

Διάγραμμα 6: Εξέλιξη του χρέους κατά την περίοδο 2000-2015³⁰

Με την εφαρμογή του PSI το χρέος παρουσίασε σημαντική μείωση το 2012 τόσο ως απόλυτο μέγεθος όσο και ως ποσοστό του ΑΕΠ. Παράλληλα, ιδιαίτερα σημαντικό είναι ότι μειώθηκαν οι δαπάνες για τόκους καθώς τα νέα ομόλογα που εκδίδονταν για να αντικαταστήσουν τα παλαιά είχαν χαμηλότερο επιτόκιο το οποίο ξεκινούσε από 2% το 2012 και βαθμιαία παρουσίαζε αύξηση φθάνοντας στο 4,3% το 2026.

Όμως η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα καθώς και οι κεντρικές τράπεζες των χωρών της Ευρωζώνης (National Central Bank – NCBs) δεν δέχθηκαν να μειωθεί η αξία των ελληνικών ομολόγων που είχαν στην κατοχή τους και έτσι αξίωσαν αποπληρωμή στην πλήρη ονομαστική τους αξία. Ωστόσο, τον Φεβρουάριο του 2012 το Eurogroup αποφάσισε πως οι εθνικές κεντρικές τράπεζες θα επέστρεφαν στην Ελλάδα τα τοκομερίδια και τα κεφαλαιακά κέρδη από τα ομόλογα τα οποία είχαν αγοράσει κάτω από την ονομαστική τους αξία κατά τη διάρκεια της περιόδου 2010-2011.

Από την άλλη, παρά τη διαγραφή του χρέους που επετεύχθη από το PSI δημιουργήθηκαν απώλειες που ανέρχονταν στα 38 δις ευρώ, δηλαδή περίπου 20% του ΑΕΠ για τις ελληνικές τράπεζες οι οποίες κατείχαν ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου.

Ο πίνακας 25 απεικονίζει τις ζημιές του ελληνικού τραπεζικού συστήματος από το κούρεμα των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου και των κρατικών δανείων κατά το PSI εκφρασμένα σε εκατομμύρια ευρώ.

³⁰ Στρατόπουλος, Γ., 2016. *Protagon/Η ανατομία του δημόσιου χρέους*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://www.protagon.gr/epikairoτητα/poioi-einai-oi-megaloi-prwtagnwistes-tis-krisis-44341082501>

Πίνακας 25: Ζημιές ελληνικού τραπεζικού συστήματος από το «κούρεμα» των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου³¹

	Ονομαστική αξία των ομολόγων ΕΔ	Ονομαστική αξία των κρατικών δανείων	Συνολική ονομαστική αξία	Απώλειες στο PSI των ΟΕΔ	Απώλειες στο PSI των κρατικών δανείων	Συνολικές μεικτές απώλειες στο PSI
Συστημικές τράπεζες	31.710	3.761	35.471	25.275	2.939	28.213
Εθνική	13.748	1.001	14.749	10.985	751	11.735
Eurobank	7.001	335	7.336	5.517	264	5.781
Alpha	3.898	2.145	6.043	3.087	1.699	4.786
Πειραιώς	7.063	280	7.343	5.686	225	5.911
Άλλες τράπεζες	11.933	1.205	13.138	8.601	918	9.520
Σύνολο	43.643	4.966	48.609	33.876	3.857	37.733

Λόγω της εφαρμογής του PSI κατέστη αναγκαίο να γίνει ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών εξαιτίας του κουρέματος της ονομαστικής αξίας των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου που είχαν υπό τη κατοχή τους. Συνεπώς, η καθαρή μείωση του χρέους άγγιξε τα 68 δις ευρώ, δηλαδή περίπου το 34% του ΑΕΠ. Όμως θα πρέπει να τονίσουμε τα ακόλουθα:

- Η ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών που έγινε από το ελληνικό δημόσιο δεν είχε επίδραση στην καθαρή θέση του δημοσίου καθώς το δημόσιο ναί μεν δανείστηκε για να προχωρήσει την ανακεφαλαιοποίηση, αλλά ταυτόχρονα απέκτησε μετοχές με ίση ονομαστική αξία στις τράπεζες.
- Η ουσιαστική χρεοκοπία που είχε συμβεί στο ελληνικό Δημόσιο είχε ως αποτέλεσμα να μειωθεί σε σημαντικό βαθμό η αγοραία αξία των ομολόγων τα οποία είχαν στο χαρτοφυλάκιό τους οι τράπεζες όπως και κάτι ανάλογο είχε συμβεί με τα ασφαλιστικά ταμεία τα οποία είχαν υπό τη κατοχή τους ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου.

Λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος η επίδραση των κακών χαρτοφυλακίων των τραπεζών, των συσσωρευμένων κόκκινων δανείων, των μη εξυπηρετούμενων δανείων, καθώς και η κακή επιρροή των εν δυνάμει μη εξυπηρετούμενων δανείων είναι μεγαλύτερη σε σχέση με την επιρροή που άσκησε το PSI. Σύμφωνα με μια επικρατούσα άποψη η επιρροή των κακών χαρτοφυλακίων και των

³¹ Ξαφά, Μ., 2017. *Μικρές Εισαγωγές-Δημόσιο Χρέος*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδόπουλος

μη εξυπηρετούμενων δανείων ανέρχεται στο 60%, ενώ η επιρροή του PSI ανέρχεται στο 40%. Αξίζει να αναφέρουμε ότι η το κούρεμα που έγινε στις τράπεζες ανήλθε στα 26,5 δις ευρώ, όμως η επίδραση στις κεφαλαιακές τους ανάγκες από τα κακά δάνεια ξεπερνά τα 45 δις ευρώ, με τα 30 δις ευρώ περίπου να είναι στις συστημικές τράπεζες. (Βενιζέλος, 2017)

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι οι τραπεζικές καταθέσεις αλλά και οι έχοντες στην κατοχή τους μη ασφαλισμένα τραπεζικά ομόλογα προστατεύθηκαν πλήρως, όπως κάτι ανάλογο είχε συμβεί και στην Ιρλανδία το 2010, εν αντιθέσει με τις μετέπειτα αναδιαρθρώσεις που έγιναν στην Ισπανία και στην Κύπρο που υπέστησαν ζημιές οι εν λόγω κατηγορίες προκειμένου οι ζημιές αυτές να μην μετακυληθούν στους φορολογουμένους.

Μετά το πέρας των πολιτικών εξελίξεων και της αβεβαιότητας σχηματίστηκε τρικομματική κυβέρνηση με στόχο να εφαρμόσει τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις έτσι ώστε να καταφέρει η Ελλάδα να παραμείνει στην Ευρωζώνη, ωστόσο λόγω των συγκρούσεων και του μεγάλου χρόνου εσωτερικής διαπραγμάτευσης για τα επικείμενα μέτρα η αβεβαιότητα παρέμεινε ως χαρακτηριστικό της χώρας και της περιόδου εκείνης. Επίσης, λόγω της μεγαλύτερης από την προβλεπόμενη ύφεση υπήρξε εκτροχιασμός του προγράμματος και έτσι η Κυβέρνηση βρέθηκε να ζητάει από τους δανειστές αύξηση της διάρκειας του προγράμματος κατά δύο χρόνια. Αυτό είχε ως επακόλουθο ο στόχος για 4,5% του ΑΕΠ πρωτογενές πλεόνασμα μετατέθηκε από το 2014 στο 2016.

Αντιλαμβανόμενοι την κατάσταση αυτή που επικρατούσε, οι δανειστές στο Eurogroup που έγινε τον Νοέμβριο του 2012 προχώρησαν στην έγκριση της απομείωσης του επίσημου χρέους προς τους Ευρωπαίους πιστωτές. Αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω της παράτασης του χρόνου αποπληρωμής του χρέους και παράλληλης μείωσης του επιτοκίου. Επίσης, το ίδιο Eurogroup προχώρησε στην έγκριση σχεδίου επαναγοράς χρέους, προκειμένου να μπορέσει η χώρα να αποκομίσει οφέλη από τις χαμηλότερες τιμές που επικρατούν στη δευτερογενή αγορά ομολόγων.

Η απομείωση του χρέους από το Eurogroup του Νοεμβρίου του 2012 είχε τα ακόλουθα βασικά χαρακτηριστικά:

- Κεφαλαιοποίηση των τόκων πάνω στα δάνεια του EFSF, τα οποία κυμαίνονταν στα 108,2 δις ευρώ στο τέλος του 2012, κατά τη διάρκεια μιας δεκαετούς περιόδου χάριτος, δηλαδή για την περίοδο 2013-2022.
- Υπήρξε μείωση των επιτοκίων των διμερών δανείων τα οποία χρηματοδότησαν το πρώτο πρόγραμμα διάσωσης που ήταν ύψους 53 δις ευρώ. Αυτό συνέβη καθώς μειώθηκε το περιθώριο πάνω στο τρίμηνο Euribor και έτσι από 150 πήγε σε 50 μονάδες βάσης.
- Υπήρξε κατάργηση του περιθωρίου κατά 10 μονάδες βάσης (0,10%) λειτουργικού κόστους πάνω στα δάνεια του EFSF.
- Παράταση της προθεσμίας λήξης των δανείων του EFSF όπως επίσης και του GLF (Greek Loan Facility) κατά χρονικό διάστημα 15 ετών.
- Από το 2013 προβλεπόταν η μεταβίβαση των κερδών από τα ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου, δηλαδή από τους τόκους και από τα κεφαλαιακά κέρδη.

Η απομείωση του επίσημου χρέους - OSI

Η απομείωση του επίσημου χρέους (Official Sector Involvement) εφαρμόστηκε μέσω της κεφαλαιοποίησης των τόκων για χρονικό διάστημα 10 ετών, καθώς και μέσω της παράτασης αποπληρωμής των δανείων που είχαν καταβληθεί από τον EFSF. Όμως η ελάφρυνση του χρέους θα γίνονταν σταδιακά και με την προϋπόθεση ότι η κυβέρνηση θα μπορούσε να εκπληρώνει τις δεσμεύσεις που ανέλαβε στα πλαίσια του μνημονίου. Επίσης, το Eurogroup δεσμεύτηκε ότι θα προσφέρει πρόσθετη απομείωση του χρέους αν αυτή καταστεί αναγκαία προκειμένου το χρέος να βρίσκεται σε βιώσιμα επίπεδα υπό την προϋπόθεση ότι η Ελλάδα θα μπορέσει να έχει πρωτογενές πλεόνασμα.

Επιπρόσθετα, όπως έχουμε αναφέρει και προηγουμένως οι χώρες πιστωτές δέχθηκαν να επιστρέψουν στην Ελλάδα τα κέρδη από τα ελληνικά ομόλογα που είχαν στο χαρτοφυλάκιο του Ευρωσυστήματος, θέτοντας όμως ως προϋπόθεση την «αυστηρή εφαρμογή από την χώρα των όσων έχουν συμφωνηθεί κατά την περίοδο που διαρκεί το πρόγραμμα». Όντως τα κέρδη αυτά που κυμάνθηκαν στα 2 δις ευρώ αποδόθηκαν στο δημόσιο για το έτος 2013, ενώ το 2014 το πρόγραμμα ήταν εκτός στόχων και τα κέρδη κατατέθηκαν στον ειδικό λογαριασμό του ESM έχοντας ως σκοπό να χρησιμοποιηθούν εκ νέου όταν το πρόγραμμα τεθεί ξανά σε ισχύ. Όμως θα πρέπει να επισημάνουμε ότι κατά τη διάρκεια του 2015 και του 2016 όπου το πρόγραμμα δεν ήταν σε ισχύ τα κέρδη αυτά επιστράφηκαν στις κυβερνήσεις που τα δικαιούνταν. Ουσιαστικά η Ελλάδα από

αυτήν την ενέργεια είχε απώλεια που έφθασε τα 4 δις ευρώ, περίπου δηλαδή 2% του ΑΕΠ τα οποία και αποδόθηκαν από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα στις κυβερνήσεις τους. Μάλιστα, το 2016, ο αρμόδιος Επίτροπος Οικονομικών Υποθέσεων ανέφερε ότι «δεν υπάρχουν πολιτικές δεσμεύσεις των κρατών-μελών σε εκκρεμότητα αναφορικά με τα ισοδύναμα των κερδών από το πρόγραμμα που αφορούσε την Ελλάδα.

Όμως το Eurogroup, άφησε ανοικτό το ενδεχόμενο να επιστραφούν στην Ελλάδα τα κέρδη των ομολόγων για την περίοδο 2017-2020 των οποίων το συνολικό ύψος ανέρχεται στα 4 δις ευρώ έτσι ώστε να λειτουργήσουν ως εσωτερικό αποθεματικό ασφαλείας, για να καταφέρουν να παραμείνουν οι μελλοντικές ακαθάριστες χρηματοδοτικές ανάγκες κάτω από το όριο του 15% του ΑΕΠ σε μακροπρόθεσμο επίπεδο, δηλαδή έως το 2040 και 20% σε μακροπρόθεσμο επίπεδο κάτι που συνιστά άλλωστε και το όριο της βιωσιμότητας του χρέους.

Παρόλο που το OSI κατάφερε και συνείσφερε με το ποσό των 8,2 δις ευρώ στην επιπλέον χρηματοδότηση που ήταν αναγκαία για την επιμήκυνση της προγράμματος έως το 2016, δηλαδή κατά δύο χρόνια, η απομείωση του χρέους που προσέφερε δεν ήταν επαρκείς για την επίτευξη του αρχικού στόχου που είχε τεθεί για μείωση του χρέους στο 120% του ΑΕΠ το 2020. (European Commission, 2012)

Το Eurogroup του Νοεμβρίου του 2012 προχώρησε στην έγκριση του σχεδίου επαναγοράς χρέους από τη δευτερογενή αγορά, διαδικασία που πρόκειται να γινόταν μέσω δημοπρασίας σε τιμές οι οποίες θα ήταν έως και τα επίπεδα των τιμών που καταγράφηκαν στην αγορά την Παρασκευή 23 Νοεμβρίου 2012. Ο Οργανισμός Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους (ΟΔΔΗΧ) προχώρησε στην επαναγορά του χρέους έως και τις 11 Δεκεμβρίου του 2012, δηλαδή ουσιαστικά λίγες μέρες πριν γίνει εκταμίευση της δεύτερης δόσης του δανείου EFSF/ΔΝΤ. Περίπου τα μισά από τα ομόλογα τα οποία είχαν εκδοθεί λίγους μήνες νωρίτερα μέσω του PSI ανταλλάχθηκαν τώρα μέσω της διαδικασίας αντίστροφου πλειστηριασμού με 11,3 δις ευρώ εξαμηνιαία έντοκα τα οποία εκδόθηκαν από τον EFSF, ποσό στο οποίο συμπεριλαμβάνονταν και οι δεδουλευμένοι τόκοι. Τα συνολικά ομόλογα που αγοράστηκαν ήταν 32 δις ευρώ από την δευτερογενή αγορά στην τιμή των 34 cents για κάθε ευρώ ονομαστικής αξίας, με το συνολικό κόστος να φθάνει τα 10,8 δις ευρώ. Ουσιαστικά, κάθε ευρώ που προέρχονταν από την επίσημη χρηματοδότηση μπορούσε να εξοφλήσει τρία ευρώ του χρέους που βρισκόταν στα χέρια των ιδιωτών, προσφέροντας μια απομείωση του χρέους κατά 21 δις ευρώ, δηλαδή 10,8 % του ΑΕΠ.

Ο πίνακας 26 παρουσιάζει τα σημαντικότερα μεγέθη που αφορούν την επαναγορά χρέους που έγινε τον Δεκέμβριο του 2012.

Πίνακας 26: Κυριότερα μεγέθη επαναγοράς χρέους³²

Νέα ομόλογα ΕΔ	62,0 δις ευρώ
Ομόλογα ΕΔ που προσφέρθηκαν για επαναγορά	31,9 δις ευρώ
Κόστος επαναγοράς	10,8 δις ευρώ
Μέση τιμή επαναγοράς	33,8 cents
Καθαρή μείωση χρέους	21,1 δις ευρώ
Καθαρή μείωση χρέους (% ΑΕΠ)	10,8%

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η επαναγορά των ομολόγων έγινε σε εθελοντική βάση δηλαδή δεν εφαρμόστηκαν οι ρήτρες συλλογικής δράσης. Ωστόσο, ζητήθηκε από τις ελληνικές τράπεζες να προσφέρουν το σύνολο των νέων ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου που είχαν στην κατοχή τους προκειμένου να καταφέρουν να επιτύχουν τον στόχο της απομείωσης του χρέους. Οι τράπεζες είχαν εγγράψει τα ομόλογα στους προϋπολογισμούς τους στις τιμές της αγοράς και με τον τρόπο αυτό δεν παρουσίασαν πρόσθετες ζημιές από την επαναγορά τους. Από την άλλη, όσον αφορά τα ασφαλιστικά ταμεία αυτά είχαν υπό τη κατοχή τους 13 δις ευρώ νέων ομολόγων, δηλαδή ουσιαστικά το 21% επί του συνόλου και δεν συμμετείχαν στην επαναγορά αυτή καθώς οι τίτλοι που είχαν στην κατοχή τους ήταν ενδοκυβερνητικό χρέος και δεν είχαν σχέση με το χρέος που παρουσίαζε η Γενική Κυβέρνηση. Ακόμη, να τονίσουμε ότι μετά το 2012 έως και τις μέρες μας, οι τιμές των ομολόγων έχουν σχεδόν διπλασιαστεί, γεγονός που σημαίνει ότι και τα ασφαλιστικά ταμεία έχουν επωμιστεί τα αντίστοιχα οφέλη.

Όσον αφορά και πάλι τα ασφαλιστικά ταμεία αξίζει να τονίσουμε ότι η συνολική ζημία που υπήρξε επί του αποθεματικού κυμάνθηκε στα 13 δις ευρώ (24 δις * 53,5%) και έγινε εφάπαξ. Βέβαια το ποσό αυτό αναπληρώνεται σε ετήσια βάση και μάλιστα με μόνιμο τρόπο, αφού καλύπτονται διαρκώς τα ελλείμματα των ταμείων τα οποία ανέρχονται στα 18 δις ευρώ σε ετήσια βάση. Αξιοσημείωτο είναι ότι εν μέσω κρίσης, δηλαδή κατά τη διάρκεια της περιόδου 2009-2016 τα ασφαλιστικά ταμεία εισέπραξαν από το Ελληνικό Δημόσιο χρηματοδότηση ύψους 122 δις ευρώ, ουσιαστικά ξεπερνώντας με αυτόν τον τρόπο τα 2/3 του συνολικού χρέους.

Επομένως, η ζημία που υπέστησαν τα ασφαλιστικά ταμεία μπροστά στην επιχορήγηση που λαμβάνουν σε ετήσια βάση είναι πολύ μικρότερη, ενώ εξαιτίας του

³² Ξαφά, Μ., 2017. *Μικρές Εισαγωγές-Δημόσιο Χρέος*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδόπουλος

PSI υπήρξε σημαντική μείωση των επιτοκίων περίπου στο μισό, από το 6% στο 3% και έτσι τα αντίστοιχα έξοδα για τόκους παρουσίασαν μείωση από τα 12 δις ευρώ έπεσαν σε λιγότερα από 3 δις ευρώ. (Ιωάννου , 2015)

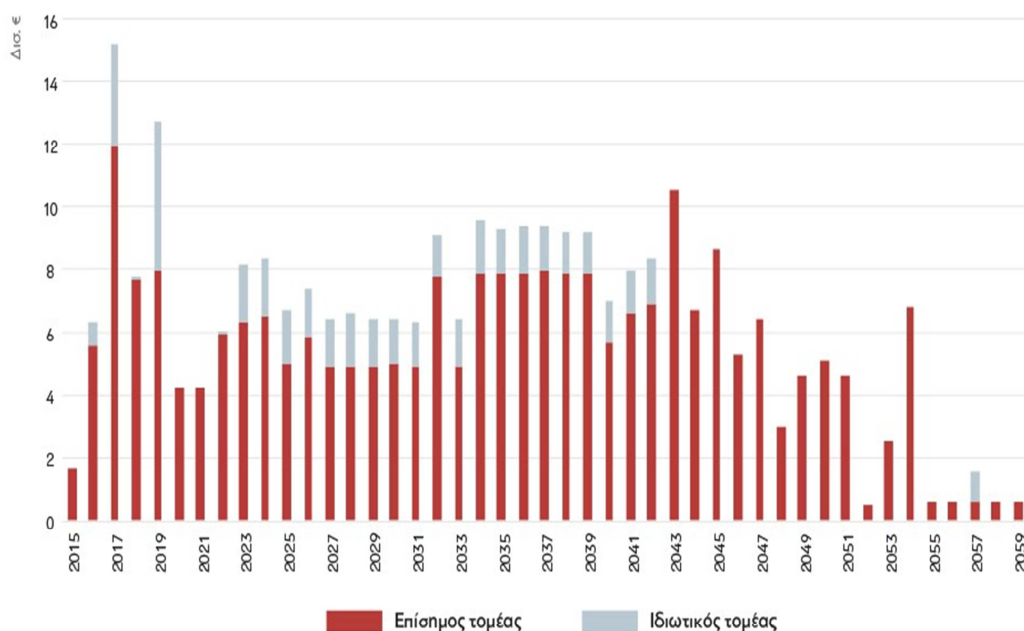
Ο πίνακας 27 παρουσιάζει το μέσο επιτόκιο δανεισμού στην Ευρώπη κατά το έτος 2014

Πίνακας 27: Μέσο Επιτόκιο Δανεισμού στην Ευρώπη το 2014³³

Χώρα	Μέσο Επιτόκιο Δανεισμού
Ουγγαρία	5,46%
Κροατία	4,25%
Σλοβενία	4,02%
Πολωνία	3,98%
Ιρλανδία	3,69%
Ιταλία	3,52%
Δανία	3,46%
Ισπανία	3,34%
Βρετανία	2,96%
ΕΕ-28	2,89%
Γερμανία	2,33%
Γαλλία	2,31%
Ελλάδα	2,20%
Ολλανδία	2,10%

Στο διάγραμμα 7 απεικονίζεται η χρονική αποπληρωμή του χρέους από το 2015 έως και το 2059.

³³ Στρατόπουλος , Γ., 2016. *Protagon/Η ανατομία του δημόσιου χρέους*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://www.protagon.gr/epikairoτητα/poioi-einai-oi-megaloi-prwtagnwistes-tis-krisis-44341082501>

Διάγραμμα 7: Χρονική αποπληρωμή του χρέους από το 2015 έως και το 2059³⁴

5.3 Το δεύτερο Μνημόνιο 2012-2014

Το ύψος των δανείων που δόθηκαν στα πλαίσια του δεύτερου προγράμματος σταθεροποίησης ανήλθαν συνολικά στα 165 δις ευρώ αποτελούμενα από τα 145 δις ευρώ που δόθηκαν από τον EFSF και από 20 δις ευρώ που δόθηκαν από το ΔΝΤ και εγκρίθηκαν κατά τον Μάρτιο του 2012. Όπως έχουμε ήδη τονίσει και προηγουμένως για να γίνει η εκταμίευση των χρημάτων και να τεθεί σε ισχύ το πρόγραμμα απαιτούνταν η εφαρμογή όπως και έγινε του PSI έτσι ώστε να μειωθούν οι χρηματοδοτικές ανάγκες της χώρας. Όσον αφορά τους στόχους που έθετε το πρόγραμμα ήταν ίδιοι με τους στόχους του πρώτου προγράμματος και εστίαζαν στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, στη βιωσιμότητα των δημοσίων οικονομικών καθώς και στην χρηματοπιστωτική σταθερότητα.

Όμως λόγω της αδυναμίας άμεσης εφαρμογής του προγράμματος, οι στόχοι του εκτροχιάστηκαν και έτσι τον Δεκέμβριο της ίδιας χρονιάς αναθεωρήθηκε σε σημαντικό βαθμό. Ο στόχος που είχε τεθεί για πρωτογενές πλεόνασμα 4,5% του ΑΕΠ μετατέθηκε

³⁴ Στρατόπουλος, Γ., 2016. *Protagon/Η ανατομία του δημόσιου χρέους*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://www.protagon.gr/epikairoτητα/poioi-einai-oi-megaloi-prwtagwnistes-tis-krisis-44341082501>

από το 2014 στο 2016 έτσι ώστε να μπορέσει η χώρα να ακολουθήσει έναν πιο αργό ρυθμό προσαρμογής. Πέρα από την απομείωση του χρέους που έγινε μέσω του PSI αναβλήθηκε η δημιουργία ενός «μαξιλαριού ασφαλείας», ουσιαστικά αποθέματος το οποίο θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για απρόβλεπτες δημοσιονομικές ανάγκες που θα προέκυπταν στο πρόγραμμα όπως και για την μείωση του υπολοίπου των εντόκων γραμματίων τα οποία είχαν οι τράπεζες, έτσι ώστε να μπορέσουν να μπορέσουν να αυξήσουν τα δάνεια που δίνονταν από αυτές προς τον ιδιωτικό τομέα.

Προκειμένου να καταφέρει να υλοποιηθεί το πρόγραμμα η Ελληνική Κυβέρνηση ανέλαβε τις ακόλουθες υποχρεώσεις:

- Να προχωρήσει στην εφαρμογή διαρθρωτικών αλλαγών προκειμένου να απελευθερωθούν οι αγορές προϊόντων και υπηρεσιών έτσι ώστε να ακολουθήσει μείωση των τιμών. Επίσης, την ίδια περίοδο δεσμεύτηκε η κυβέρνηση να μειώσει το κατώτατο ημερομίσθιο έτσι ώστε οι πραγματικοί μισθοί να προσαρμοστούν με την παραγωγικότητα.
- Να προχωρήσει στην ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών έτσι ώστε να τις αποζημιώσει για τις απώλειες που υπέστησαν λόγω της εφαρμογής του PSI.
- Να καταφέρει να εμφανίσει ισοσκελισμένο προϋπολογισμό για το 2013 και να επιτύχει πρωτογενές πλεόνασμα 1,5% του ΑΕΠ το 2014, 3,0% του ΑΕΠ το 2015, 4,5% του ΑΕΠ για το 2016 καθώς και 3,5% του ΑΕΠ μεσοπρόθεσμα. Επίσης, δέσμευση της Ελληνικής Κυβέρνησης ήταν η ενδυνάμωση της ανεξαρτησίας της Γενικής Γραμματείας Φορολογικών Εσόδων έτσι ώστε να μπορέσουν να αποκλειστούν πολιτικές παρεμβάσεις που αφορούσαν την φορολογική διαχείριση. Παράλληλα, η Ελληνική Κυβέρνηση δεσμεύτηκε για το άνοιγμα των επαγγελματιών, να σημειώσουμε ότι αυτό δεν είχε γίνει με το πρώτο Μνημόνιο, για την απλοποίηση της διαδικασίας αδειοδότησης των επιχειρήσεων και των επενδύσεων, για την αύξηση και επιτάχυνση των ιδιωτικοποιήσεων, για την επιτάχυνση της απονομής δικαιοσύνης καθώς και για μια σειρά από άλλες διαρθρωτικές αλλαγές έτσι ώστε να μπορέσει να ενισχυθεί η πραγματική ανάπτυξη.

Όσον αφορά την πορεία υλοποίησης του προγράμματος θα πρέπει να τονίσουμε ότι κατά τη διάρκεια των δύο πρώτων χρόνων εφαρμογής του, δηλαδή από τον Μάρτιο του 2012 έως και τον Μάρτιο του 2014, παρόλο που παρατηρήθηκαν σημαντικές καθυστερήσεις η χώρα κατάφερε και πέτυχε μεγάλη δημοσιονομική προσαρμογή μειώνοντας σε σημαντικό βαθμό το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών. Ορισμένες

διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις πραγματοποιήθηκαν όπως ήταν η συγχώνευση και η ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών, ενώ ορισμένες άλλες προχώρησαν μεν αλλά δεν ολοκληρώθηκαν όπως ήταν οι μεταρρυθμίσεις που αφορούσαν την αγορά εργασίας, οι μεταρρυθμίσεις στην αγορά ενέργειας και οι μεταρρυθμίσεις στη δημόσια διοίκηση.

Οι δανειστές ζητούσαν στα πλαίσια μιας ευρύτερης αλλαγής κουλτούρας στη δημόσια διοίκηση αν απολυθούν δημόσιοι υπάλληλοι που δεν απέδιδαν και να αντικατασταθούν με νέους υπαλλήλους οι οποίοι θα είχαν την νοοτροπία εργασίας στον ιδιωτικό τομέα, προκειμένου να υπάρξει αύξηση της αποτελεσματικότητας στον δημόσιο τομέα. Έτσι έγιναν ορισμένες απολύσεις μόνιμου προσωπικού, οι οποίες εστίασαν στην καθαριότητα και την δημοτική αστυνομία, όπως και απολύθηκαν υπάλληλοι που είχαν προσληφθεί με πλαστά στοιχεία και παραστατικά. Επίσης, στα πλαίσια των μεταρρυθμίσεων η κυβέρνηση έκλυσε την ΕΡΤ και την αντικατέστησε από την ΝΕΡΙΤ, η οποία είχε σαφώς λιγότερο αριθμό εργαζομένων. Όμως μετά τις εκλογές του 2015, η ΕΡΤ επανασυστάθηκε με μεγαλύτερο αριθμό εργαζομένων, ενώ επέστρεψαν στις θέσεις τους οι επίορκοι υπάλληλοι του δημοσίου.

Όμως μετά τις Ευρωεκλογές του 2014 φαίνεται να αλλάζει ο μεταρρυθμιστικός χαρακτήρα της εφαρμοζόμενης πολιτικής και έτσι γίνεται μια στροφή προς τον λαϊκισμό γεγονός που πιστοποιήθηκε και από τον ανασχηματισμό που έγινε το καλοκαίρι του 2014. Ο τότε Υπουργός Οικονομικών Γκίκας Χαρδούβελης απέστειλε προς την τρόικα το περιβόητο mail το οποίο περιελάμβανε μέτρα τα οποία αγγίζαν το 1 δις ευρώ αποτελώντας ουσιαστικά την τελευταία προσπάθεια της Κυβέρνησης να ολοκληρώσει την αξιολόγηση και να μπορέσει η χώρα να βγει στις αγορές, ενώ παράλληλα θα είχε εξασφαλίσει την προληπτική πιστωτική γραμμή από τον ESM (Enhanced Conditions Credit Line, ECCL). Ωστόσο, οι πολιτικές εξελίξεις ήταν καταγιστικές μετά την αδυναμία εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας και η χώρα οδηγήθηκε σε πρόωρες εκλογές. Η πέμπτη αξιολόγηση του δεύτερου προγράμματος σταθεροποίησης δεν μπόρεσε να ολοκληρωθεί ποτέ και έτσι το πρόγραμμα έληξε χωρίς να υπάρχει άλλη εκταμίευση προς την Ελλάδα.

5.4 Το τρίτο Μνημόνιο 2015-2018

Μετά την αποτυχία της εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας και τις εκλογές που ακολούθησαν τον Ιανουάριο του 2015, εξελέγη ο ΣΥΡΙΖΑ ως πρώτο κόμμα και

προχώρησε στον σχηματισμό κυβέρνησης με το κόμμα των ANEL. Η νέα κυβέρνηση υποστήριξε ότι θα διέγραψε ένα μεγάλο μέρος του χρέους καταργώντας το Μνημόνιο «με ένα νόμο και ένα άρθρο», ενώ είχε υποσχεθεί την αποκατάσταση των μισθών και συντάξεων στα προ κρίσης επίπεδα. Ωστόσο, οι ψηφοφόροι φαίνεται να ψήφισαν δύο αντικρουόμενα πράγματα, το πρώτο αφορούσε την εφαρμογή του προγράμματος του ΣΥΡΙΖΑ με τα χαρακτηριστικά που αναφέρθηκαν, ενώ το δεύτερο αφορούσε την παραμονή της χώρας στην Ευρωζώνη και την απρόσκοπτη χρηματοδότησή της.

Πριν ακόμα ξεκινήσει η διαπραγμάτευση με τους δανειστές για νέο πρόγραμμα στελέχη της Κυβέρνησης υποστήριζαν ότι θα προχωρήσει το πρόγραμμα που είχαν εξαγγείλει στην Θεσσαλονίκη ύψους 12 δις ευρώ, ενώ ανακοίνωναν πάγωμα των ιδιωτικοποιήσεων. Έτσι διαπιστώθηκε μεγάλο χάσμα μεταξύ αυτών που εξέφραζε η Κυβέρνηση και αυτών που πραγματικά θα ζητούσαν οι δανειστές προκειμένου να συνεχίσουν να χρηματοδοτούν και να στηρίζουν την χώρα, γεγονός που προμήνυε τις δύσκολες διαπραγματεύσεις που θα ακολουθούσαν.

Από τη μία πλευρά οι δανειστές ζητούσαν ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς και μέτρα για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και από την άλλη ο ΣΥΡΙΖΑ επιδίωκε κείνσιανική αύξηση της ζήτησης που θα γινόταν μέσω της αύξησης των μισθών και συντάξεων, ενώ θα σταματούσαν οι ιδιωτικοποιήσεις και θα μετριάζοντας οι δύσκολες διαρθρωτικές αλλαγές που αφορούσαν την αγορά εργασίας, το ασφαλιστικό, την παιδεία και την δημόσια διοίκηση.

Κατά την άποψη του πρωθυπουργού και αρκετών μελών της Κυβέρνησης η Ελλάδα αποτελούσε συστημικό κίνδυνο για την Ευρωπαϊκή Ένωση επομένως αργά ή γρήγορα θα προχωρούσε σε συμβιβασμό με τους δανειστές για να μπορέσει να εφαρμόσει το πρόγραμμα της Κυβέρνησης. Βέβαια μπορεί το 2010 η Ελλάδα να αποτελούσε όντως συστημικό κίνδυνο για την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά κάτι τέτοιο το 2015 δεν ίσχυε καθώς είχε δημιουργηθεί όλα τα προηγούμενα χρόνια μηχανισμός προστασίας μέσω του μόνιμου μηχανισμού διαχείρισης κρίσεων, του ESM. Χαρακτηριστικό είναι ότι τα διαθέσιμα κεφάλαια του ESM ανέρχονταν σε 500 δις ευρώ ενώ μέσω των προγραμμάτων ποσοτικής χαλάρωσης η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα είχε τη δυνατότητα να αγοράζει εκατοντάδες δις ευρώ ομολόγων των κρατών μελών σε ετήσια βάση.

Η κυβέρνηση όντας άπειρη σε διαπραγματεύσεις τέτοιο βεληνεκούς και υπερεκτιμώντας την διαπραγματευτικής της θέση εξάντλησε ένα εξάμηνο

διαπραγματεύσεων το οποίο είχε ως αποτέλεσμα να προκληθεί πολύ μεγάλη εκροή καταθέσεων, να αυξηθεί τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, ενώ παράλληλα αυξάνονταν οι δανειακές ανάγκες του δημοσίου. Ο πρωθυπουργός αισθανόμενος την μεγάλη πίεση από την πλευρά των δανειστών αποφάσισε να διαφύγει μέσω του δημοψηφίσματος και έτσι η χώρα οδηγήθηκε σε κλείσιμο των τραπεζών, σε περιορισμούς στην κίνηση κεφαλαίων που ισχύουν ακόμα και σήμερα. Απόρροια όλων αυτών των ενεργειών ήταν η επιδείνωση της δυναμικής του χρέους, η απώλεια εκατοντάδων δις εξαιτίας της επικείμενης ανακεφαλαιοποίησης των τραπεζών που έπρεπε να γίνει. Η χώρα λοιπόν οδηγήθηκε στη σύναψη του Τρίτου Μνημονίου το οποίο προέβλεπε χρηματοδότηση ύψους 86 δις ευρώ, έναντι της προληπτικής γραμμής στήριξης που ήταν 11 δις ευρώ και είχε τεθεί προς διαπραγμάτευση από τον Νοέμβριο του 2014.

Παρά τις απειλές που εξαπέλυε ουσιαστικά η ελληνική πλευρά για διάχυση της κρίσης εντός της Ευρωζώνης, οι εταίροι δεν πτοήθηκαν και μάλιστα προτάθηκε από τον Γερμανό Υπουργό Οικονομικών μέχρι και προσωρινή έξοδος της χώρας από την Ευρωζώνη. Εν αντιθέσει με τα όσα πίστευε η ελληνική πλευρά οι διεθνείς αγορές δεν επηρεάστηκαν καθόλου από την ανακοίνωση του δημοψηφίσματος αλλά ούτε και από την παρέλευση της προθεσμίας αποπληρωμής της δόσης στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, που ήταν η 30^η Ιουνίου του 2015. Λίγες μέρες πριν το δημοψήφισμα το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο προχώρησε στην έκθεση βιωσιμότητας τους χρέους διαπιστώνοντας ότι η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ μέσω των διαπραγματεύσεων και των συνεχόμενων καθυστερήσεων κατόρθωσε να καταστήσει το χρέος μη βιώσιμο. Επίσης, τονίστηκε ότι με βάση την έως τότε πορεία της οικονομίας δεν φαινόταν να είναι αναγκαία κάποια επιπλέον ελάφρυνση του χρέους, όμως οι αλλαγές που έγιναν στην οικονομική πολιτική με χαμηλότερα πρωτογενή πλεονάσματα και έλλειψη ιδιωτικοποιήσεων αυξάνουν τις δανειακές ανάγκες του δημοσίου, καθιστώντας το χρέος μη βιώσιμο.

Παρά τις εξαγγελίες και την τακτική που ακολούθησε η Κυβέρνηση αναγκάστηκε να ψηφίσει το τρίτο τριετές πρόγραμμα, ωστόσο μέρος της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας καταψήφισε, ενώ ψήφισαν υπέρ τα περισσότερα κόμματα της αντιπολίτευσης. Μετά τις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015, ακολούθησε ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών τον Νοέμβριο του 2015 που ήταν αναγκαία λόγω της εκρηκτικής κατάστασης που είχε διαμορφωθεί την προηγούμενη περίοδο. Στην εν λόγω ανακεφαλαιοποίηση το δημόσιο συμμετείχε με κεφάλαια ύψους 5,5 δις ευρώ ενώ

το συνολικό ύψος της έφθασε τα 14,4 δις ευρώ και χρηματοδοτήθηκε κυρίως από ιδιώτες επενδυτές.

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι τα 25,5 δις ευρώ που είχε επενδύσει το ελληνικό Δημόσιο κατά τη διάρκεια της ανακεφαλαιοποίησης μετά το PSI το χρονικό διάστημα 2012-2013 απαξιώθηκαν τελείως. Το ίδιο όμως συνέβη και με τα χρήματα που διέθεσε το ελληνικό Δημόσιο το 2015 καθώς η χώρα καθυστέρησε να εφαρμόσει τα συμφωνημένα και έτσι οι δανειακές ανάγκες αλλά και το χρέος οδηγήθηκαν σε σημαντική αύξηση.

Το επόμενο διάστημα λόγω των διαρκών καθυστερήσεων κατά το κλείσιμο των αξιολογήσεων υπήρξε έντονη αβεβαιότητα για τις τράπεζες αλλά και γενικότερα για την οικονομία. Την περίοδο της εξάμηνης διαπραγμάτευσης κατά το πρώτο εξάμηνο του 2015, προσπαθώντας η χώρα να αποτρέψει ένα πιστωτικό γεγονός εξαντλήθηκε η ρευστότητα τόσο από τα ασφαλιστικά ταμεία όσο και από τις ΔΕΚΟ και τους άλλους δημόσιους οργανισμούς, κάτι που έγινε με υπουργικές αποφάσεις και η ρευστότητα αυτή μεταφέρθηκε στην Τράπεζα της Ελλάδος, προκειμένου να αποπληρωθούν δάνεια και άλλες υποχρεώσεις του Δημοσίου που χαρακτηρίζονταν ως επείγουσες, ενώ για τις άλλες υποχρεώσεις που δεν ήταν τόσο επείγουσες απλά το Ελληνικό Δημόσιο προτίμησε να μεταθέσει στο μέλλον την πληρωμή τους. Το γεγονός αυτό, της συσσώρευσης απλήρωτων υποχρεώσεων προς φορολογούμενους και προμηθευτές του Δημοσίου είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ασφυκτική πίεση στη διαθέσιμη ρευστότητα των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών.

Στο τέλος του 2016, η Κυβέρνηση διέθεσε 600 εκατομμύρια ευρώ προς τους συνταξιούχους, χωρίς να έχει θέσει εισοδηματικά κριτήρια και χωρίς να έχει έρθει σε συνεννόηση με την τρόικα, που είχε μετονομαστεί σε «Θεσμούς» στο μεταξύ. Ωστόσο παρά τις μονομερείς ενέργειες η Κυβέρνηση τελικά συμφώνησε στη λήψη μέτρων το ύψος των οποίων θα ανέρχονταν σε 4,9 δις ευρώ, περίπου το 2,7% του ΑΕΠ ύστερα από τη λήξη του προγράμματος δημοσιονομικής προσαρμογής δηλαδή κατά την περίοδο 2019-2020. Τα μέτρα αυτά ψηφίστηκαν από τη βουλή τον Μάιο του 2017 προκειμένου να ολοκληρωθεί η δεύτερη αξιολόγηση του προγράμματος.

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι λόγω της ύφεσης και της διαρκούς συρρίκνωσης της αναπτυξιακής προοπτικής τα μέτρα αυτά ήταν αναγκαία για να μπορέσει η Ελλάδα να πετύχει τον στόχο για την εμφάνιση πρωτογενούς πλεονάσματος 3,5% του ΑΕΠ

τουλάχιστον μέχρι και το 2021, όπως αυτό είχε συμφωνηθεί με τους Ευρωπαίους εταίρους.

Κατά τη διάρκεια του 2017, είχαν αναπτυχθεί δύο κύριες απόψεις αναφορικά με το χρέος, η μία ήταν η άποψη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και η άλλη ήταν η άποψη του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το χρέος της Ελλάδος είναι οριακά βιώσιμο χωρίς να χρειάζεται περαιτέρω απομείωση υπό τη προϋπόθεση βέβαια ότι το τρίτο πρόγραμμα διάσωσης θα εφαρμοστεί πλήρως πετυχαίνοντας τους στόχους που έχουν τεθεί. (European Commission , 2016) Από την άλλη, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο υποστήριζε ότι το χρέος δεν ήταν βιώσιμο. (IMF, 2017)

Θα πρέπει να τονίσουμε ότι οι απόψεις αυτές ήταν διαφορετικές καθώς στηρίζονταν σε διαφορετικά δεδομένα. Από τη μία η Ευρωπαϊκή Ένωση προέβλεπε ότι η χώρα θα πρέπει να έχει πρωτογενές πλεόνασμα που θα κυμαίνεται στο 3,5% του ΑΕΠ από το 2018 και για χρονικό διάστημα δέκα ετών. Επίσης, προέβλεπε αύξηση του ονομαστικού ΑΕΠ κατά 3,5% μεσοπρόθεσμα, έσοδα από ιδιωτικοποιήσεις που θα κυμαίνονταν στα 18 δις ευρώ κτλ. Από την άλλη, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, είχε χαμηλότερες προσδοκίες θεωρώντας ότι η χώρα μπορεί σε μεσοπρόθεσμο επίπεδο να πετύχει ανάπτυξη της τάξεως του 1%, εξαιτίας της ελλιπούς εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων. Στις προβλέψεις του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου συμπεριλαμβάνονταν πρωτογενές πλεόνασμα που θα κυμαίνονταν στο 1,5% του ΑΕΠ από το 2018, αύξηση του ονομαστικού ΑΕΠ 2,7%, έσοδα από ιδιωτικοποιήσεις που θα κυμαίνονταν στα 5 δις ευρώ καθώς και επιτόκιο δανεισμού το οποίο θα ξεκινούσε από το 6% του ΑΕΠ αρχικά και στη συνέχεια θα συνδεόταν με τον λόγο χρέος προς ΑΕΠ. Όμως σε βάθος χρόνου οι διαφορετικές υποθέσεις είχαν ως αποτέλεσμα να προκύψουν εντελώς διαφορετικά συμπεράσματα και αποτελέσματα.

Προκειμένου να καταστεί εκ νέου βιώσιμο το χρέος και να δημιουργηθούν αναπτυξιακές προϋποθέσεις το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο πρότεινε κατά το 2017 τα ακόλουθα:

- Να υπάρξει περίοδος χάριτος για την Ελλάδα έως το 2040 για όλα τα δάνεια που είχε συνάψει η χώρα με τους Ευρωπαίους εταίρους, κατά την διάρκεια των οποίων οι τόκοι θα μπορούν να ανακεφαλαιοποιούνται.

- Παράταση της περιόδου αποπληρωμής φθάνοντας μάλιστα έως το 2070, ενώ όσον αφορά τους κεφαλαιοποιημένους τόκους της περιόδου χάριτος αυτοί αποπληρώνονται ταυτόχρονα με το κεφάλαιο κατά την περίοδο 2040-2070.
- Επιστροφή των κερδών στην Ελλάδα από την αγορά δευτερογενών ομολόγων έτσι ώστε να μπορέσει να μειωθεί περισσότερο το χρέος και οι ακαθάριστες δανειακές ανάγκες.
- Σταθεροποίηση των επιτοκίων του χρέους της Ελλάδας προς ESM/EFSE/GLF σε ανώτατο επίπεδο 1,5% για χρονικό διάστημα 30 ετών, έτσι ώστε να μην υπάρχει κίνδυνος αύξησης των σημερινών κυμαινόμενων επιτοκίων δανεισμού. (Ξαφά , 2017)

6. Άμεσες Ξένες Επενδύσεις

6.1 Γενικά

Δύο από τα πιο σημαντικά και μακροχρόνια προβλήματα που αντιμετώπιζε η ελληνική οικονομία είναι τα ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα ανταγωνιστικότητας και Άμεσων Ξένων Επενδύσεων. Έχουν γίνει πολλές προσπάθειες προκειμένου να ερμηνεύσουν το φαινόμενο αυτό, ωστόσο τα προβλήματα αυτά της ελληνικής οικονομίας συνδέονται μεταξύ τους, καθώς το ένα ασκεί επιρροή στο άλλο. (Λιαργκόβας , 2007)

Με βάση τις θεωρίες των κλασικών οικονομολόγων (Smith, Ricardo, Heschel-Ohlin) η ανταγωνιστικότητα έχει άμεση σχέση με το κόστος δημιουργώντας το απόλυτο ή συγκριτικό πλεονέκτημα. Έτσι, μια χώρα διαθέτει συγκριτικό πλεονέκτημα όταν είναι σε θέση να παράγει ένα αγαθό με σχετικά χαμηλό κόστος ευκαιρίας. Ακόμη, οι χώρες που διαθέτουν πλούσιο κεφάλαιο έχουν την τάση να παράγουν και να εξάγουν αγαθά τα οποία χρησιμοποιούν εντατικά τον συντελεστή που βρίσκεται σε αφθονία. Άρα, η ανταγωνιστικότητα μιας χώρας μπορεί να προσδιοριστεί λαμβάνοντας υπόψη τη συμμετοχή της στο διεθνές εμπόριο. (Krugman & Obstfeld , 2002)

Σύμφωνα με τον Porter (1990), η ανταγωνιστικότητα έχει άμεση σχέση με την παραγωγικότητα. Μέσω της παραγωγικότητας δίνεται η δυνατότητα σε μια χώρα να παρέχει υψηλούς μισθούς, να διαθέτει υψηλή ισοτιμία καθώς και ελκυστικές αποδόσεις κεφαλαίου μέσω αυτών όπως και υψηλό επίπεδο διαβίωσης. Θα πρέπει να επισημάνουμε, ότι η παραγωγικότητα του συνόλου της οικονομίας έχει άμεση σχέση με το επίπεδο διαβίωσης και όχι μόνο η παραγωγικότητα του εμπορεύσιμου τομέα. Ο ίδιος υποστηρίζει ότι μια οικονομία δεν μπορεί να είναι ανταγωνιστική, εφόσον οι επιχειρήσεις που λειτουργούν εντός της δεν είναι ανταγωνιστικές. Ακόμη, προκειμένου να υπάρξει παραγωγικότητα είναι αναγκαίο το εξειδικευμένο προσωπικό, η καλή πληροφόρηση, η ύπαρξη βελτιωμένων υποδομών, τα αναπτυγμένα ερευνητικά κέντρα όπως επίσης και η ισχυρή ανταγωνιστική πίεση. (Lall , 2001)

Οι επιχειρήσεις μια χώρας ανταγωνίζονται για τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα που δημιουργούνται από μοναδικά προϊόντα και διαδικασίες. Οι κυριότεροι παράγοντες που δημιουργούν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα είναι οι ακόλουθοι:

- Η επιχειρησιακή στρατηγική, η δομή και ο ανταγωνισμός. Ουσιαστικά ο διεθνής ανταγωνισμός έχει ως αποτέλεσμα οι επιχειρήσεις να προσπαθούν

διαρκώς να βελτιώσουν την παραγωγικότητά τους ενισχύοντας την καινοτομική τους δραστηριότητα.

- Οι συνθήκες ζήτησης. Με την αύξηση της ζήτησης των καταναλωτών, αυξάνεται η πίεση που ασκείται προς τις επιχειρήσεις έτσι ώστε να βελτιωθεί η ποιότητα και η καινοτομία.
- Σχετικές και υποστηρικτικές υπηρεσίες. Είναι γεγονός ότι όταν υπάρχει γεωγραφική εγγύτητα μεταξύ των επιχειρήσεων και των υπηρεσιών, τότε ενισχύεται περισσότερο η ανταλλαγή πληροφοριών που σχετίζονται με την δημιουργία καινοτομιών. Επιπλέον, η ύπαρξη διεθνώς ανταγωνιστικών κλάδων προμηθευτών πρώτων υλών και βιομηχανικών προϊόντων, έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργούνται ισχυρά πλεονεκτήματα για τους κλάδους που αυτοί προμηθεύουν.
- Εισροές. Με βάση τα όσα υποστηρίζει ο Porter, οι βασικοί και οι εξειδικευμένοι συντελεστές παραγωγής δημιουργούνται και δεν κληρονομούνται. Στους συντελεστές αυτούς μπορεί να ενταχθεί η εξειδικευμένη εργασία, το κεφάλαιο καθώς και η υποδομή. Από την άλλη, στους μη βασικούς συντελεστές συμπεριλαμβάνονται η ανειδίκευτη εργασία, οι πρώτες ύλες κτλ. Για τους μη βασικούς συντελεστές υπάρχει δυνατότητα προμήθειας από οποιαδήποτε επιχείρηση και έτσι δεν αποτελούν συγκριτικά πλεονεκτήματα. (Porter , 1990)

6.2 Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στην Ε.Ε.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν παραδοσιακά ένας από τους σημαντικότερους αποδέκτες Άμεσων Ξένων Επενδύσεων, ιδιαίτερα από όταν άρχισε να ισχύει η ενιαία αγορά, από όταν εισήχθη το ευρώ και από τη στιγμή που ολοκληρώθηκαν οι δύο τελευταίες διευρύνσεις της. (Villaverde & Maza , 2014)

Κατά τη διάρκεια της κρίσης σε χώρες όπως είναι το Λουξεμβούργο, η Ολλανδία και η Γαλλία παρατηρήθηκε η πιο μεγάλη απόσυρση επενδυμένου κεφαλαίου, ενώ από την άλλη, σε χώρες όπως η Γερμανία, η Αυστρία και το Βέλγιο υπήρξαν οι μεγαλύτερες αυξήσεις επενδυμένου κεφαλαίου. (Κοτταρίδη , 2014)

Για το 2016, στην Ευρώπη οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις κινήθηκαν σε ιστορικά υψηλά επίπεδα με τον συνολικό τους αριθμό να αγγίζει τις 5.845 Άμεσες Ξένες Επενδύσεις, αυξημένες κατά 15% σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά. Οι Άμεσες

Ξένες Επενδύσεις είχαν ως αποτέλεσμα να δημιουργηθούν 259.673 νέες θέσεις εργασίας. Επίσης, για την ίδια χρονιά οι σημαντικότεροι αποδέκτες των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων ήταν το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία, καθώς και η Γαλλία. Τις χώρες αυτές ακολούθησαν η Ισπανία και η Πολωνία, ενώ σε υψηλή θέση βρίσκεται η Σουηδία, η Ιταλία και η Τσεχία οι οποίες παρουσιάζουν αύξηση των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων τα τελευταία χρόνια. (ΕΥ, 2017)

6.3 Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στην Ελλάδα

Κατά την περίοδο 2001-2008 το απόθεμα των εισροών στην Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ) παρουσίασε σωρευτική αύξηση που έφθασε το 160%. Ωστόσο, ο ρυθμός αυτός ήταν χαμηλότερος από τον ρυθμό αύξησης του αποθέματος εισροών ΑΞΕ σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι οποίες αυξήθηκαν κατά 197,3%. Ταυτόχρονα, το απόθεμα εκροών ΑΞΕ της Ελλάδος παρουσίασε αύξηση που κυμάνθηκε στο 432,3% σε σχέση με το 171% το οποίο ήταν το ποσοστό αύξησης του αποθέματος εκροών ΑΞΕ στο σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Παρόλο που τόσο οι εισροές όσο και οι εκροές παρουσίασαν μεγαλύτερη αύξηση κατά την περίοδο που μελετάμε σε σχέση με την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, η σχετική θέση που κατείχε η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 27 χωρών μελών δεν παρουσίασε μεταβολές την περίοδο 2000-2008, ενώ παρουσίασε επιδείνωση σε σχέση με το 1990 αναφορικά με τις εισροές ΑΞΕ. Όσον αφορά τις εκροές ΑΞΕ η θέση της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Ένωση ως προς τις εκροές ΑΞΕ παρουσίασε βελτίωση μεταξύ της περιόδου 2000 και 2008. Το μερίδιο του αποθέματος των εκροών ΑΞΕ της Ελλάδος σε σχέση με το συνολικό μερίδιο του αποθέματος εκροών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανήλθε από το 0,2% στο 0,4% την περίοδο που μελετάμε.

Ουσιαστικά με όσα έχουν αναφερθεί προκύπτει ότι, παρά την είσοδο της χώρας στην Ευρωζώνη η ελληνική οικονομία διατήρησε την αδυναμία της να προσελκύσει Άμεσες Ξένες Επενδύσεις, καθώς δεν έγιναν οι αναγκαίοι δομικοί μετασχηματισμοί που θα αποσκοπούσαν στην βελτίωση του επιχειρηματικού κλίματος όπως επίσης και στην βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και της απόδοσης των επενδύσεων.

Θα πρέπει να τονίσουμε ότι η ίδια στασιμότητα αναφορικά με την προσέλκυση Άμεσων Ξένων Επενδύσεων μπορεί να διαπιστωθεί και σε άλλες χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου, όπως είναι για παράδειγμα η Πορτογαλία.

Κατά το 2008, όπου είχε ξεσπάσει ήδη η παγκόσμια οικονομική κρίση, άρχισε να καταγράφεται μείωση του αποθέματος Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στην Ελλάδα για πρώτη φορά μετά την είσοδο της χώρας στην Ευρωζώνη. Η μείωση του αποθέματος ΑΞΕ στην Ελλάδα, σχετίζεται με την αποεπένδυση που παρατηρήθηκε κυρίως στον χρηματοπιστωτικό κλάδο και στον κλάδο των τροφίμων. Πρόκειται για δύο κλάδους που μέχρι το 2007 ήταν πρώτοι στη συγκέντρωση κεφαλαίου. Ακόμη, σημαντική αύξηση παρουσίασαν οι κλάδοι του εμπορίου, της ψυχαγωγίας, της ενέργειας, του φυσικού αερίου και του νερού, ωστόσο δεν ήταν ικανοί να αντισταθμίσουν την μείωση των προηγούμενων κλάδων.

Ο χρηματοπιστωτικός κλάδος παρουσίασε σημαντική μείωση ήδη από το 2007 η οποία άγγιξε το 40% , ενώ την ίδια χρονιά παρατηρήθηκε και η μεγαλύτερη μείωση στον κλάδο των τροφίμων που άγγιξε το 50%, όπως κάτι αντίστοιχο έγινε και σε άλλους κλάδους. Κατά το 2010 και 2011, διαπιστώνονται διαρκείς και σε μεγάλο βαθμό μειώσεις αποθέματος και αυτό αφορά σχεδόν όλους τους κλάδους. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι το 2012 οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στην Ελλάδα από τους μη κατοίκους εμφάνισαν καθαρή εισροή ύψους 2,3 δις ευρώ, ενώ την ίδια χρονιά υπήρξε μείωση των επανεπενδυμένων κεφαλαίων στους ισολογισμούς των εταιρειών που ήταν αποδέκτες των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στην Ελλάδα. (Κοτταρίδη , 2014)

Ο πίνακας 28 παρουσιάζει την μεταβολή στις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις με βάση την κλαδική κατανομή κατά την διάρκεια της περιόδου 2007-2013.

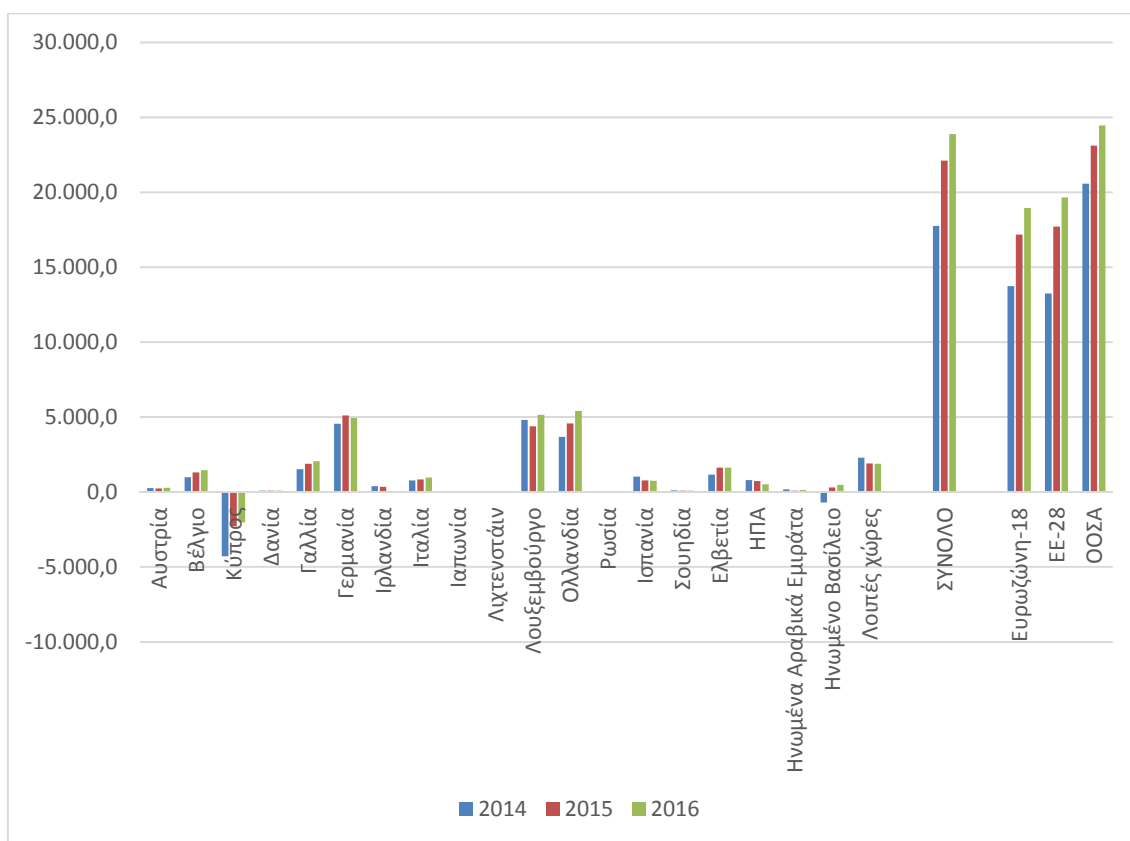
Πίνακας 28: Μεταβολή στις ΑΞΕ με βάση την κλαδική κατανομή 2007-2013³⁵

Περίοδος 2007-2013		
Κλάδος Οικονομικής Δραστηριότητας	Απόλυτη Μεταβολή (σε εκατ. Ευρώ)	
	% Μεταβολή	
Παρουσίασαν Αύξηση		
Γεωργία-Ορυχεία	727,50	10,39
Ηλεκτρική Ενέργεια, Αέριο και Νερό	1.332,39	4,00
Εμπόριο και Επισκευές	1.123,44	0,39
Μεταφορές και Αποθήκευση	236,22	0,64
Ενημέρωση και Επικοινωνία	989,82	0,30

³⁵ Τράπεζα της Ελλάδος-Ευρωσύστημα , 2018. *Άμεσες Επενδύσεις*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Statistics/externalsector/direct.aspx>

Διαχείριση Ακίνητης Περιουσίας	1.374,79	32,73
Επαγγελματικές, Επιστημονικές και Τεχνικές Δραστηριότητες	272,67	0,62
Ψυχαγωγικές, Πολιτιστικές και Αθλητικές Δραστηριότητες	1.546,04	25,77
Παρουσίασαν Μείωση		
Κλωστοϋφαντουργικές ύλες και Ξυλεία	-47,50	-0,26
Τρόφιμα, Ποτά και Καπνός	-4.835,50	-0,62
Προϊόντα Πετρελαίου, Χημικών, Φαρμακευτικά και Πλαστικού	-749,90	-0,20
Μεταλλικά Προϊόντα και Μηχανήματα	-483,70	-0,26
Ηλεκτρονικοί Υπολογιστές, Οπτικά Προϊόντα	-40,60	-0,68
Λοιπές Μεταποιητικές Βιομηχανίες	-576,30	-0,40
Κατασκευές	-161,59	-0,29
Ξενοδοχεία και Εστιατόρια	-241,50	-0,25
Χρηματοπιστωτικές και Ασφαλιστικές Δραστηριότητες	-18.068,19	-1,65
Υγεία και Κοινωνική Μέριμνα	-6,80	-0,03
Λοιπές Υπηρεσίες	-105,60	-0,84

Το διάγραμμα 8 αποτυπώνει τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης.

6.4 Πολιτικές προσέλκυσης Άμεσων Ξένων Επενδύσεων σε Ευρωπαϊκές χώρες

Θα πρέπει να τονίσουμε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν φαίνεται να ακολουθεί μια ενιαία πολιτική αναφορικά με την οργάνωση των φορέων προσέλκυσης Άμεσων Ξένων Επενδύσεων. Οι μικρότερες χώρες όπως είναι η Πορτογαλία και η Ιρλανδία έχουν προχωρήσει στην υιοθέτηση ισχυρότερων φορέων προσέλκυσης επενδύσεων, ενώ οι ισχυρότερες χώρες όπως είναι η Ισπανία, έχουν συστήσει φορείς που εστιάζουν κυρίως στην εκτέλεση των διοικητικών αρμοδιοτήτων. (Κυρκιλής, 2010)

6.4.1 Η περίπτωση της Ιρλανδίας

Η Ιρλανδία πριν ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση χαρακτηριζόταν από χαμηλά επίπεδα κεφαλαιακών εισροών. Η πλειοψηφία των πολυεθνικών εταιρειών προέρχονταν από την Αγγλία και λειτουργούσαν υπό καθεστώς ιρλανδικής κυβέρνησης καλύπτοντας τις εσωτερικές ανάγκες. Η εύκολη πρόσβαση στην ευρωπαϊκή αγορά, η μεγάλη προσφορά σε εργατικό δυναμικό το οποίο χαρακτηριζόταν από υψηλές ικανότητες και συνδύαζε χαμηλούς μισθούς, καθώς και η βιομηχανική πολιτική που εφαρμόζε η χώρα,

είχαν ως αποτέλεσμα η Ιρλανδία να αποτελεί πόλο έλξης για έναν σημαντικό αριθμό πολυεθνικών εταιρειών. (Louis & Rakhi , 2010)

Στην Ιρλανδία λειτουργεί εξειδικευμένη υπηρεσία που αφορά την προσέλκυση Άμεσων Ξένων Επενδύσεων και ονομάζεται IDA (Industrial Development Agency) η οποία έχει στόχο την προώθηση των επιχειρηματικών συνεργασιών με ξένες εταιρείες. Τα άτομα της εν λόγω υπηρεσίας είναι εξειδικευμένα και αναλαμβάνουν την παρακολούθηση και την αξιολόγηση της κάθε επένδυσης. Αξιοσημείωτο είναι ότι η IDA έχει προσελκύσει πάνω από 1000 ξένες εταιρείες στην Ιρλανδία. Οι πιο συνηθισμένες μορφές εταιρειών που προσελκύει είναι οι εξής:

- θυγατρικές εταιρείες, οι οποίες εγκαθίσταται στην Ιρλανδία και χρησιμοποιούνται ως βάση της μητρικής τους εταιρείας για τη δραστηριοποίησή τους στην Ευρώπη.
- Μεταποιητικές επιχειρήσεις οι οποίες εγκαθίσταται στην Ιρλανδία καθώς είναι η είναι κατάλληλη έδρα για αυτές για να προωθήσουν τα προϊόντα τους στην Ευρωπαϊκή αγορά.
- θυγατρικές επιχειρήσεις στον τομέα της πληροφορικής οι οποίες λειτουργούν ως κέντρα για την Ευρωπαϊκή αγορά. (Rios-Morales & Brennan , 2009)

Η εγκατάσταση αυτών επιχειρήσεων γίνεται κατά μεγάλο ποσοστό εξαιτίας των κινήτρων που παρέχονται από την IDA, όπου τα σημαντικότερα είναι τα ακόλουθα:

- 10% φόρος για τις επιχειρήσεις έως και το 2010 καθώς και πλήρης ελευθερία για τον επαναπατρισμό των κερδών, εν αντιθέσει με άλλες ευρωπαϊκές χώρες όπου ο φόρος των επιχειρήσεων κυμαίνεται στο 35% περίπου.
- 10% φόρος εισοδήματος.

Επιπλέον, η IDA προσφέρει επιδοτήσεις σε ορισμένους τομείς όπως είναι:

- Επιδοτήσεις στα κεφάλαια των επιχειρήσεων που φθάνουν ακόμα και το 45%.
- Υπάρχει επιδότηση για κάθε νέα θέση εργασίας που δημιουργείται, εφόσον διαπιστωθεί ότι θέση εργασίας υπάρχει και ένα χρόνο μετά τη δημιουργία της. Η επιδότηση αυτή λαμβάνεται σε δύο δόσεις.

- Οι επιδοτήσεις στον τομέα της έρευνας κυμαίνονται στο 50% των συνολικών εξόδων. Προκειμένου να μπορεί να υπολογιστεί αυτό το ποσό θα πρέπει να έχουν υπολογιστεί τα συνολικά έξοδα.
- Δίνονται επιδοτήσεις για προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, οι οποίες μπορούν να καλύψουν πλήρως όλα τα έξοδα που σχετίζονται με την κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού. (Guimon , 2009)

Για την προσέλκυση Άμεσων Ξένων Επενδύσεων αναμφίβολα ο ρόλος της IDA ήταν καθοριστικός, ωστόσο δεν ήταν ο μόνος λόγος που οι ΑΞΕ παρουσίασαν τόσο μεγάλη αύξηση στην Ιρλανδία κατά τη διάρκεια των τελευταίων χρόνων. Σημαντική ήταν η συνεισφορά της μακροοικονομικής σταθερότητας που υπήρχε στην χώρα, της κοινωνικής ειρήνης καθώς και της μακροχρόνιας στρατηγικής επένδυσης για την παιδεία. Όσον αφορά τη δημοσιονομική σταθεροποίηση της χώρας, αυτή επετεύχθη, μέχρι τουλάχιστον την κρίση του 2009, μέσω της μείωσης των κρατικών δαπανών και της πρόωρης συνταξιοδότησης 10.000 υπαλλήλων του δημοσίου, ενώ παράλληλα μειώθηκε σε σημαντικό βαθμό και η παρεμβατικότητα του κράτους. (Louis & Rakhi , 2010)

6.4.2 Η περίπτωση της Πορτογαλίας

Στην Πορτογαλία, υπάρχει υπηρεσία που έχει υπό την αρμοδιότητα της την ενημέρωση και την εξυπηρέτηση των ξένων επενδυτών και ονομάζεται ICEP (Investment Trade and Tourism of Portugal). Ο ρόλος της εν λόγω υπηρεσίας είναι να προωθήσει την Πορτογαλία σε διεθνές επίπεδο ως έναν παραγωγό υψηλής ποιότητας αγαθών και υπηρεσιών. Πιο αναλυτικά η συγκεκριμένη υπηρεσία ασχολείται με τα εξής:

- Με τις ξένες επενδύσεις στη Πορτογαλία.
- Με τις επενδύσεις που πραγματοποιεί η Πορτογαλία στο εξωτερικό.
- Με την ενίσχυση των εμπορικών συναλλαγών μεταξύ της Πορτογαλίας και των άλλων χωρών.
- Με την προώθηση του τουρισμού στην Πορτογαλία.

Σχετικά με τις ξένες επενδύσεις, η ICEP παρέχει τις ακόλουθες υπηρεσίες στους ενδιαφερόμενους:

- Παροχή πληροφοριών, καθοδήγησης και υποστήριξης σε ενδιαφερόμενους ξένους επενδυτές.

- Πληροφόρηση για τις ευκαιρίες συνεργασίας που έχουν διαμορφωθεί μεταξύ των ξένων και των Πορτογάλων επενδυτών.
- Οργάνωση, επιμέλεια και διευκόλυνση των επαφών μεταξύ των νέων επενδυτών και των κατάλληλων υπηρεσιών και επιχειρήσεων του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα.
- Οργάνωση και συμμετοχή σε συνέδρια και σε επιχειρηματικές αποστολές σε ολόκληρο τον κόσμο.
- Παροχή καθοδήγησης προς τους επενδυτές για την τελική επιλογή της τοποθεσίας εγκατάστασης της επένδυσης που προγραμματίζουν.
- Εποπτεία και εφαρμογή της νομοθεσίας που έχει να κάνει με τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στη Πορτογαλία.
- Αποφασίζει για την έγκριση ή την απόρριψη των αιτήσεων που υποβάλλουν οι ξένοι επενδυτές για επιχειρηματική δραστηριότητα στη Πορτογαλία.
- Εισάγει νέες τεχνολογίες και συμβάλλει στη μεταφορά τεχνογνωσίας.
- Δημιουργεί ένα αρκετά σημαντικό αριθμό νέων θέσεων εργασίας παρέχοντας την κατάλληλη εκπαίδευση στους εργαζομένους.
- Συμβάλλει στην ενίσχυση των τοπικών πόρων, προωθώντας παράλληλα την περιφερειακή ανάπτυξη.
- Συμβάλλει στη δημιουργία υψηλής προστιθέμενης αξίας. (Simoes & Cartaxo , 2011)

Η Πορτογαλία από το 1986 έχει προχωρήσει στην αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου που διέπει τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις , το οποίο έχει προσαρμοστεί πλήρως στο Ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο. Κύριες επιδιώξεις είναι η απλούστευση των γραφειοκρατικών διαδικασιών, καθώς και η παροχή φορολογικών κινήτρων και κινήτρων άλλου είδους. Όσον αφορά τις επιδοτήσεις, δηλαδή τη φύση τους, το ύψος τους καθώς και τους δικαιούχους, αυτές αποφασίζονται από το IAPMEI (Institute for Support of Small and Medium-sized Companies and Investments) και αφορούν τόσο τους Πορτογάλους όσο και τους ξένους επενδυτές. (Leitao & Faustino , 2008)

Οι σημαντικότερες κατηγορίες κινήτρων που εφαρμόζονται είναι οι ακόλουθες:

- Τα περιφερειακά κίνητρα, τα οποία έχουν ως στόχο την ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη, κάτι που επιτυγχάνεται μέσα από τη δημιουργία, τον εκσυγχρονισμό και την βελτίωση των επιχειρήσεων στις περιοχές της Πορτογαλίας που θεωρούνται λιγότερο αναπτυγμένες. Ανάλογα με την

τοποθεσία εγκατάστασης, παρέχονται επιδοτήσεις για την δημιουργία καινούργιας επιχείρησης, ενώ οι επιδοτήσεις αυτές σχετίζονται και με τις νέες θέσεις εργασίας που προσφέρονται. Το ποσό της επιδότησης υπολογίζεται ως ποσοστό της συνολικής επένδυσης που πραγματοποιείται.

- Κίνητρα για την χρήση και αξιοποίηση εγχώριων πρώτων υλών με εστίαση σε μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις.
- Κίνητρα για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων σε μια συγκεκριμένη περιοχή της Πορτογαλίας, το Vale do Ave. Τα κίνητρα αυτά σχετίζονται με την παροχή επιδότησης, η οποία εξαρτάται από την ποιότητα της πραγματοποιηθείσας επένδυσης καθώς και από την συνολική συμβολή της επένδυσης στην περιφερειακή ανάπτυξη.
- Παροχή κινήτρων για ορθολογική χρήση της ενέργειας, προκειμένου να μειωθεί η ενεργειακή κατανάλωση. Θα πρέπει να αναφέρουμε ότι τα κίνητρα αυτά διαφοροποιούνται ανάλογα με τις προτάσεις εξοικονόμησης που κάνει ο κάθε επενδυτής.
- Παροχή κινήτρων για μικρές επενδύσεις, προκειμένου να υποστηριχθούν επενδύσεις που πραγματοποιούνται στους τομείς της μεταποίησης και των ορυχείων.
- Κίνητρα για την ανάπτυξη και την στήριξη της τεχνολογίας σε επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στους τομείς της πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιών, δίνοντας επιδοτήσεις που ξεπερνούν το 50%.
- Κίνητρα για επενδύσεις στον τουριστικό κλάδο με στόχο την προώθηση της τουριστικής και περιφερειακής ανάπτυξης της Πορτογαλίας. Τα ποσοστά των επιδοτήσεων διαφοροποιούνται ανάλογα με την περιοχή όπου εγκαθίσταται η τουριστική επιχείρηση.

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι από το 2002 λειτουργεί στην Πορτογαλία το API (Invest in Portugal) το οποίο είναι αρμόδιο για την υποστήριξη και την προώθηση επενδύσεων μεγάλης κλίμακας στην Πορτογαλία. Η υπηρεσία αυτή προσφέρει υπηρεσίες σε όλο το στάδιο υλοποίησης της επένδυσης, ενώ στόχος είναι η προώθηση των επενδύσεων οι οποίες πρόκειται να επιφέρουν θετικά αποτελέσματα στο σύνολο της οικονομίας. (Buckley & Castro , 2001)

6.4.3 Η περίπτωση της Ισπανίας

Στην Ισπανία το Υπουργείο Βιομηχανίας, Τουρισμού και Εμπορίου μέσα από την κατάλληλη υπηρεσία και ιστοσελίδα προσφέρει στους ενδιαφερόμενους επενδυτές τις κατάλληλες πληροφορίες. Η ισπανική υπηρεσία προώθησης των επενδύσεων «Sociedad Estatal para la Atracción de las Inversiones Exteriores» είναι υπεύθυνη για την προώθηση των ξένων επενδύσεων στην Ισπανία, ενώ λειτουργεί στο εξωτερικό μέσω των οικονομικών και των εμπορικών γραφείων των πρεσβειών της Ισπανίας.

Επιπλέον, υπάρχουν και άλλοι φορείς οι οποίοι ασχολούνται με την προώθηση επενδύσεων, όπως είναι ο CIDEM (Investment Promotion Agency of Catalonia). Ουσιαστικά, τόσο η κεντρική κυβέρνηση, όσο και η τοπική αυτοδιοίκηση προσφέρουν τις δικές τους υπηρεσίες για την προσέλκυση επενδύσεων.

Η κρατική υπηρεσία που είναι αρμόδια για τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις δεν προβαίνει σε αξιολόγηση των αιτήσεων των ξένων επενδυτών, οι οποίοι με τη σειρά τους απευθύνονται στα αρμόδια υπουργεία, αφενός για την έγκριση των επενδυτικών τους προτάσεων, αφετέρου δε για τα επενδυτικά κίνητρα που τους προσφέρονται. Τα κίνητρα που παρέχονται μπορούν να διακριθούν σε τρεις κατηγορίες, οι οποίες είναι οι εξής:

- Γενικά κίνητρα: Πρόκειται για κίνητρα τα οποία αφορούν την επαγγελματική κατάρτιση. Ουσιαστικά, δίνονται επιδοτήσεις σε εταιρίες προκειμένου να προσλάβουν ανέργους ή άτομα τα οποία δυσκολεύονται στην εξεύρεση εργασίας. Μέσω των επιδοτήσεων, τα άτομα αυτά εκπαιδεύονται πάνω σε ένα συγκεκριμένο αντικείμενο προκειμένου να αποκτήσουν και την κατάλληλη πρακτική επαγγελματική εμπειρία. Επίσης, δίνονται κίνητρα για κάθε νέα θέση εργασίας που δημιουργείται και αφορά κυρίως εργαζομένους που είναι κάτω των 25 ετών ή άνω των 45 ετών ή γυναίκες οι οποίες εντάσσονται στους μακροχρόνια ανέργους.
- Επενδυτικά κίνητρα: Τα εν λόγω κίνητρα δίνονται σε συγκεκριμένους τομείς της οικονομίας, όπως είναι η βιομηχανία ατσαλιού, τα ναυπηγεία, η κλωστοϋφαντουργία και ανάλογα με τη φύση της δραστηριότητας κυμαίνονται από 20% έως και 75% επιδότηση επί του ποσού της συνολικής επένδυσης. Παράλληλα, πέρα από τα ποσοστά επιδότησης που δίνονται παρέχεται η δυνατότητα προνομιακής δανειοδότησης όπως επίσης και φορολογικές διευκολύνσεις. Στην κατηγορία των φορολογικών διευκολύνσεων μπορεί να περιλαμβάνονται η απαλλαγή από δημοτικούς

φόρους, η απαλλαγή από δασμούς για την εισαγωγή μηχανημάτων κτλ. Επιπρόσθετα, παρέχονται και άλλα κίνητρα όπως είναι η τεχνική βοήθεια, η παροχή χρηματοδότησης μέσω ενεργοποίησης ειδικών ταμείων, τα οποία διαφοροποιούνται μεταξύ των προγραμματικών περιόδων. Πέρα από τους κλάδους που έχουν αναφερθεί, αυτού του είδους τα κίνητρα συνηθίζεται να δίνονται στην γεωργία, στη χειροτεχνία, στην έρευνα καθώς και στον κλάδο της τεχνολογίας και της πληροφορικής.

- Κίνητρα περιφερειακής ανάπτυξης: Μέσω των συγκεκριμένων κινήτρων προωθούνται, δημιουργούνται ή εκσυγχρονίζονται επιχειρήσεις σε περιοχές με υψηλά ποσοστά ανεργίας. Επιπλέον, παρέχονται κίνητρα έτσι ώστε να υπάρξει διεύρυνση της οικονομικής βάσης προκειμένου να μην υπάρξει εξάρτηση μιας περιοχής από το κέντρο. Οι περιοχές όπου κατευθύνονται οι συγκεκριμένες επιδοτήσεις αφορούν σχεδόν το 80% της χώρας, ενώ επιδοτήσεις μπορούν να φθάσουν το 50% της συνολικής επένδυσης παρουσιάζοντας όμως διαφορές από περιοχή σε περιοχή. Τέλος, θα πρέπει να τονίσουμε ότι οι φορολογικές απαλλαγές που δίνονται αφορούν κυρίως επιχειρήσεις που εστιάζουν στην έρευνα και στην εισαγωγή νέων τεχνολογιών. (Λιαργκόβας, 2007)

6.4.4 Η περίπτωση της Γερμανίας

Στη Γερμανία λειτουργεί το “Invest in Germany”, το οποίο ουσιαστικά είναι η επίσημη αντιπροσωπεία προώθησης των επενδύσεων στη Γερμανία. Η συγκεκριμένη υπηρεσία ιδρύθηκε και λειτουργεί υπό την εποπτεία του Υπουργείου Οικονομικών και Τεχνολογίας της Γερμανίας, ενώ έχει γραφεία σε μεγάλες πόλεις ανά τον κόσμο, όπως είναι η Νέα Υόρκη, το Τόκιο, η Σαγκάη κτλ. Σκοπός της υπηρεσίας αυτής είναι να παρέχει την κατάλληλη υποστήριξη τους επενδυτές που επιδιώκουν να αναπτύξουν επιχειρηματικές δραστηριότητες εντός της Γερμανικής επικράτειας. Στόχος της εν λόγω υπηρεσίας είναι να αναδείξει την Γερμανία ως μια εξαιρετική τοποθεσία για την ανάπτυξη επιχειρήσεων, να παρέχει πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο διασύνδεσης των ενδιαφερόμενων με τα γερμανικά επιχειρηματικά δίκτυα όπως και ο συντονισμός της διαδικασίας για την επιλογή της κατάλληλης τοποθεσίας της επένδυσης, σε συνεργασία πάντοτε με τους τοπικούς φορείς.

Οι ξένοι επενδυτές που δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά εντός της γερμανικής επικράτειας υπόκεινται στους ίδιους όρους και λαμβάνουν τα ίδια κίνητρα επένδυσης. Επίσης, οι όποιοι περιορισμοί υπάρχουν ισχύουν τόσο για τις γερμανικές εταιρείες, όσο και για τις ξένες εταιρείες.

Τα κίνητρα που παρέχει η γερμανική κυβέρνηση στους ξένους αλλά και στους Γερμανούς επενδυτές μπορούν να διακριθούν στις ακόλουθες κατηγορίες:

- Φορολογικά κίνητρα: Παρέχονται επιδοτήσεις για την αγορά ή την παραγωγή νέων και μετακινήσιμων κεφαλαιουχικών αγαθών, ενώ για να λάβει κάποιος τέτοιες επιδοτήσεις θα πρέπει να έχει φορολογική οντότητα σύμφωνα με τους ισχύοντες νόμους στη Γερμανία. Επίσης, προσφέρονται τα επιδόματα επιταχυνόμενης απόσβεσης, όπου πρόκειται ουσιαστικά για φορολογικές απαλλαγές που λαμβάνουν τη μορφή επιδομάτων επιταχυνόμενης απόσβεσης. Τα εν λόγω επιδόματα χρησιμοποιούνται για την αγορά ή την παραγωγή πάγιων επιχειρησιακών στοιχείων, για τον εκσυγχρονισμό ή την επέκταση των εγκαταστάσεων, για τα έξοδα παραγωγής για τα κινητά επιχειρησιακά στοιχεία. Ακόμη, στα φορολογικά κίνητρα περιλαμβάνονταν η μείωση του φόρου πώλησης των κεφαλαιουχικών αγαθών.
- Οικονομικά κίνητρα περιφερειακής ανάπτυξης: Τα κίνητρα αυτά αρχικά δόθηκαν κατά την ενοποίηση της Ανατολικής με τη Δυτική Γερμανία προκειμένου να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες για την προώθηση των επενδύσεων ιδίως στους τομείς του εμπορίου και της βιομηχανίας, όπως επίσης και για τη δημιουργία υποδομών. Επίσης, δόθηκαν κίνητρα για τη δημιουργία οικονομικής υποδομής όπως και για την προώθηση επενδύσεων που σχετίζονταν με μη κερδοσκοπικές υπηρεσίες. (Λιαργκόβας, 2007)

6.5 Πολιτικές προσέλκυσης Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στην Ελλάδα

Στην ελληνική πραγματικότητα η πολιτική για την προσέλκυση Άμεσων Ξένων Επενδύσεων φαίνεται να ξεκινά από την δεκαετία του 1950 με την θέσπιση του κατάλληλου νομοσχεδίου. Τα σημαντικότερα κίνητρα αφορούσαν τις φοροαπαλλαγές καθώς και τις θεσμικές αλλαγές που έδιναν τη δυνατότητα ελεύθερης διακίνησης κεφαλαίων, ενώ έφθαναν μέχρι και τον επαναπατρισμό των κερδών κάτω υπό

ορισμένες συνθήκες. Παρά τα κίνητρα που δόθηκαν οι επενδύσεις στην Ελλάδα δεν μπορούμε να πούμε ότι ήταν εντυπωσιακές. (Ελληνοαμερικανικό Εμπορικό Επιμελητήριο , 1992)

Με τον Νόμο 2372/96 ιδρύθηκε το Ελληνικό Κέντρο Επενδύσεων το οποίο είχε ως στόχο την αποτελεσματική προσέλκυση και υποστήριξη των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων όπως επίσης και την ανάπτυξη συνεργασιών μεταξύ των ελληνικών επιχειρήσεων και των διεθνών οργανισμών αλλά και επιχειρήσεων. Το ΕΛΚΕ εφαρμόζει την πρακτική one-stop-shop για τις επενδύσεις προσφέροντας έγκυρη και έγκαιρη ενημέρωση προς τους επενδυτές κατά το στάδιο της απόφασης εγκατάστασης, κατά τη διάρκεια της επένδυσης αλλά και μετά την ολοκλήρωσή της. Στόχος του ΕΛΚΕ αποτέλεσε ακόμη η σύνδεση μεταξύ των επιχειρηματιών, του κράτους και των τοπικών φορέων. Πιο αναλυτικά το ΕΛΚΕ στόχευε στα ακόλουθα:

- Στην προβολή της Ελλάδας ως έναν τόπο προορισμού επενδύσεων εστιάζοντας στους κλάδους όπου η χώρα διαθέτει ισχυρά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, ενώ εστίαζε και στην ανάπτυξη συγκεκριμένων περιοχών ανά την επικράτεια.
- Στην ενημέρωση των επενδυτών και των υποψήφιων επενδυτών. Ενδεικτικό είναι ότι ο Επενδυτικός Νόμος μεταφράστηκε σε διάφορες γλώσσες όπου θεωρούνταν χρήσιμο, ενώ μαζί με τον Νόμο μεταφράστηκαν στα αγγλικά όλες οι σχετικές Υπουργικές Αποφάσεις, το Ερωτηματολόγιο και η Αίτηση.
- Στη διερεύνηση και στην προώθηση των επιχειρηματικών συνεργασιών τόσο μεταξύ ελληνικών επιχειρήσεων όσο και μεταξύ επιχειρήσεων από το εξωτερικό.
- Η στοχευμένη προσέλκυση σε χώρες οι οποίες παρουσίαζαν σημαντικές εξαγωγές κεφαλαίων, καθώς επίσης και σε κλάδους οι οποίοι εμφάνιζαν ιδιαίτερα δυναμική ανάπτυξη σε διεθνές επίπεδο.
- Συστηματική και στοχευμένη υποστήριξη επενδυτικών σχεδίων. Θα πρέπει να τονίσουμε ότι η δραστηριότητα αυτή μπορούσε να γίνει είτε με τη μορφή άμεσης επένδυσης, είτε με τη μορφή στρατηγικής συνεργασίας με εγχώριες επιχειρήσεις (joint venture). Ο επενδυτής υποστηριζόταν από την αρχή για να επιλέξει την τοποθεσία της επένδυσής του έως και την ολοκλήρωση της επένδυσης.

- Υποβολή προτάσεων προς τον νομοθέτη έτσι ώστε να βελτιωθεί συνολικά το πλαίσιο λειτουργίας των επενδύσεων στη χώρα για να υπάρξει και αντίστοιχη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας. (Λιαργκόβας , 2007)

Αναπτυξιακοί Νόμοι

Μετά την είσοδο της χώρας στην Ε.Ο.Κ. δημιουργήθηκε μια σειρά από αναπτυξιακούς νόμους όπως ήταν ο 1682/82, ο 1892/90, ο 2601/98, ο 3299/04, ο 3908/2011 καθώς και ο 4146/2013. Στόχος των νόμων αυτών ήταν να προσδιοριστεί με σαφήνεια η επενδυτική, αναπτυξιακή και βιομηχανική πολιτική που πρόκειται να ακολουθούσε το κράτος. Στους νόμους αυτούς περιγράφονταν με σαφήνεια οι δαπάνες που θα χρηματοδοτούνταν, ενώ προσδιοριζόταν το ποσό της ενίσχυσης που θα λάμβανε ο εν δυνάμει επιχειρηματίας. Το ποσό αυτό διαφοροποιούνταν ανάλογα με την περιοχή στην οποία επρόκειτο να εγκατασταθεί, ανάλογα με τον αριθμό του προσωπικού που θα απασχολούσε κτλ. (Μπιτζένης , 2014)

Το 2016, ψηφίστηκε ο νέος αναπτυξιακός νόμος 4399/2016 που έφερε τον τίτλο «Θεσμικό πλαίσιο για τη δημιουργία καθεστώτων Ενισχύσεων Ιδιωτικών Επενδύσεων για την περιφερειακή και οικονομική ανάπτυξη της χώρας». Στόχος του εν λόγω αναπτυξιακού νόμου ήταν να συμβάλει στη δημιουργία επενδύσεων ύψους 11 δις ευρώ έως το 2023, δίνοντας κίνητρα προς τον ιδιωτικό τομέα. Οι στόχοι που θέτει ο νέος αναπτυξιακός είναι οι ακόλουθοι:

- Η προώθηση της εξωστρέφειας και της καινοτομίας.
- Η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.
- Η αξιοποίηση του διαθέσιμου ανθρώπινου δυναμικού της χώρας και ιδίως η ενίσχυση της απασχόλησης του ανθρώπινου δυναμικού με υψηλής ποιότητας προσόντα, έτσι ώστε να σταματήσει η φυγή νέων επιστημόνων στις χώρες του εξωτερικού.
- Η παραγωγή προϊόντων με υψηλή προστιθέμενη αξία.
- Η ενίσχυση του τεχνολογικού επιπέδου της χώρας καθώς και η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων.
- Η ενίσχυση της «έξυπνης» εξειδίκευσης.
- Η ανάπτυξη δικτύων, συνεργειών και ευρύτερων πρωτοβουλιών.
- Η ενίσχυση της κοινωνικής οικονομίας. (The Boston Consulting Group , 2016)

Συμπράξεις Δημοσίου-Ιδιωτικού Τομέα (Σ.Δ.Ι.Τ.)

Πρόκειται για συμβάσεις με χαρακτηριστικό την μεγάλη χρονική διάρκεια τους, που συνάπτονται μεταξύ του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα. Στις συμβάσεις αυτές προβλέπεται η εξασφάλιση του σχεδιασμού, της χρηματοδότησης, της κατασκευής, της διαχείρισης, της λειτουργίας, ενδεχομένως της ανακαίνισης ή της συντήρησης των δημοσίων υποδομών, καθώς και την παροχή υπηρεσιών σε συγκεκριμένους τομείς της εθνικής οικονομίας.

Στα πλαίσια των Συμπράξεων Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα (Σ.Δ.Ι.Τ.), οι ρόλοι του Δημοσίου και του Ιδιωτικού τομέα προσδιορίζονται με σαφήνεια και είναι οι ακόλουθοι:

- Η αξιοποίηση της τεχνογνωσίας και της αποτελεσματικότητας που έχει ο ιδιωτικός τομέας, με τον δημόσιο τομέα παράλληλα να διατηρεί τον ισχυρό και εποπτικό ρόλο που διαδραματίζει.
- Δημιουργούνται ποιοτικά έργα, ενώ παρέχονται υψηλού επιπέδου υπηρεσίες προς τους χρήστες των έργων αυτών και τους πολίτες γενικότερα.
- Οι Συμπράξεις Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα συνιστούν σημαντικό μέσο για την τόνωση της οικονομίας, καθώς προσελκύουν ιδιωτικούς πόρους και μπορούν να τους διοχετεύουν σε αναπτυξιακά έργα τα οποία δημιουργούν πολλαπλασιαστικά οφέλη για την οικονομία και ευρύτερα για την χώρα.
- Ιδιαίτερα σημαντικό είναι ότι ο δημόσιος φορέας διατηρεί υπό την κατοχή του την ιδιοκτησία των παγίων, ενώ διαδραματίζει ισχυρό εποπτικό ρόλο, διαμορφώνοντας τις κατάλληλες συνθήκες για την υλοποίηση δημοσίων έργων ακόμα και σε περιόδους οικονομικής δυσπραγίας. (ΣΔΙΤ , 2018)

Invest in Greece

Η εταιρεία «Επενδύστε στην Ελλάδα Α.Ε. (Invest in Greece), συνιστά τον αρμόδιο φορέα για την προσέλκυση και την ενίσχυση των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων στην Ελλάδα, όπως επίσης και για την προώθηση των εξαγωγών, έτσι ώστε να μπορέσει η Ελλάδα να καταστεί σημαντικός στρατηγικός εταίρος σε διεθνές επίπεδο. Στόχος του Invest in Greece είναι να προσελκύσει επενδύσεις, να συμβάλλει στον μετριασμό της γραφειοκρατίας, να προσφέρει πληροφόρηση στους επενδυτές σχετικά με την δραστηριοποίησή τους στην Ελλάδα.

Ο οργανισμός Invest in Greece, διεξάγει αποστολές και γενικότερα αναπτύσσει δράσεις εξωστρέφειας, ενώ βρίσκεται σε συνεργασία με τις πρεσβείες στο εξωτερικό έτσι ώστε να βρίσκονται σε συνεργασία οι επιχειρηματίες με όλους τους κατάλληλους θεσμικούς φορείς. Επιπλέον, δίνει ιδιαίτερη έμφαση στους τομείς όπου η χώρα εμφανίζει συγκριτικά πλεονεκτήματα όπως είναι ο τουρισμός, η ενέργεια, τα τρόφιμα, ο αγροτικός τομέας, η εφοδιαστική αλυσίδα, οι Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών, ο τομέας της περιβαλλοντικής διαχείρισης καθώς και ο τομέας των επιστημών υγείας. (Enterprise Greece-Invest & Trade , 2019)

Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης (ETEAN)

Πρόκειται για το εθνικό ταμείο στήριξης των επιχειρήσεων και ιδίως των μικρομεσαίων και καινοτόμων επιχειρήσεων. Λειτουργεί υπό τη μορφή Ανώνυμης Εταιρείας και δεν έρχεται σε επαφή με τις επιχειρήσεις αλλά σε επαφή με τις τράπεζες που επιλέγει και αυτές με τη σειρά τους έρχονται σε επαφή με τις επιχειρήσεις. Στόχος του ETEAN είναι η βελτίωση της πρόσβασης των επιχειρήσεων σε χρηματοδότηση, προκειμένου να συνεχισθεί η ανάπτυξή τους, είτε να δημιουργηθούν νέες. Ακόμη, στοχεύει στην ενίσχυση της εξωστρέφειας, στην δημιουργία κινήτρων για την παραγωγή και πώληση νέων προϊόντων και υπηρεσιών.

Μεταξύ άλλων το ETEAN έχει αναπτύξει κατά το παρελθόν τα ακόλουθα προγράμματα:

- Το Ταμείο Αγροτικής Επιχειρηματικότητας
- Το Ταμείο Εγγυοδοσίας ΤΕΠΙΧ
- Το «ΤΕΠΙΧ-Νησιώτικη Επιχειρηματικότητα»
- Το ΤΕΠΙΧ-Επιχειρηματική Επανεκκίνηση
- Το πρόγραμμα Εγγύησης Δανείων Μικρών και Πολύ Μικρών Επιχειρήσεων. (ETEAN- Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας , 2018)

7. Διεθνής οικονομική κρίση 2008

7.1 Το χρονικό της κρίσης

Η χρηματοοικονομική κρίση που ξέσπασε το 2007 μετατράπηκε σε παγκόσμια οικονομική κρίση για την πλειοψηφία των χωρών του πλανήτη, ενώ απέκτησε επικίνδυνες μορφές και διαστάσεις που έχουν μακροπρόθεσμο χαρακτήρα. (Καραμούζης & Χαρδούβελης, 2011)

Είναι γεγονός ότι έως και τις αρχές του 2007, η παγκόσμια οικονομία λειτουργούσε σε ένα περιβάλλον στο οποίο επικρατούσε ιδιαίτερα μεγάλη αισιοδοξία. Χαρακτηριστικό είναι ότι κατά τη διάρκεια της περιόδου 2002-2007, παρουσιάστηκε η μεγαλύτερη μέση παγκόσμια ανάπτυξη κατά τη διάρκεια των τελευταίων σαράντα ετών, ενώ το 2007 η παγκόσμια οικονομική δραστηριότητα ήταν αυξημένη σε σχέση με το 2000 κατά ένα ποσοστό της τάξεως του 24%. Επιπλέον, για το 2007, σχεδόν το 25% της συνολικής παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας παραγόταν στις ΗΠΑ, σχεδόν το 30% στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 27 χωρών, σχεδόν το 8% στην Ιαπωνία και ένα ποσοστό περίπου 13% παραγόταν στις τέσσερις μεγάλες αναδύμενες οικονομικές δυνάμεις, δηλαδή την Βραζιλία, την Ρωσία, την Κίνα, και την Ινδία. (Χαρδούβελης, 2011)

Το άνοιγμα των παγκοσμίων συνόρων που έγινε σταδιακά τα τελευταία χρόνια, η συχνότερη κίνηση αγαθών και υπηρεσιών κατά τη διάρκεια της τελευταίας πεντηκονταετίας, η κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού στην Ανατολική Ευρώπη στο τέλος της δεκαετίας του 1980, καθώς και οι εντυπωσιακές αναπτυξιακές επιδόσεις που παρατηρούνταν στην Ασία κατά τη δεκαετία του 1990, δημιουργούσαν την εντύπωση ότι η τροχιά που είχε λάβει η παγκόσμια ανάπτυξη ήταν δεδομένη και ότι τίποτα δεν μπορούσε να σταματήσει τη ροή της ελεύθερης οικονομίας. Επίσης, είχε παγιωθεί η άποψη ότι το μέλλον θα είναι πάντοτε καλύτερο σε σχέση με το παρελθόν.

Η αισιοδοξία αυτή ήταν ακόμα πιο μεγάλη στον χρηματοοικονομικό τομέα, όπου ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 στις αναπτυγμένες οικονομίες της Ευρώπης και στις ΗΠΑ, είχε αναδειχθεί ο χρηματοοικονομικός τομέας σε πυλώνα της παγκόσμιας ανάπτυξης, δημιουργώντας τεράστια έσοδα και ιδιαίτερα μεγάλη προστιθέμενη αξία.

Η αισιοδοξία που επικρατούσε ήταν τόσο μεγάλη, που ύστερα από ένα χρόνο που είχε ξεσπάσει η οικονομική κρίση, τόσο το ευρύ κοινό, όσο και η οι ειδικοί δεν φαίνεται να είχαν πλήρως αντιληφθεί την κρισιμότητα της κατάστασης για το σύνολο της παγκόσμιας οικονομίας. Για το λόγο αυτό και στις ΗΠΑ, το 2008 άφησαν την Lehman Brothers να χρεοκοπήσει, καθώς οι ειδικοί αντιλαμβάνονταν τα ρίσκα αλλά δεν πίστευαν ότι η κατάρρευση θα ήταν τόσο κοντά. (Darvas, et al., 2011)

Από τις αρχές του 2007, στον τραπεζικό τομέα των ΗΠΑ που σχετίζονταν με την ακίνητη περιουσία είχαν δημιουργηθεί προβλήματα που σχετίζονταν με σημαντικές επισφάλειες. Τον Ιούλιο του 2007, οι διεθνείς οίκοι αξιολόγησης Standard & Poor's και Moody's δημιούργησαν πανικό στις αγορές, καθώς προχώρησαν στην υποβάθμιση ενός μεγάλου χαρτοφυλακίου δανείων subprime το ύψος του οποίου κυμαινόταν στα 18 δις \$. Επιπλέον, πολλά από τα τραπεζικά προϊόντα τα οποία στηρίζονταν σε subprime υποβαθμίστηκαν και μάλιστα αρκετές κατηγορίες, κάτι που ως τότε ήταν ασυνήθιστο. (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2007)

Τους επόμενους μήνες η κρίση επεκτάθηκε και έτσι πολλά από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα σε παγκόσμιο επίπεδο άρχισαν να αντιλαμβάνονται ότι τα περιουσιακά τους στοιχεία που βασίζονται σε στεγαστικά δάνεια subprime δεν άξιζαν όσο εκτιμώνται, αλλά είχαν γίνει λάθη αναφορικά με την εκτίμηση της αξίας τους και η πραγματική τιμή τους, ήταν ιδιαίτερα δύσκολο να εκτιμηθεί καθώς οι σχετικές αγορές βρισκόνταν υπό κατάρρευση. Οι τράπεζες καθώς ήταν αβέβαιες για τις κεφαλαιακές τους ανάγκες, έπαψαν πλέον να εκδίδουν νέα δάνεια, ενώ αρκετοί ήταν οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί οι οποίοι είχαν αδυναμία να εξασφαλίσουν την βραχυχρόνια ρευστότητα, η οποία ήταν απαραίτητη για να συνεχίσει η απρόσκοπτη λειτουργία τους, κάτι που έπληττε κυρίως τους οργανισμούς που είχαν υψηλή μόχλευση.

Πλήθος εταιρειών αμοιβαίων κεφαλαίων, τραπεζών επενδύσεων, ειδικών οργανισμών που ήταν επενδυτές στην αγορά των subprime και είχαν χρηματοδοτήσει τις επενδύσεις τους με βραχυχρόνιο δανεισμό, δέχθηκαν πιέσεις από τους δανειστές τους προκειμένου να παρέχουν πρόσθετες εξασφαλίσεις. Προκειμένου να καταφέρουν να βρουν τις σχετικές εγγυήσεις, οι οργανισμοί αυτοί άρχισαν να πωλούν μαζικά περιουσιακά στοιχεία, των οποίων οι τιμές ξεκίνησαν με μια σημαντική πτώση. Οι εταιρείες που επηρεάστηκαν άμεσα περισσότερο, ήταν οι εταιρείες που ήταν θυγατρικές αμερικανικών τραπεζών και διέθεταν την κατάλληλη κεφαλαιακή επάρκεια

για το ρίσκο που είχαν κληθεί να αναλάβουν. Η αγορά των εταιρειών ειδικού σκοπού (Special Investment Vehicles), εξαφανίστηκε, καθώς οι εταιρείες αυτές χρηματοδοτούσαν τα λεγόμενα Asset-Backed Commercial Paper (ABCP). (Tobias & Song Shin , 2009)

Στις αρχές του 2008, η FED προχωρά σε μείωση του επιτοκίου παρέμβασης και μάλιστα συμβαίνει η μεγαλύτερη πτώση σε βάθος 25ετίας, ενώ είναι η πρώτη επείγουσα πτώση από το 2001. Την ίδια πορεία ακολουθούν και τα διατραπεζικά επιτόκια τα οποία πέφτουν προσωρινά, με τις ανησυχίες του συνόλου των αγορών να στρέφονται στις εταιρείες ασφάλισης ομολόγων. Τον Μάρτιο του 2008 η κρίση άρχισε να επιδεινώνεται, ενώ τον Απρίλιο και τον Μάιο του ίδιου έτους, φαίνεται να γίνονται προσπάθειες αποτροπής της επιδείνωσης της κατάστασης μέσω των παρεμβάσεων των κρατικών τραπεζών.

Ουσιαστικά, μπορούμε να πούμε ότι οι τράπεζες αντιλαμβανόμενες την σοβαρότητα της κατάστασης, είχαν αντιδράσει με τρόπο έτσι ώστε η χρηματοοικονομική κρίση να μην μετατραπεί σε οικονομική και να μην καταρρεύσει το παγκόσμιο χρηματοοικονομικό σύστημα. Έτσι, προχώρησαν σε σημαντικές μειώσεις των επιτοκίων καθώς και σε διαρκείς ενισχύσεις ρευστότητας. Ωστόσο, παρά τις παρεμβάσεις που έκαναν οι κεντρικές τράπεζες δεν κατάφεραν να λύσουν το βασικό πρόβλημα της διαρκώς επιδεινούμενης κρίσης. Μέρα με την ημέρα διαπιστωνόταν ότι η έλλειψη ρευστότητας ήταν απλά ένα σύμπτωμα, αλλά δεν ήταν η αιτία των γεγονότων, τα οποία προκαλούνταν από την έλλειψη φερεγγυότητας. (Cecchetti , 2008)

7.2 Τα αίτια της διεθνούς κρίσης

Η πρόβλεψη της κρίσης του 2008 ήταν μια δύσκολη διαδικασία καθώς απαιτούσε να εξεταστούν μια σειρά από παράγοντες. Οι παράγοντες αυτοί καθώς λειτούργησαν πολλαπλασιαστικά ο ένας στον άλλο, δημιούργησαν μια αρνητική δυναμική και ένα κύκλο χρεωκοπιών και πτώσεων των τιμών των περιουσιακών στοιχείων που ξεπέρασε τα όρια των ΗΠΑ καθώς επεκτάθηκε και στην Ευρωπαϊκή Ένωση και σε άλλες τρίτες χώρες. (Ρουκανάς & Σκλιάς , 2014)

Οι σημαντικότεροι παράγοντες που οδήγησαν στο ξέσπασμα της κρίσης είναι η καθυστέρηση στην θεσμοθέτηση κανόνων καθώς και η ελλιπής τήρηση από τα πιστωτικά ιδρύματα του υφιστάμενου ρυθμιστικού πλαισίου. (Αγγελόπουλος , 2013)

Χαρακτηριστικό είναι ότι από το 1999 και έπειτα τόσο στις ΗΠΑ όσο και σε ευρωπαϊκές χώρες υπήρχε μια περιορισμένη επιθυμία εφαρμογής του θεσμικού πλαισίου και των ρυθμιστικών κανόνων που αφορούσαν τον κίνδυνο της μόχλευσης και της υπερβολικά μεγάλης πιστωτικής επέκτασης. (Αντζουλάτος, 2011)

Επιπρόσθετα, μία ακόμη αιτία που οδήγησε στην παγκόσμια κρίση αφορά την αντίληψη σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας της αγοράς και της οικονομίας εν γένει. Η αποτελεσματικότητα που χαρακτηρίζει τις ελεύθερες αγορές, η αποδοχή μιας έμφυτης σταθερότητας, η ικανότητα που έχουν οι αγορές να αυτορυθμίζονται, η πεποίθηση της ορθολογικής λειτουργίας των οικονομικών μονάδων, ήταν το δόγμα που υποστήριζε η πλειοψηφία της οικονομικής κοινότητας και των ανθρώπων που την αποτελούν. (Καραμούζης, 2009)

Σε παγκόσμιο επίπεδο μια ακόμη αιτία πρόκλησης της οικονομικής κρίσης φαίνεται να είναι οι παγκόσμιες μακροοικονομικές ανισορροπίες που υπήρχαν, όπως είναι τα διαφορετικά επίπεδα αποταμίευσης και επένδυσης μεταξύ των χωρών, με αποτέλεσμα να υπάρχουν σημαντικά πλεονάσματα στα ισοζύγια τρεχουσών συναλλαγών για τις χώρες της ανατολής. Άλλα χαρακτηριστικά ήταν η αύξηση του ελλείμματος στις ΗΠΑ, η μεταφορά κεφαλαίων από την Ασία προς τις ΗΠΑ που είχε ως αποτέλεσμα να αυξηθεί η ρευστότητα και να μειωθούν τα επιτόκια στις ΗΠΑ. (Κολλίντζας & Ψαλιδόπουλος, 2009)

Όλοι οι μακροοικονομικοί παράγοντες που αναφέρθηκαν αποτέλεσαν την αφορμή για την αλληλουχία μιας σειράς από αρνητικά γεγονότα, καθώς δημιουργήθηκαν πλασματικά κεφάλαια τα οποία λάμβαναν διάφορες μορφές όπως ήταν για παράδειγμα τα παράγωγα. Η δομή των εν λόγω προϊόντων, έδινε τη δυνατότητα με ελάχιστα χρήματα να δημιουργούνται υπέρογκα πλασματικά ποσά. Ταυτόχρονα, λόγω της τιτλοποίησης των στεγαστικών δανείων οι τράπεζες είχαν τη δυνατότητα να δανείζουν άφοβα και όχι μόνο σε φερέγγυους δανειολήπτες. (Αγγελόπουλος, 2013)

Ο πίνακας 29 παρουσιάζει την πορεία τιτλοποίησης των στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ κατά την διάρκεια της περιόδου από το 1980 έως και το 2009.

Πίνακας 29: Πορεία Τιτλοποίησης των Στεγαστικών Δανείων στις ΗΠΑ³⁶

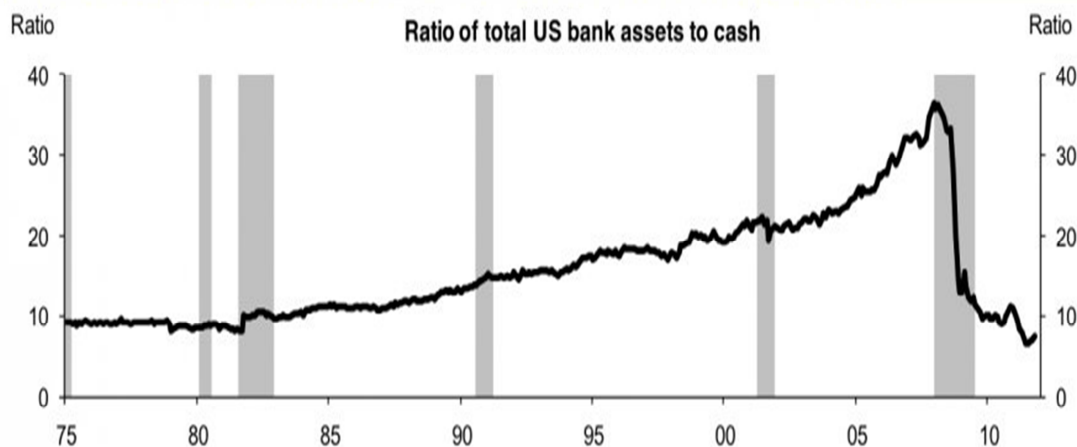
Έτος	Σύνολο Στεγαστικών	Τιτλοποιημένα
------	--------------------	---------------

³⁶ Κολλίντζας, Τ., Ψαλιδόπουλος, Μ., Καραμούζης, Ν. & Χαρδούβελης, Γ., 2009. Η κρίση του 2007-2009. Τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές Ε. *Eurobank Research. Οικονομία & Αγορές*, Δεκέμβριος.

	Δανείων (δισ \$)	Στεγαστικά Δάνεια/Σύνολο Στεγαστικών Δανείων
1980	1,458	12%
1985	2,368	25%
1990	3,781	35%
1995	4,525	52%
2000	6,754	53%
2005	12,065	60%
2007	14,529	63%
2008	14,616	62%
3 ^ο τρίμηνο 2009	14,419	64%

Από τον πίνακα 29 προκύπτει ότι μέχρι το τρίτο τρίμηνο του 2009 είχε γίνει τιτλοποίηση στο 64% του συνόλου των στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ.

Στο διάγραμμα 9 παρουσιάζεται η μόγλευση των τραπεζών στις ΗΠΑ διαχρονικά. Λόγω της υπερβολικά εύκολης χρηματοδότησης, υπήρξε αυξημένη ζήτηση για την κατοικία καθώς και πολύ μεγάλη αύξηση της αξίας των ακινήτων.

Διάγραμμα 8: Δείκτης Μόγλευσης Αμερικανικών Τραπεζών³⁷

Τέλος, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι στην πρόκληση της κρίσης συνέβαλαν ως ένα βαθμό και οι διεθνείς οίκοι αξιολόγησης, καθώς δεν φαίνεται να είχαν αντιληφθεί

³⁷ Κολλίντζας, Τ., Ψαλιδόπουλος, Μ., Καραμούζης, Ν. & Χαρδούβελης, Γ., 2009. Η κρίση του 2007-2009. Τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές Ε. *Eurobank Research. Οικονομία & Αγορές*, Δεκέμβριος

πλήρως το μέγεθος του εκκολαπτόμενου προβλήματος, έτσι ώστε να προειδοποιήσουν εγκαίρως το επενδυτικό κοινό και τους αντίστοιχους κυβερνητικούς αξιωματούχους, ενώ δεν είχαν τη δυνατότητα πλήρους ενημέρωσης των πολύπλοκων χρηματοπιστωτικών προϊόντων που υπήρχαν στις τράπεζες και στις αγορές. Ακόμη, σε ορισμένες περιπτώσεις προϊόντων και τραπεζών, προχώρησαν σε αξιολόγηση σε μεγαλύτερη βαθμίδα από αυτή που τους αναλογούσε. (Antzoulatos , 2011)

Είναι γεγονός ότι η πρωτοφανής κρίση που ξέσπασε το 2007 είχε ως αποτέλεσμα να αλλάξει ριζικά η δομή του χρηματοπιστωτικού συστήματος σε ετήσια βάση. Αξιοσημείωτο είναι, ότι η κρίση μεταδόθηκε με πολύ μεγάλη ταχύτητα από τα στεγαστικά δάνεια μειωμένης εξασφάλισης που υπήρχαν στην Αμερική, στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα και στην παγκόσμια οικονομία γενικότερα. Επίσης, λόγω της μεγάλης ποσότητας των επισφαλών στεγαστικών δανείων, υπήρξε απώλεια της εμπιστοσύνης σε μια μεγάλη κλίμακα τιτλοποιημένων προϊόντων και παραγώγων μεταφοράς κινδύνου, όπως ABS, CDO, CDS.

Πρόκειται ουσιαστικά για την πρώτη οικονομική κρίση με παγκόσμια διάσταση που αφορά τις τιτλοποιημένες διεθνείς κεφαλαιαγορές. Στις κεφαλαιαγορές αυτές οι κίνδυνοι κατανέμονται σε ένα μεγάλο φάσμα επενδυτών παγκοσμίως, όπως είναι οι τράπεζες, τα αμοιβαία κεφάλαια, οι ασφαλιστικές εταιρείες κτλ. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις που έχει κάνει το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο οι ζημιές που υπήρχαν από επισφαλή στεγαστικά δάνεια και τιτλοποιημένα προϊόντα ξεπέρασαν τα 2,4 τρισεκατομμύρια δολάρια σε παγκόσμιο επίπεδο για το 2009.

Η μόχλευση των ιδίων κεφαλαίων με δανεικά κεφάλαια αυξάνει τον κίνδυνο εμφάνισης ρίσκου και ζημιών, ιδίως όταν τα δανεικά κεφάλαια έχουν βραχυπρόθεσμο χαρακτήρα. Άλλωστε τα δύο πιο σημαντικά χαρακτηριστικά των συστημικών κρίσεων είναι η υπερβολική μόχλευση καθώς και η έλλειψη ρευστότητας. (Τράπεζα της Ελλάδος - Ευρωσύστημα , 2014)

7.3 Η αντιμετώπιση της διεθνούς κρίσης

Λόγω της παγκόσμιας διάστασης της κρίσης, αναδείχθηκε η ανάγκη βελτίωσης και περαιτέρω εξέλιξης του θεσμικού πλαισίου, το οποίο διέπει τη ρύθμιση και την εποπτεία του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος. Στον ευρωπαϊκό χώρο, η κρίση δημοσίου χρέους αποτέλεσε καταλυτικό παράγοντα για την υιοθέτηση ενός

μεγάλου εύρους μεταρρυθμίσεων στο σύστημα διακυβέρνησης της οικονομικής και της νομισματικής ένωσης. Προκειμένου να υπάρξει συντονισμένη δράση, οι χώρες του ευρώ αποφάσισαν το 2008 να αναλάβουν συντονισμένη δράση προκειμένου να σταθεροποιηθεί το τραπεζικό σύστημα.

Έτσι, τον Οκτώβριο του 2008 υπογράφηκε η διακήρυξη των Παρισίων, από τους ηγέτες των χωρών της Ευρωζώνης και εν συνεχεία υιοθετήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Οι αποφάσεις αυτές προέβλεπαν τη λήψη συντονισμένων μέτρων προκειμένου να μπορέσει να αποκατασταθεί η εμπιστοσύνη και να βελτιωθούν οι συνθήκες που αφορούν τη χρηματοδότηση της οικονομίας. Μεταξύ άλλων τα μέτρα αυτά προσδιόριζαν την παροχή κρατικών εγγυήσεων για την έκδοση τραπεζικών χρεογράφων, ενώ προβλεπόταν και η ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών. (Τράπεζα της Ελλάδος - Ευρωσύστημα , 2014)

Λίγο αργότερα, τον Δεκέμβριο του 2008, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο προχώρησε στην έγκριση του Ευρωπαϊκού Σχεδίου Οικονομικής Ανάκαμψης, το οποίο είχε ως στόχο την στήριξη της οικονομικής δραστηριότητας τονώνοντας παράλληλα τη συνολική ζήτηση και αυξάνοντας τις προσπάθειες που αφορούσαν την υιοθέτηση διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Παράλληλα, την ίδια περίοδο το ECOFIN διαμόρφωσε το πλαίσιο στο οποίο θα κινούνταν η Οδηγία που αφορούσε την αύξηση του ανώτατου ορίου των συστημάτων εγγυήσεων τραπεζικών καταθέσεων τα οποία από 20.000 θα έφθαναν στα 50.000 ευρώ, την αμέσως επόμενη χρονιά. Επίσης, το ECOFIN, προχώρησε στην αύξηση του μηχανισμού που αφορούσε την μεσοπρόθεσμη οικονομική στήριξη του ισοζυγίου πληρωμών για τα κράτη μέλη που δεν ανήκουν στην Ευρωζώνη.

Το 2009, οι παρεμβάσεις που αφορούσαν την αντιμετώπιση της κρίσης χρέους αυξήθηκαν και μάλιστα εντάθηκαν, ενώ κατατέθηκαν ορισμένες προτάσεις που αφορούσαν την ενίσχυση του πλαισίου χρηματοπιστωτικής σταθερότητας. Ύστερα από αυτές τις συστάσεις η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προχώρησε σε αντίστοιχες νομοθετικές πρωτοβουλίες στο Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, οι οποίες αφορούσαν τα ακόλουθα:

- Την ίδρυση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Συστημικού Κινδύνου (ESRB) το οποίο θα είχε ως αρμοδιότητα την άσκηση της μακροπροληπτικής εποπτείας. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συστημικού Κινδύνου τέθηκε σε ισχύ

τον Δεκέμβριο του 2010 ενώ άρχισε τις εργασίες του από τον Ιανουάριο του 2011.

- Την ίδρυση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Χρηματοπιστωτικής Εποπτείας (ESFS), του οποίου αρμοδιότητα θα ήταν η μικροπροληπτική εποπτεία, ενώ θα αποτελούσε ένα δίκτυο το οποίο θα περιελάμβανε τρεις Ευρωπαϊκές Εποπτικές Αρχές (ESAs) καθώς επίσης και τις αντίστοιχες αρμόδιες εθνικές εποπτικές αρχές. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η μικροπροληπτική εποπτεία σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης συνίσταται από την Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών, από την Ευρωπαϊκή Αρχή Κινητών Αξιών και Αγορών, από την Ευρωπαϊκή Αρχή Ασφαλίσεων και Επαγγελματικών Συντάξεων. (Τράπεζα της Ελλάδος - Ευρωσύστημα , 2014)

8. Αναγκαίες μεταρρυθμίσεις για μια βιώσιμη ανάπτυξη στην Ελλάδα

8.1 Γενικά

Αναμφίβολα η κρίση ανέδειξε την ανάγκη αλλαγής του οικονομικού μοντέλου που ακολουθούσε επί συναπτά έτη η χώρα. Πλέον, καθίσταται αναγκαία η εφαρμογή πληθώρας μεταρρυθμίσεων, ορισμένες εκ των οποίων υπαγορεύτηκαν από τα Μνημόνια, ωστόσο δεν φαίνεται να εφαρμόστηκαν ή τουλάχιστον να εφαρμόστηκαν με επιτυχία.

Στόχοι της οικονομικής πολιτικής που θα εφαρμοστεί ή που θα πρέπει να εφαρμοστεί μετά το τέλος των Μνημονίων είναι μεταξύ άλλων η αποκατάσταση της βιωσιμότητας του δημόσιου και ιδιωτικού χρέους καθώς και η βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος. Επίσης, στους στόχους θα πρέπει να συμπεριλαμβάνεται η αύξηση του κατά κεφαλή ΑΕΠ, η οποία θα συνδεθεί με την μείωση της ανεργίας, ενώ αργότερα θα επιφέρει και αύξηση των εισοδημάτων. Παράλληλα, στους στόχους θα πρέπει να τεθεί η βελτίωση της κοινωνικής προστασίας των οικονομικά ασθενέστερων ομάδων. (Τσακλόγλου , et al., 2016)

Οι σημαντικότεροι τομείς στους οποίους υπάρχουν αξιόλογα περιθώρια παρέμβασης είναι μεταξύ άλλων:

- Ο δημόσιος τομέας και η ηλεκτρονική διακυβέρνηση, δίνοντας ιδιαίτερα έμφαση στη δημόσια διοίκηση, στην φορολογική πολιτική που εφαρμόζεται, στην αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας, καθώς και στους παραγωγικούς κλάδους που παρουσιάζουν κάποιο συγκριτικό πλεονέκτημα.
- Οι αγορές προϊόντων και κεφαλαίου, εξειδικεύοντας στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών, στην μεταρρύθμιση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, στην αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας, και στην ενίσχυση των παραγωγικών κλάδων.
- Στους ανθρώπινους πόρους και στην περαιτέρω ενίσχυση της κοινωνικής προστασίας, δίνοντας έμφαση στην αγορά εργασίας, στην κοινωνική προστασία και εκπαίδευση, στην έρευνα και την καινοτομία όπως επίσης και στον τομέα της υγείας. (Papageorgiou & Vourvachaki , 2015)

8.2 Δημόσια διοίκηση και ηλεκτρονική διακυβέρνηση

Διαχρονικά, οι αδυναμίες που εμφάνιζε ο δημόσιος τομέας σχετίζονταν άμεσα με τις αδυναμίες που παρουσιάζει η ελληνική οικονομία και για το λόγο αυτό η μεταρρύθμιση της δημόσιας διοίκησης βρίσκεται στο επίκεντρο προκειμένου η χώρα να ξεπεράσει την οικονομική κρίση και να μεταβεί στη νέα εποχή. Η δημόσια διοίκηση παρουσιάζει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- Οι δομές της είναι κατακερματισμένες.
- Παρουσιάζει διαφορές ως προς τους μισθούς, τα επιδόματα και τις διαδικασίες εξέλιξης και προαγωγής.
- Οι διοικητικές διαδικασίες είναι πολύπλοκες και χρονοβόρες, ενώ οι ρυθμίσεις που επιβάλλονται χαρακτηρίζονται ως κακής ποιότητας.
- Προβληματική, πολυεπίπεδη διακυβέρνηση, η οποία παρουσιάζει σημαντικές επικαλύψεις.
- Μεγάλη επισφάλεια κατά την άσκηση των πολιτικών.
- Η ανεπαρκής ή προβληματική ηλεκτρονική διακυβέρνηση.
- Η έλλειψη ορθολογικής χρήσης των πόρων καθώς και η έλλειψη συντονισμού.
- Η απουσία ενός ουσιαστικού και αποδοτικού συστήματος αξιολόγησης. (European Commission , 2010)

Από όλα αυτά, προκύπτει ότι η δημόσια διοίκηση παρουσίαζε υψηλές λειτουργικές δαπάνες, ήταν προβληματική ως προς τη λογοδοσία, ενώ παράλληλα είχε χαμηλά επίπεδα αποδοτικότητας. Έτσι, κατόπιν και των σχετικών πιέσεων που επέβαλαν τα προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής, η χώρα προχώρησε σε ορισμένες διαρθρωτικές αλλαγές στους τομείς που αφορούν την αναδιοργάνωση του δημοσίου. Οι τομείς στους οποίους εστίασε η μεταρρύθμιση αφορούσαν τη διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού, την ηλεκτρονική διακυβέρνηση, την διαφάνεια και την μείωση της γραφειοκρατίας.

Οι σημαντικότερες ενέργειες που έγιναν κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής ήταν οι ακόλουθες:

- Η μεταρρύθμιση των δομών της τοπικής αυτοδιοίκησης, που έγινε μέσω της συγχώνευσης δήμων, νομαρχιών και περιφερειών προκειμένου να μειωθεί το

λειτουργικό κόστος τους και να επιτευχθούν οικονομίες κλίμακας, ενώ ταυτόχρονα στόχευε στην βελτίωση της αποτελεσματικότητας των δομών.

- Η αξιολόγηση και αναδιάρθρωση των δομών της κεντρικής κυβέρνησης μέσω της εφαρμογής νέων οργανογραμμάτων που είχε ως στόχο τη μείωση των δαπανών, την εξάλειψη των αρμοδιοτήτων που αλληλεπικαλύπτονταν, καθώς και την καλύτερη κατανομή του ανθρώπινου δυναμικού εντός των υπηρεσιών.
- Η κατάργηση ορισμένων Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ) και Νομικών Προσώπων Ιδιωτικού Δικαίου (ΝΠΙΔ) καθώς και δημόσιων υπηρεσιών, των οποίων το έργο μπορούσε να προσφερθεί από άλλες αντίστοιχες υπηρεσίες ή φορείς.
- Η συγχώνευση ορισμένων Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου και Νομικών Προσώπων Ιδιωτικού Δικαίου ή δημόσιων υπηρεσιών, προκειμένου να υπάρξει μείωση του λειτουργικού κόστους, καθώς και βελτίωση των υπηρεσιών που παρέχουν στον πολίτη. (European Commission, 2014)

Όσον αφορά τη διαχείριση ανθρωπίνων πόρων, προκειμένου να εξορθολογήσει τις λειτουργίες του το σύστημα και να βελτιώσει την αποδοτικότητα του στελεχιακού του δυναμικού, αναπτύχθηκαν πρωτοβουλίες που αφορούσαν τη διαχείριση ανθρωπίνων πόρων. Οι σημαντικότερες πρωτοβουλίες λοιπόν ήταν οι ακόλουθες:

- Η δημιουργία ενός ενιαίου και αρκετά απλοποιημένου συστήματος αμοιβών, το οποίο να μπορεί να καλύπτει τους βασικούς μισθούς και τα επιδόματα των εργαζομένων.
- Ο καθορισμός ενός αριθμητικού κανόνα που ρυθμίζει τις εισροές και εκροές του προσωπικού. Από την υπογραφή του πρώτου Μνημονίου, ο κανόνας αυτός έλεγε ότι για κάθε πέντε αποχωρήσεις από το δημόσιο θα μπορεί να γίνεται μία πρόσληψη.
- Η επιδίωξη της νομιμότητας κατά την απασχόληση στο δημόσιο, δίνοντας έμφαση στις περιπτώσεις των πειθαρχικών διώξεων αλλά και στις παράνομες προσλήψεις.
- Η καθιέρωση και λειτουργία ενός συστήματος κινητικότητας στο δημόσιο, προκειμένου να επιτυγχάνεται η καλύτερη δυνατή κατανομή του προσωπικού.

- Η δημιουργία της Ενιαίας Αρχής Πληρωμών, όπως επίσης και η δημιουργία μιας βάσης δεδομένων η οποία περιέχει στοιχεία από την απογραφή όλων των υπαλλήλων της γενικής κυβέρνησης.
- Η διαμόρφωση ενός νέου συστήματος που αφορά την αξιολόγηση και την επιλογή προϊστάμενων. (European Commission, 2014)

Όσον αφορά τον τομέα της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και στον τομέα αυτό ελήφθησαν σημαντικές πρωτοβουλίες, οι σημαντικότερες εκ των οποίων ήταν οι ακόλουθες:

- Η δημιουργία και ανάπτυξη της ηλεκτρονικής πλατφόρμας «OpenGov», η οποία σκόπευε στην υποστήριξη των διαδικασιών διαβούλευσης καθώς και στην ενίσχυση της συμμετοχής της κοινωνίας.
- Η δημιουργία του προγράμματος «Διαύγεια», όπου οι υπηρεσίες υποχρεώθηκαν να δημοσιεύουν τις πράξεις τους και τις αποφάσεις που λάμβαναν στο διαδίκτυο.
- Η δημιουργία της Ενιαίας Αρχής Δημοσίων Συμβάσεων.
- Ανάπτυξη καινοτομιών όσον αφορά τις προμήθειες. Πιο συγκεκριμένα τέθηκε σε λειτουργία η πλατφόρμα ηλεκτρονικών προμηθειών (e-procurement) ενώ δημιουργήθηκαν οι κεντρικές αρχές προμηθειών (central purchasing bodies) προκειμένου να εξυπηρετούν την προμήθεια βασικών αγαθών και υπηρεσιών, τα οποία καλύπτουν τις ανάγκες του δημοσίου.
- Η κατάργηση των απαιτήσεων υποβολής πρωτοτύπων ή επικυρωμένων αντιγράφων εγγράφων που εκδίδονται από τις υπηρεσίες και τους οργανισμούς του ευρύτερου δημοσίου τομέα για όλες τις συναλλαγές που αφορούν το κράτος.
- Η αντικατάσταση του συστήματος αδειοδότησης που αφορά μια σειρά από επιχειρηματικές δραστηριότητες, από ένα σύστημα γνωστοποίησης, με βάση το οποίο τα φυσικά και νομικά πρόσωπα που ιδρύουν μια επιχείρηση υποβάλλουν υπεύθυνη δήλωση για την τήρηση των σχετικών κανόνων που επιβάλλονται.
- Η επέκταση της αυτεπάγγελτης αναζήτησης σε όλα τα απαραίτητα δικαιολογητικά έγγραφα τα οποία εκδίδονται από τις υπηρεσίες, τις τοπικές αρχές και από τους φορείς του Δημοσίου και είναι απαραίτητα για την έκδοση μιας διοικητικής πράξης.

- Η ανάπτυξη και λειτουργία ηλεκτρονικών υπηρεσιών καθώς και η απευθείας διασύνδεση των Κέντρων Εξυπηρέτησης Πολιτών (ΚΕΠ) με τις αντίστοιχες βάσεις δεδομένων που διαθέτει το δημόσιο.
- Η μείωση του διοικητικού φόρτου για τις επιχειρήσεις, κατά ένα ποσοστό της τάξεως του 25%, σε 13 κρίσιμους τομείς, στα πλαίσια της εργαλειοθήκης που έχει αναπτύξει ο ΟΟΣΑ.
- Η περαιτέρω προώθηση της ψηφιοποίησης των φορολογικών, των τελωνειακών και των διοικητικών διαδικασιών. Για παράδειγμα στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται τα τέλη κυκλοφορίας, οι συμβάσεις μίσθωσης, το e-παράβολο, οι δηλώσεις ΦΠΑ, οι ηλεκτρονικές υπηρεσίες των τελωνείων κτλ.
- Η εισαγωγή και χρήση των αρχών της καλής νομοθέτησης και των εργαλείων της δημόσιας διοίκησης. (Τσακλόγλου , et al., 2016)

Επιπλέον, πέρα από τους τομείς του ανθρώπινου δυναμικού και της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, ορισμένες προτάσεις που αφορούν την αναδιοργάνωση του δημοσίου τομέα μπορεί να είναι οι ακόλουθες:

- Η δημιουργία ενός σύγχρονου συστήματος το οποίο θα περιγράφει την θέση του εργαζομένου για όλες τις δομές του Δημόσιου. Το εν λόγω σύστημα θα αποτελείται από αναλυτικά εγχειρίδια, τα οποία θα επικαιροποιούνται ανά τακτά χρονικά διαστήματα, έτσι ώστε να υπάρξει βελτίωση της αποδοτικότητας, εξασφάλιση της συνέχειας στο διοικητικό έργο όπως και καθιέρωση αποτελεσματικής αξιολόγησης.
- Η περαιτέρω και αποτελεσματική αξιολόγηση των δομών της γενικής κυβέρνησης και των ΝΠΔΔ και ΝΠΙΔ, μέσω της εφαρμογής νέων οργανογραμμάτων, προκειμένου να μειωθεί σημαντικά το δημοσιονομικό κόστος και να αξιολογηθεί ο ρόλος που διαδραματίζει και καλείται να διαδραματίσει ο κάθε φορέας.
- Η επανεξέταση της αποστολής αλλά και της αποτελεσματικότητας όλων των ΝΠΔΔ και όλων των ΝΠΙΔ που υπάγονται στη γενική κυβέρνηση, προκειμένου να μειωθεί σε μεγάλο βαθμό το δημοσιονομικό κόστος και να αξιολογηθεί ο ρόλος που διαδραματίζει ο κάθε φορέας.
- Η βελτίωση του συντονισμού της κεντρικής διοίκησης, μέσω της λειτουργίας ενός κέντρου διακυβέρνησης το οποίο θα συντονίζει ο

Πρωθυπουργός και το οποίο ουσιαστικά θα αντικαθιστά τις υφιστάμενες κατακερματισμένες δομές. (Terzi , 2015)

Αναφορικά με το ανθρώπινο δυναμικό, ορισμένες πρωτοβουλίες και ενέργειες που μπορούν να γίνουν είναι οι ακόλουθες:

- Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής που αφορά το ανθρώπινο δυναμικό, η οποία θα μπορεί να διασφαλίζει μια πιο ορθολογική κατανομή των στελεχών της δημόσιας διοίκησης λαμβάνοντας υπόψη τις δεξιότητες, τη θεσμική συνέχεια, καθώς και την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της λειτουργίας του δημοσίου.
- Ο κεντρικός και τεκμηριωμένος προγραμματισμός των προσλήψεων που θα γίνεται σε ετήσια βάση λαμβάνοντας υπόψη τις κατάλληλες δεξιότητες, όπως επίσης και λιγότερο πολύπλοκες διαδικασίες για τις προσλήψεις για να μπορούν να καλύπτονται αποτελεσματικότερα οι ανάγκες που υπάρχουν σε ανθρώπινο δυναμικό.
- Η καθιέρωση ενός μόνιμου και σύγχρονου συστήματος αξιολόγησης για τους υπαλλήλους λαμβάνοντας υπόψη εξατομικευμένα δεδομένα. Η αξιολόγηση αυτή θα πρέπει να μπορεί να συνδέεται με τις αποδοχές του εργαζομένου όπως και με τη θέση, τις ευθύνες και τις επιδόσεις. (Τσακλόγλου , et al., 2016)

8.3 Φορολογική πολιτική

Στόχος του φορολογικού συστήματος θα πρέπει να είναι η υιοθέτηση ενός φορολογικού συστήματος, το οποίο θα είναι λιγότερο στρεβλωτικό, δηλαδή ουσιαστικά να μπορεί να παρέχει κίνητρα προς την εργασία και την επένδυση. Επίσης, το φορολογικό σύστημα θα πρέπει να ικανοποιεί τις αρχές για μια «δίκαιη» κατανομή του εισοδήματος και του πλούτου μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών τάξεων. Ένα φορολογικό σύστημα το οποίο είναι σχεδιασμένο προσεκτικά, ιδίως όταν συνδυαστεί με αποτελεσματική αξιοποίηση των δημοσίων δαπανών μπορεί να επιφέρει σημαντικά θετικά αποτελέσματα στην οικονομία μιας χώρας. (Angelopoulos , et al., 2007)

Η φορολογική πολιτική μιας χώρας, μπορεί μεταξύ άλλων να συμβάλλει στη σταθερότητα στα δημόσια οικονομικά, ενώ μπορεί μέσω της αναδιανεμητικής λειτουργίας του, να δημιουργήσει μια πιο δίκαιη κατανομή του εισοδήματος εντός του

κοινωνικού ιστού. Από την άλλη, ένα φορολογικό σύστημα το οποίο δεν είναι καλά σχεδιασμένο και όταν οι δημόσιες δαπάνες δεν χρησιμοποιούνται ορθολογικά, τότε, μπορεί να ασκήσει αρνητική επιρροή στην προσπάθεια οικονομικής ανάπτυξης που καταβάλλει μια χώρα. (Cingano , 2014)

Ύστερα από την αρχική δημοσιονομική επέκταση των κρατών για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης, οι περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις οποίες συμπεριλαμβάνεται και η Ελλάδα αναγκάστηκαν να προχωρήσουν στην εφαρμογή συσταλτικών δημοσιονομικών πολιτικών, έτσι ώστε να καταφέρουν να σταθεροποιήσουν το δημοσιονομικό τους χρέος. Οι πολιτικές αυτές εκτός των άλλων περιελάμβαναν την αύξηση των φόρων, η οποία ωστόσο οδηγεί, σε βραχυπρόθεσμο τουλάχιστον επίπεδο, σε ύφεση.

Με βάση τα όσα υποστηρίζει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τα συνολικά φορολογικά έσοδα της Ελλάδας για το 2015 κυμάνθηκαν περίπου στο 35%, ποσοστό που είναι σημαντικά μειωμένο σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο που κυμαίνεται στο 40%. Για το 2015, στην Ελλάδα, τα άμεσα φορολογικά έσοδα κυμάνθηκαν στο 9%, ενώ το έμμεσα φορολογικά έσοδα έφθασαν στο 16% περίπου, όταν οι αντίστοιχοι μέσοι όροι σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι 12,5% και 13% περίπου αντίστοιχα. Ακόμη, όσον αφορά τις κοινωνικές εισφορές, βρίσκονταν για την Ελλάδα στο 10%, όταν ο μέσος όρος της Ευρωζώνης είναι περίπου 14%, ενώ τα έσοδα από τον ΦΠΑ βρίσκονται σε πιο χαμηλά επίπεδα στην Ελλάδα σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρωζώνη.

Τα τελευταία χρόνια, λόγω της δημοσιονομικής προσαρμογής, δηλαδή ουσιαστικά μετά το 2010, έχει αυξηθεί σημαντικά η φορολογική επιβάρυνση των εισοδημάτων που προέρχονται από την εργασία και το κεφάλαιο. Όμως θα πρέπει να επισημάνουμε ότι οι άμεσοι φόροι στην εργασία και στο κεφάλαιο λειτουργούν περισσότερο κατασταλτικά προς την ανάπτυξη, σε σχέση με τους έμμεσους φόρους, οι οποίοι επιβάλλονται στη κατανάλωση. (Τσακλόγλου , et al., 2016)

Ιδιαίτερα σημαντικό πρόβλημα παραμένει στην Ελλάδα η φοροδιαφυγή, η οποία αφαιρεί πόρους από τα φορολογικά έσοδα, ενώ μπορεί να χαρακτηριστεί ως μη προοδευτική καθώς συμβάλλει στην ενίσχυση της εισοδηματικής ανισότητας. (Matsaganis & Flevotomou , 2010). Σύμφωνα με ορισμένες μελέτες η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα κυμαίνεται από 30% (Schneider , 2003) έως 45%. (Artavanis , et al., 2015)

Επομένως, τα κυριότερα προβλήματα που μπορούμε να εντοπίσουμε στο φορολογικό σύστημα είναι τα ακόλουθα:

- Η φορολογική απάτη και η φοροδιαφυγή που βρίσκονται σε υψηλά επίπεδα.
- Το χαμηλό επίπεδο εισπραξης των βεβαιωμένων φορολογικών οφειλών.
- Οι ανεπαρκείς φορολογικές βάσεις οι οποίες σχετίζονται άμεσα με το έντονα ανταναπτυξιακό μείγμα φορολογικών συντελεστών που επιλέγονται.

Δεδομένης λοιπόν αυτής της κατάστασης, θα μπορούσαμε να πούμε ότι τρεις είναι οι σημαντικότεροι στόχοι που θα πρέπει να τεθούν. Ειδικότερα, οι στόχοι αυτοί είναι ο εντοπισμός της φορολογητέας ύλης που διαφεύγει, η διεύρυνση της φορολογικής βάσης, έτσι ώστε να μπορούν να πληρώνουν περισσότερα άτομα και επιχειρήσεις, μικρότερα ποσά. Ο τρίτος στόχος που έχει τεθεί και θα πρέπει να είναι επίκαιρος είναι η βελτίωση της εισπραξιμότητας των εσόδων. Θα πρέπει να τονίσουμε ότι οι στόχοι αυτοί ενισχύουν την σταθερότητα των δημοσίων οικονομικών, ενώ παράλληλα τονίζουν την αίσθηση της φορολογικής και κοινωνικής δικαιοσύνης. Ακόμη, μέσω της αύξησης των φορολογικών εσόδων μπορεί να υπάρξει μείωση των φορολογικών συντελεστών, οι οποίοι στην υφιστάμενη τους μορφή δημιουργούν μεγάλες στρεβλώσεις στην ανάπτυξη. (Cingano , 2014)

Κατά τη διάρκεια της περιόδου 2013-2014 έγιναν κάποιες προσπάθειες έτσι ώστε να μπορέσει να απλοποιηθεί το φορολογικό σύστημα, ενώ παράλληλα φάνηκε να διευρύνεται η φορολογική βάση μέσω της κατάργησης πολλών φορολογικών εξαιρέσεων και εκπτώσεων που κυριαρχούσαν τα προηγούμενα χρόνια. Επίσης, έγιναν προσπάθειες για να υπάρξει απλοποίηση της φορολογικής κλίμακας καθώς και ενοποίηση των διαφόρων φόρων περιουσίας που υπήρχαν ως τότε. Ορισμένες προτάσεις που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν άμεσα, βελτιώνοντας συνολικά τον φορολογικό μηχανισμό είναι οι ακόλουθες:

- Αντικατάσταση των φοροαπαλλαγών προς τις ασθενέστερες ομάδες με άμεσες ενισχύσεις.
- Η θέσπιση μιας ενιαίας κλίμακας φορολογίας εισοδήματος η οποία θα ισχύει για όλα τα επαγγέλματα και θα ξεκινάει από μικρότερες βαθμίδες.
- Η καθιέρωση ενός ενιαίου συντελεστή ΦΠΑ για όλα τα προϊόντα και τις υπηρεσίες.
- Ο βέλτιστος ανασχεδιασμός της φορολογίας ακίνητης περιουσίας, έτσι ώστε να ανταποκρίνεται στα πραγματικά δεδομένα (βλέπε αναθεώρηση τιμών των

αντικειμενικών αξιών) αλλά και να δοθούν στοχευμένα κίνητρα για την ανάπτυξη των ακινήτων, καθώς πρόκειται για κλάδο με παραδοσιακά μεγάλη συμβολή στην ελληνική οικονομία.

- Η καθιέρωση σταθερών φορολογικών συντελεστών για τα εταιρικά κέρδη, έτσι ώστε να προσφέρεται μια σταθερότητα για τις επιχειρήσεις που τολμούν και επιχειρούν στην Ελλάδα. Επίσης, όσον αφορά τις επιχειρήσεις θα πρέπει να εξεταστεί η μείωση, ακόμα και η ελαχιστοποίηση των φόρων που επιβάλλονται στην παραγωγική διαδικασία.
- Μία ακόμα πρόταση που έχει διατυπωθεί αρκετές φορές είναι τον βασικό φόρο ακίνητης περιουσίας (ΕΝΦΙΑ) να τον εισπράττει και να τον διαχειρίζεται η τοπική αυτοδιοίκηση αντικαθιστώντας ουσιαστικά την επιδότηση που λαμβάνει από το κράτος.
- Αύξηση των φορολογικών ελέγχων και βελτίωση της εισπραξιμότητας των προστίμων που επιβάλλονται, καθώς και επιτάχυνση της εκδίκασης των φορολογικών ζητημάτων από τα δικαστήρια. (Aghion & Howitt, 2009)

Πέρα από τους τρόπους που ήδη αναφέρθηκαν, ένας τρόπος για τη βελτίωση της φορολογικής διοίκησης, είναι η βελτίωση και η αναβάθμιση του στελεχιακού δυναμικού της, το οποίο απασχολείται στον φοροεισπρακτικό μηχανισμό, έτσι ώστε να καταφέρει να αποκτήσει τα κατάλληλα προσόντα, για να μπορεί να διαχειρίζεται τις υποθέσεις που χαρακτηρίζονται από μεγάλη φορολογική πολυπλοκότητα. Επίσης, θα πρέπει ο φορολογικός μηχανισμός να στελεχώνεται από άτομα τα οποία μπορούν και πληρούν ιδιωτικό-οικονομικά κριτήρια. Ακόμη, θα πρέπει να υπάρχει ισότιμη φορολογική μεταχείριση μεταξύ του επιχειρηματικού χρέους και των εισοδημάτων που προκύπτουν από μετοχές, προκειμένου οι επιχειρήσεις να μην αναπτύσσονται στηριζόμενες στο δανεισμό σε σχέση με την έκδοση νέων μετοχών. Τέλος, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι μπορούν να υπάρξουν σημαντικά φορολογικά κίνητρα προκειμένου να αναπτυχθούν δραστηριότητες που σχετίζονται με την έρευνα και ανάπτυξη (R&D). Η προώθηση της έρευνας και της ανάπτυξης συμβάλλει στη δημιουργία νέων προϊόντων και υπηρεσιών και έτσι μπορεί να αυξηθεί το ΑΕΠ και η απασχόληση. (Barro & Sala-i-Martin , 2004)

8.4 Δικαστικό σύστημα

Στην Ελλάδα, όπως και σε ορισμένες άλλες χώρες το δικαστικό σύστημα επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την οικονομία της χώρας και ειδικότερα συνιστά δομικό εμπόδιο για την ανάπτυξη της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, για τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις, για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, για την ανταγωνιστικότητα, για τις εξαγωγές καθώς και για τη βιωσιμότητα των δημοσίων οικονομικών εν γένει. Πιο αναλυτικά, παρουσιάζονται ορισμένα χαρακτηριστικά του δικαστικού συστήματος που είναι τα ακόλουθα:

- Η δικαστική διαδικασία χαρακτηρίζεται από αναποτελεσματικότητα, καθώς υπάρχει σημαντικός αριθμός ανεκτέλεστων αποφάσεων και εκκρεμών υποθέσεων. Αυτό συμβαίνει λόγω του χαμηλού κόστους της δικαστικής επίλυσης των διαφορών, της ύπαρξης κινήτρων τα οποία διευκολύνουν την αναβολή της εκδίκασης, της απουσίας εναλλακτικών τρόπων επίλυσης διαφορών, αν αναλογιστούμε ότι ακόμα και ο θεσμός του διαμεσολαβητή είναι ιδιαίτερα καινούργιος στην Ελλάδα. Άλλα χαρακτηριστικά είναι η έλλειψη διαφάνειας και η καθυστερημένη εκτέλεση των αποφάσεων που εκδίδει η δικαιοσύνη.
- Υπάρχει ακαμψία της δικαστικής διαδικασίας, η οποία δεν επιτρέπει την εναρμόνιση των διαδικασιών και των οργανωτικών δομών με τις ανάγκες που έχουν προκύψει από τη λειτουργία μιας σύγχρονης δημόσιας διοίκησης και οικονομίας της αγοράς. (World Bank , 2015)
- Καθώς όλες οι δαπάνες που αφορούν τον δικαστικό τομέα κατευθύνονται σε μισθούς, δεν υπάρχουν περιθώρια για τη συντήρηση και ανάπτυξη της κτηριακής υποδομής που βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα, όπως το ίδιο συμβαίνει και με την τεχνολογική υποδομή.
- Διαπιστώνεται σημαντική δυσκολία στην αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών, καθώς υπάρχει απουσία μηχανογράφησης. Επίσης χαρακτηριστικό είναι ότι διατηρούνται οι χειρόγραφες διαδικασίες οι οποίες συνοδεύονται από μεγάλη γραφειοκρατία. (Papaioannou & Karatza , 2015)

Επομένως, προκύπτει ότι χρειάζονται σημαντικές μεταρρυθμίσεις και μάλιστα άμεσα στο δικαστικό σύστημα έτσι ώστε να καταφέρουν να αρθούν τα εμπόδια προς τους επενδυτές και να τους παρέχεται η κατάλληλη προστασία. Έτσι, κατά τη διάρκεια της περιόδου από το 2010 έως το 2014 έγιναν μεταρρυθμιστικές προσπάθειες προκειμένου να γίνει εκκαθάριση των εκκρεμών δικαστικών υποθέσεων, προωθήθηκε η εξωδικαστική διαμεσολάβηση, ξεκίνησαν να αναπτύσσονται ηλεκτρονικές και

ψηφιακές διαδικασίες, έτσι ώστε να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητα και να απλουστευτούν οι διαδικασίες.

Για να υπάρξει μείωση, με απώτερο στόχο την εκκαθάριση του τεράστιου πλήθους των εκκρεμών δικαστικών υποθέσεων, που ήταν αστικές, διοικητικές και φορολογικές, εφαρμόστηκαν μια σειρά από αλλαγές, οι οποίες επικεντρώνονταν στα ακόλουθα σημεία:

- Δημιουργήθηκε ένα σχέδιο το οποίο στόχευε στην εκκαθάριση των εκκρεμών φορολογικών υποθέσεων στο σύνολο των διοικητικών δικαστηρίων.
- Έγινε εντοπισμός και καταγραφή των αστικών υποθέσεων οι οποίες βρίσκονταν σε αδράνεια στα αστικά δικαστήρια της χώρας.
- Εισήχθησαν τέλη προκειμένου να υπάρξει μείωση του αριθμού των αιτημάτων.
- Έγινε προσπάθεια ανακατανομής των δικαστών προκειμένου να ενισχυθούν τα διοικητικά δικαστήρια, τα οποία έχουν και τον πιο μεγάλο αριθμό εκκρεμών δικαστικών υποθέσεων. (European Commission, 2014)

Οι μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες που εφαρμόστηκαν είχαν ως αποτέλεσμα να περιοριστούν οι εκκρεμείς διοικητικές υποθέσεις, παρόλο που ο αριθμός των εισερχόμενων υποθέσεων παρουσίασε αύξηση. Ωστόσο, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι τα αποτελέσματα αυτά δεν ήταν ιδιαίτερα ενθαρρυντικά για τις υποθέσεις που βρίσκονταν σε εκκρεμότητα και ήταν αστικές και εμπορικές και των οποίων ο αριθμός που βρίσκονταν σε εκκρεμότητα, παρουσίασε σημαντική αύξηση.

Ορισμένες μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιήθηκαν προκειμένου να υπάρξει απλούστευση των διαδικασιών και αύξηση της αποτελεσματικότητας ήταν οι ακόλουθες:

- Η δημιουργία των εξειδικευμένων φορολογικών τμημάτων στα δικαστήρια τα οποία είχαν ως στόχο την επιτάχυνση της εκδίκασης των προσφυγών οι οποίες σχετίζονταν με φορολογικά θέματα.
- Η αναδιοργάνωση των ειρηνοδικείων και η διασφάλιση του κατάλληλου ανθρώπινου δυναμικού, καθώς επίσης και των απαραίτητων υποδομών για τις νέες υπηρεσίες.

- Η μείωση του αριθμού των δικαστών στην έδρα για τις πιο απλές υποθέσεις, έτσι ώστε να αυξηθεί η παραγωγικότητα.
- Η αναθεώρηση του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, έτσι ώστε να συνάδει με τις διεθνείς βέλτιστες πρακτικές και για να επιτευχθεί ισορροπία μεταξύ του αριθμού των υποθέσεων που καταχωρίζονται και αυτών που «κλείνουν».
(European Commission, 2014)

Πέρα από τις μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες που έχουν παρθεί, το σύστημα δικαιοσύνης έχει ακόμα σημαντικά περιθώρια βελτίωσης και αναβάθμισης, έτσι ώστε να μπορεί εκτός των άλλων να λειτουργεί θετικά υπέρ των επενδυτών και όχι να δημιουργεί στρεβλώσεις και προβλήματα. Ενδεικτικά, ορισμένες πρωτοβουλίες μπορεί να είναι οι ακόλουθες:

- Ο εκσυγχρονισμός της γεωγραφικής κατανομής και της δικαιοδοσίας των δικαστηρίων.
- Η εισαγωγή στελεχών μάνατζερ ιδίως στα μεγάλα δικαστήρια της χώρας.
- Η προώθηση της εξωτερικής ανάθεσης δραστηριοτήτων.
- Η δημιουργία περισσότερων εξειδικευμένων δικαστηρίων. (Papaioannou & Karatza , 2015)

Εκτός των άλλων αναγκαίων μεταρρυθμίσεων στο δικαστικό σύστημα δεν πρέπει να παραλείψουμε τη δυνατότητα εφαρμογής του σχεδίου που αφορά την ηλεκτρονική δικαιοσύνη (e-justice) σύμφωνα με τα οποία θα πρέπει σε όλα τα δικαστήρια της χώρας να υπάρχει η δυνατότητα χρήσης της ηλεκτρονικής κατάθεσης, όπως επίσης και η δυνατότητα ηλεκτρονικής παρακολούθησης της εξέλιξης των υποθέσεων και της ηλεκτρονικής καταχώρησης. Επίσης, σύμφωνα με την ηλεκτρονική δικαιοσύνη, θα μπορεί να υπάρχει ψηφιοποίηση όλων των σχετικών με την διαδικασία εγγράφων καθώς και η δημιουργία αναλυτικών ψηφιακών αρχείων. (Papaioannou & Karatza , 2015)

8.5 Χρηματοπιστωτικό σύστημα

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει στα πλαίσια της παρούσας εργασίας παρόλο που ο τραπεζικός τομέας επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από την δημοσιονομική κρίση, στην Ελλάδα δεν αποτέλεσε πηγή της κρίσης. Εν αντιθέσει με τις άλλες χώρες που πέρασαν από κρίση, στην Ελλάδα, δεν επηρεάστηκαν τα δημοσιονομικά οικονομικά από την

δυσμενή κατάσταση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, αλλά η κρίση και η ύφεση που επικράτησαν οδήγησαν σε μείωση της ευρωστίας της τραπεζικής αγοράς.

Μετά την χρηματοπιστωτική απελευθέρωση που έγινε κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, το εγχώριο τραπεζικό σύστημα αξιοποίησε την σταθεροποίηση της οικονομίας καθώς και την σημαντική εγχώρια μεγέθυνση. Μεταξύ του 1995 και του 2008, το σύνολο του ενεργητικού των πιστωτικών ιδρυμάτων σχεδόν διπλασιάστηκε και έτσι από 96% που βρισκόταν το 1995 έφθασε στο 193% το 2008. Επιπλέον, μέχρι και το ξέσπασμα της κρίσης, τα ελληνικά τραπεζικά ιδρύματα είχαν αναπτύξει έντονη εξωστρέφεια στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. (Κουτσομανώλη , et al., 2010). Όμως θα πρέπει να επισημάνουμε ότι το τραπεζικό σύστημα στα πλαίσια ανάπτυξης του εγχώριου οικονομικού υποδείγματος, ήταν περισσότερο εκτεθειμένο σε μη εμπορεύσιμους κλάδους της οικονομίας αλλά και στην χρηματοδότηση του κράτους. Έτσι, υπό τη λειτουργία αυτή το τραπεζικό σύστημα θα ήταν δύσκολο να αναπτύξει αντιστάσεις απέναντι στην εκδήλωση και στην περαιτέρω μελέτη της κρίσης. (Pagoulatos , 2014)

Πολύ σύντομα δημιουργήθηκε η ανάγκη να στηριχθεί το τραπεζικό σύστημα, ώστε να γίνει αποτελεσματική αντιμετώπιση πρώτα των συνεπειών της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 και μετέπειτα των δομικών προβλημάτων που ανέκυψαν το διάστημα μεταξύ 2010-2015. Τα προβλήματα αυτά ήταν:

- Ο αρχικός περιορισμός και ο επακόλουθος αποκλεισμός της τραπεζικής χρηματοδότησης από τις διεθνείς αγορές
- Οι υποβαθμίσεις της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας σε διαδοχικά διαστήματα από τους διεθνείς οίκους αξιολόγησης
- Η μείωση στην αξία των περιουσιακών στοιχείων των τραπεζών αλλά και η περιορισμένη οργανική τους κερδοφορία
- Η χωρίς προηγούμενη εκροή τραπεζικών καταθέσεων
- Οι μεγάλες ζημιές που έφερε η αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους
- Η αλματώδης χειροτέρευση στην ποιότητα χαρτοφυλακίου δανείων εξαιτίας της βαθιάς ύφεσης
- Η αδυναμία βιωσιμότητας πολλών τραπεζικών ιδρυμάτων
- Το «πάγωμα» και η μη ολοκλήρωση εν τέλει του δεύτερου Προγράμματος στήριξης ακολουθούμενο από μεγάλη φυγή καταθέσεων στο

εξωτερικό, τη θέση σε τραπεζική αργία και την επιβολή των capital controls – καθεστώσ ελέγχου στην κίνηση κεφαλαίου

Συνεπώς, το διάστημα 2008-2015 δημιουργήθηκε πολύ σημαντική ανάγκη να στοχοθετηθούν και να εφαρμοστούν επείγοντως καινούργιες πολιτικές και μεταρρυθμίσεις με σκοπό την κάλυψη των θεσμικών κενών και τη διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και της επάρκειας ρευστότητας όπως και την επίτευξη εναρμόνισης με τις θεσμικές εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι πρωτοβουλίες ως προς τις μεταρρυθμίσεις αφορούσαν δύο άξονες, τη θεσμική ενδυνάμωση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και την εξασφάλιση της ροής χρηματοδότησης προς τις τράπεζες. (Τριαντόπουλος, 2016)

Στο διάστημα 2008-2014 ως προς τη χρηματοπιστωτική εποπτεία εγκαινιάστηκε μια περίοδος αλλαγών, στον κεντρικό πυλώνα των οποίων ήταν η ενίσχυση του ρόλου που διαδραμάτιζε η Τράπεζα της Ελλάδας, όπως και η αύξηση των μέτρων και των στρατηγικών για την εξασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας. Πιο ειδικά, οι βασικοί πυλώνες αυτής της θεσμικής ενδυνάμωσης ήταν τα εξής:

- Να εκσυγχρονιστεί το πλαίσιο υπολογισμού του δείκτη κεφαλαιακής επάρκειας και να εμπλουτιστεί η εποπτεία της Τράπεζας της Ελλάδος με μακροοικονομική πολιτική
- Να ενισχυθεί το καθεστώς εγγύησης των καταθέσεων μέσω της αύξησης του ορίου και να θεσπιστεί Ταμείο Εγγύησης Καταθέσεων και Επενδύσεων (ΤΕΚΕ).
- Να μεταφερθεί η εποπτεία στην αγορά ιδιωτικής ασφάλισης από την Επιτροπή Εποπτείας Ιδιωτικής Ασφάλισης στην Τράπεζα της Ελλάδος (αφού είχαν προηγηθεί οι πτωχεύσεις διαφόρων εταιρειών ιδιωτικής ασφάλισης το 2009)
- Να συσταθεί το Συμβούλιο Συστημικής Ευστάθειας του οποίου ο ρόλος είναι λήψη προληπτικών μέτρων για την αποφυγή κρίσεων και ακραίων καταστάσεων
- Να δημιουργηθεί το ελληνικό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΤΧΣ), ώστε να διασφαλιστεί η σταθερότητα με την παροχή κεφαλαίων σε τράπεζες και σε μεταβατικά πιστωτικά ιδρύματα (ανακεφαλαιοποίηση) και να λειτουργήσει το Ταμείο Χρηματοπιστωτικής

Σταθερότητας σαν ο δομικός άξονας στην αναδιάρθρωση των τραπεζών, με τη συμμετοχή του στη διαχείρισή τους

- Να αναπτυχθεί το θεσμικό πλαίσιο για να εξυγιανθούν τα πιστωτικά ιδρύματα. (Τριαντόπουλος , 2015)

Επιπλέον, αναφορικά με το θέμα της υπερχρέωσης στον ιδιωτικό τομέα, οι παρεμβατικές ρυθμίσεις μέχρι το 2014 που εφαρμόστηκαν ταυτόχρονα με το καθεστώς για την προστασία των υπερχρεωμένων νοικοκυριών (βλ. Ν. 3869/2010) και την αναστολή των σχεδιαζόμενων πλειστηριασμών σε κατοικίες, αφορούσαν :

- Την ίδρυση του Κυβερνητικού Συμβουλίου Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους
 - Τη σύσταση μηχανισμού με σκοπό την εξωδικαστική ρύθμιση των χρεών μικρών επιχειρηματιών και επαγγελματιών προς τις τράπεζες
 - Την θέση ως προϋπόθεση της υποχρέωσης στις τράπεζες οργανωτικής καθιέρωσης ανεξάρτητης μονάδας διαχείρισης των μη εξυπηρετούμενων δανείων , από την Τράπεζα της Ελλάδος. Ακόμα, θεσπίστηκε η υποχρέωση για τα πιστωτικά ιδρύματα θέσπισης ξεχωριστής και συγκεκριμένης πολιτικής διαχείρισης, όπως επίσης και η υποβολή περιοδικών αναφορών. (Τράπεζα της Ελλάδος , 2015)

Περαιτέρω, τις ως άνω μεταρρυθμίσεις ακολούθησαν το 2015, νέες μεταρρυθμίσεις με σκοπό να αποτραπεί μια γενικότερη αποσταθεροποίηση στην τραπεζική αγορά, ως συνέπεια του ότι το δεύτερο Πρόγραμμα δεν είχε ολοκληρωθεί. Πιο αναλυτικά, οι παρεμβάσεις αυτές είχαν ως αντικείμενο τα εξής:

- Τους περιορισμούς και τους ελέγχους για τις αναλήψεις μετρητών, την κεφαλαιακή κίνηση και τις τραπεζικές συναλλαγές με σκοπό την αποτροπή η εκροή καταθέσεων από τις τράπεζες
- Την ενίσχυση του ρόλου του ΤΧΣ σχετικά με τη διαχείριση των τραπεζών που είχαν υπαχθεί σε καθεστώς ανακεφαλαιοποίησης και χρηματοδοτικής ενίσχυσης έτσι ώστε έχοντας αποκτήσει ενδυναμωμένο ρόλο να έχει δυνατότητα αξιολόγησης των διοικήσεων των τραπεζικών ιδρυμάτων, ώστε αυτά με τη σειρά τους να αξιοποιούν κατά το βέλτιστο δυνατό τρόπο τους χορηγούμενους πόρους
- Την αναβάθμιση και βελτίωση της λειτουργίας και διαχείρισης των συνεταιριστικών τραπεζών , ώστε αυτές να μπορούν να κεντρίζουν το

ενδιαφέρον εταιρών όχι μόνο θεσμικών αλλά και στρατηγικών που θα επένδυναν στην ανακεφαλαιοποίησή τους. (Τσακλόγλου , et al., 2016)

Στις παρεμβάσεις του 2015 οφείλει να συνεκτιμηθεί και η διάρθρωση ενός πλέγματος διαχείρισης δανείων που δεν εξυπηρετούνταν, όπως και η μεταβολή στο ισχύον καθεστώς για την προστασία της πρώτης κύριας κατοικίας, λόγω αδυναμίας εξυπηρέτησης του αντίστοιχου δανείου. Πιο ειδικά, για την προστασία της κύριας κατοικίας οι μεταβολές που τίθενται σε εφαρμογή από το τέλος του 2015 σχετίζονται όχι μόνο με το καθεστώς που ίσχυε προηγουμένως για την αναστολή των πλειστηριασμών, αλλά και με τους περισσότερο πλέον περιοριστικούς όρους για να ενταχθεί κάποιος ιδιώτης στο καθεστώς προστασίας των υπερχρεωμένων νοικοκυριών. Αλλαγές επήλθαν ακόμα και στο ίδιο το πλαίσιο για την προστασία των υπερχρεωμένων νοικοκυριών (βλ. Ν. 3869/2010). Σχετικά τώρα με τη διαχείριση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, οι προωθούμενες μεταβολές είχαν σχέση με την ικανοποίηση βασικών όρων, ώστε να δημιουργηθεί μια δευτερογενής αγορά μη εξυπηρετούμενων δανείων και εταιρείες διαχείρισης απαιτήσεων από μη εξυπηρετούμενα δάνεια, αποσκοπώντας στον σταδιακό απεγκλωβισμό των τραπεζών από τον υπολογισμό των ζημιών και τη δέσμευση κεφαλαίων, που αποτελούν επιβαρυντικούς παράγοντες της τραπεζικής αγοράς αλλά και της ικανότητας της επί κανονικών συνθηκών για τη βελτίωση της οικονομίας. (IMF, 2015)

Ταυτόχρονα, το νέο πλαίσιο θεσμών που διαμορφώθηκε έδωσε την δυνατότητα να αναδιαρθρωθεί το τραπεζικό σύστημα, γεγονός που μετέβαλε ριζικώς τον χάρτη των χρηματοπιστωτικών δεδομένων σε σχέση με το 2008. Έτσι, τα τραπεζικά ιδρύματα περιορίστηκαν το 2014 συνολικά σε 41 σε σχέση με το 2008 που ήταν 66, με τα 21 από τα 41 να είναι εγχώρια και τα 20 υποκαταστήματα ξένων τραπεζών. Αυτή η σημαντική μείωση οδήγησε σε μια άνευ προηγουμένου συγκέντρωση του ενεργητικού του τραπεζικού μηχανισμού σε μόλις λίγα ιδρύματα και μάλιστα ελληνικά, αν αναλογιστούμε τα αρνητικά γεγονότα με τις κυπριακές τράπεζες. Επιπλέον, τα τραπεζικά ιδρύματα περιορίσαν τη διεθνή τους δραστηριότητα που όμως μπήκε σε νέα φάση επιτάχυνσης από το 2015 , μετά τη νέα τραπεζική ανακεφαλαιοποίηση , με σκοπό την εξεύρεση αναγκαίου κεφαλαίου από την πώληση θυγατρικών τραπεζών σε αλλοδαπές οικονομίες.

Μάλιστα, η αναγκαιότητα να εξασφαλιστεί η γενικότερη συστημική σταθερότητα, πέρα από την τραπεζική, έκανε απαραίτητη την χρηματοδοτική ενίσχυση των τραπεζών

με στρατηγικές και μέσα τόνωσης της ρευστότητας και αύξησης των κεφαλαιακών τραπεζικών αποθεμάτων. Η εξασφάλιση των απαραίτητων κεφαλαίων για τα τραπεζικά ιδρύματα κατά το 2008-2015 στηρίχθηκε στους παρακάτω βασικούς παράγοντες:

- Το πακέτο για την ενίσχυση της οικονομικής ρευστότητας για την αντιμετώπιση των κραδασμών από τη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση, που θεσμοθετήθηκε το 2008 και απαρτιζόταν από 3 άξονες:

I. Η ενίσχυση των κεφαλαίων των τραπεζών μέσα από την έκδοση προνομιούχων μετοχών υπέρ του ελληνικού δημοσίου έναντι ομολόγων του δημοσίου με ίση αξία μέχρι 5 δισεκατομμύρια ευρώ.

II. Χορηγήθηκε εγγύηση του ελληνικού δημοσίου για να δανειοδοτηθούν ή να αναχρηματοδοτηθούν οι τράπεζες, ώστε να εκδίδονταν νέα μεσομακροπρόθεσμα δάνεια και τίτλοι που θα χρηματοδοτούνταν, έτσι ώστε το σύνολο των παραπάνω να ανέρχεται μέχρι τα 85 δισεκατομμύρια ευρώ

III. Η έκδοση τίτλων του ελληνικού δημοσίου από τον Οργανισμό Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους (ΟΔΔΗΧ), των οποίων το συνολικό ύψος ανερχόταν στα 8 δισεκατομμύρια ευρώ τα οποία με τη σειρά τους διατέθηκαν στις τράπεζες έναντι εξασφαλίσεων και προμήθειας

- Το μηχανισμό παροχής έκτακτης ενίσχυσης σε ρευστότητα του τραπεζικού μηχανισμού (Emergency Liquidity Assistance-ELA)
- Η διαδικασία ευρείας ανακεφαλαιοποίησης του τραπεζικού συστήματος, που αποσκοπούσε στην κάλυψη, πέρα από τις συνέπειες της μακροχρόνιας ύφεσης, της αλλοίωσης της βάσης κεφαλαίων, στα ημεδαπά πιστωτικά ιδρύματα, από τη συμμετοχή τους στην αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους. (Τριαντόπουλος, 2015)

Κατόπιν τούτων, πέρα από το ότι το πακέτο στήριξης του 2008 αξιοποιήθηκε πλήρως και το ELA χρησιμοποιήθηκε ευρέως σε ιδιαίτερα κρίσιμες περιόδους για να επέλθει σταθεροποίηση στην αγορά, όπως για παράδειγμα στα μέσα του 2012, ή στο 2015 όταν οι τραπεζικές καταθέσεις σημείωσαν την μεγαλύτερη εκροή των τελευταίων χρόνων. Άλλωστε, τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος καταδεικνύουν ότι τον Ιούλιο του 2015 οι καταθέσεις και τα repos στο σύνολο των εγχώριων τραπεζικών ιδρυμάτων ανερχόταν στα 157,8 δισεκατομμύρια ευρώ σε σύγκριση με τα 213,3 δισεκατομμύρια ευρώ του Νοεμβρίου 2014, μιλώντας για μια μείωση της τάξης του 26%. Η παραπάνω μείωση εντοπίστηκε κυρίως στις καταθέσεις των νοικοκυριών και επιχειρήσεων, που

μειώθηκαν περίπου κατά 44 δισεκατομμύρια ευρώ. Η τόσο δραστική συρρίκνωση της ρευστότητας συνετέλεσε στην αξιοποίηση στο έπακρο της προσφερόμενης από το ευρωσύστημα στήριξης, με τη χρηματοδότηση από τον ELA και την ΕΚΤ, έτσι ώστε τον Ιούλιο του 2015 η συνολική στήριξη να ανέρχεται στα 126 δισεκατομμύρια ευρώ. Δυστυχώς όμως, οι καταθέσεις συνέχισαν να μειώνονται δραματικά και μετά την θέση σε εφαρμογή του καθεστώτος για τον έλεγχο της κίνησης των κεφαλαίων και των τραπεζικών συναλλαγών στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα, οδηγώντας έτσι σε περιορισμό των καταθέσεων και των *repos* τον Ιούνιο του 2016 στα 154 δισεκατομμύρια ευρώ. (Τράπεζα της Ελλάδος, 2015)

Από την άλλη, το τραπεζικό σύστημα της Ελλάδας στηρίχθηκε, εκτός από όρους ρευστότητας, και από όρους κεφαλαιακής επάρκειας, μέσω των τμηματικών φάσεων ανακεφαλαιοποίησης, ιδίως, έπειτα από την αναδιάρθρωση του χρέους το 2012 και τη μη ολοκλήρωση του δεύτερου Προγράμματος του 2015. Πιο συγκεκριμένα, στα πλαίσια της ανακεφαλαιοποίησης του συνόλου των τραπεζών στην χώρα μας για το χρονικό διάστημα 2011-2013 διατέθηκαν 45 δισεκατομμύρια ευρώ, από τα οποία 1,3 δισεκατομμύρια ευρώ συνιστούσαν κεφάλαιο του ΤΕΚΕ, τα 40 δισεκατομμύρια ευρώ δόθηκαν ως κεφάλαιο στο ΤΧΣ και τα 3,1 δισεκατομμύρια ευρώ ήταν κεφάλαια ιδιωτών που παραχωρήθηκαν στις 3 συστημικές τράπεζες, ενώ το 2014, οι ανάγκες για την ανακεφαλαιοποίηση καλύφθηκαν με 8,3 δισεκατομμύρια ευρώ, προερχόμενα από ιδιωτικούς πόρους.

Η μεγάλη αβεβαιότητα που προκλήθηκε το 2015 και οι συνέπειες που είχε στην οικονομία, είχε ως επακόλουθο, μαζί με την πολύ σημαντική εκροή καταθέσεων, την ιδιαίτερα ανησυχητική απομείωση της αξίας των τραπεζών στη χρηματιστηριακή αγορά και τη χειροτέρευση του χαρτοφυλακίου δανείων τους, εξαιτίας του μεγάλου μεγέθους των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Συνεπώς, το 2015 παρέστη ανάγκη να ενεργοποιηθεί εκ νέου μια διαδικασία ανακεφαλαιοποίησης των τραπεζών και σχετικής αξιολόγησης από την ΕΚΤ. Αναλυτικότερα, μετά από τα διενεργούμενα *stress tests* – προσομοίωση ακραίων καταστάσεων στις 4 συστημικές τράπεζες, διαπιστώθηκε έλλειμμα κεφαλαίων περίπου 4,5 δισεκατομμυρίων ευρώ, βάσει του βασικού σεναρίου και 14,4 δισεκατομμυρίων ευρώ βάσει του σεναρίου δυσμενών εξελίξεων. Η κάλυψη της υστέρησης του δυσμενούς σεναρίου προήλθε από τη νέα ανακεφαλαιοποίηση των 4 συστημικών τραπεζών, με τα 5,3 δισεκατομμύρια ευρώ να προέρχονται από ξένους επενδυτές και τα 2,7 δισεκατομμύρια ευρώ να αντλούνται από εθελοντικές ασκήσεις

διαχείρισης στοιχείων παθητικού, ενώ 5,4 δισεκατομμύρια ευρώ συνεισέφερε το ΤΧΣ. (Τράπεζα της Ελλάδος, 2015)

Παρόλα αυτά, οι ανακεφαλαιοποιήσεις που συντελούνταν κατά διαδοχικά διαστήματα δεν ήταν επαρκείς για να αντιστρέψουν την απομείωση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος που παραμένει ανίκανο να προχωρήσει σε θετικές εξελίξεις, εξαιτίας διαφόρων παραγόντων, τόσο διαρθρωτικών όσο και συγκυριακών, όπως για παράδειγμα είναι η κατάσταση των υπερχρεωμένων νοικοκυριών και επιχειρήσεων, η μεγάλη ψαλίδα κέρδους των επιχειρήσεων και αποπληρωμή των οφειλών τους, η συρρίκνωση των εισοδημάτων των νοικοκυριών, ο μεγάλος αριθμός μη εξυπηρετούμενων δανείων και τέλος η μεγάλης σημασίας εκροή καταθέσεων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί η προοπτική για την εισαγωγή νέων πολιτικών και μεταβολών με σκοπό την σταδιακή διευθέτηση του τραπεζικού συστήματος, λόγω της υπερχρέωσης αλλά και της διαμόρφωσης συνθηκών για πιστωτική επέκταση και «επαναλειτουργία» του χρηματοπιστωτικού κλάδου.

Ένα πλήθος πρωτοβουλιών και ενεργειών θα μπορούσε να συντελέσει προς την παραπάνω κατεύθυνση, με την πρώτη από αυτές να είναι ο εκσυγχρονισμός του καθεστώτος πτωχεύσεων και της εξυγίανσης των υπερχρεωμένων επιχειρήσεων. Ο εκσυγχρονισμός αυτός θα αφορά:

- Την ενίσχυση της αποτελεσματικής ρευστοποίησης μέσω της επιτάχυνσης της δικαστικής οδού, της προώθησης και της παροχής κινήτρων στις διαδικασίες εξωδικαστικών ρυθμίσεων και συμφωνιών αλλά και μέσω της διάρθρωσης πλαισίου διακανονισμού επιχειρηματικών χρεών και ελεύθερων επαγγελματιών (ενόψει συνυπολογισμού των φορολογικών και ασφαλιστικών χρεών). Ακόμα, η ενδυνάμωση της διαφάνειας των πλειστηριασμών (εφαρμογή νέων τεχνολογιών, διάχυση πληροφοριών και άλλα) αλλά και η αναβάθμιση του εκκαθαριστή πτωχεύσεων (το άνοιγμα του επαγγέλματος σε άλλες ειδικότητες) είναι παράγοντες εκσυγχρονισμού του καθεστώτος πτώχευσης.
- Την απλοποίηση στις διαδικασίες για αναδιαμόρφωση των επιχειρήσεων, μέσω της παροχής κινήτρων, ώστε να επιλεγεί αυτή, έναντι της παροχής ρευστοποίησης, σε περίπτωση που αυτό κριθεί προσηφορότερο.

Ταυτόχρονα, κρίνεται ζωτικής σημασίας η κατάρτιση μιας πλατφόρμας θεσμικών προδιαγραφών που θα εμπεριέχει κριτήρια και διαδικασίες αναφορικά με την πτώχευση

και την εξυγίανση επιχειρήσεων που ταλανίζονται από μεγάλο αριθμό μη εξυπηρετούμενων δανείων. Η πλατφόρμα αυτή, θα βοηθά όσες επιχειρήσεις, των οποίων η βιωσιμότητα αντιμετωπίζει προβλήματα λόγω της υπάρχουσας κρίσης (συγκυριακή αιτία) να εκκινήσουν μια διαδικασία ανάκαμψής τους κατά τη διάρκεια της οποίας:

- Παρέχεται η δυνατότητα να μεταφερθεί η βασική δραστηριότητα και τα περιουσιακά στοιχεία μιας υπερχρεωμένης επιχείρησης, σε μια καινούργια θυγατρική της, με υγιές υπόβαθρο.
- Δημιουργείται η δυνατότητα για την διαμόρφωση συνθηκών κατάλληλων να προσελκύσουν επενδυτές στη νέα θυγατρική που δεν θα βαρύνετε από την υπερχρέωση της μητρικής αλλά θα παρουσιάζει προοπτικές για ανάπτυξη της δραστηριότητας που σχετίζεται με τη μητρική εταιρεία, εφόσον όμως θα έχει απομακρυνθεί το πλήγμα της αρνητικής συγκυρίας.
- Τίθενται οι βάσεις για προοπτικές αύξησης στην αξία της μητρικής εταιρείας, μέσα από την ανάπτυξη της θυγατρικής της και των επενδύμενων σε αυτήν κεφαλαίων ώστε να επωφεληθούν κατ' επέκταση και οι πιστώτριες τράπεζες.
- Ενίσχυση του ρόλου των τραπεζών κυρίως ως προς την έγκριση επενδυτικών προγραμμάτων στη θυγατρική επιχείρηση.

Επιπλέον, ιδιαίτερο βάρος δίδεται και στην ενδυνάμωση του προστατευτικού πλαισίου στα υπερχρεωμένα νοικοκυριά με βασικό άξονα την αποφυγή «στρατηγικών πτωχεύσεων» (φαινόμενο που παρουσιάστηκε αλλά και γιγαντώθηκε στο τελευταίο διάστημα) εξαιτίας:

- Της επιτάχυνσης των σχετιζόμενων με το πρόβλημα δικαστικών διαδικασιών (για παράδειγμα εξειδικευμένα δικαστήρια, δικαστές, ανάγκη επανακατάρτισης) αφού η μεγάλη διάρκεια μαζί με το πάγωμα της οφειλής και της αποπληρωμής αυτής στη διάρκεια της δικαστικής διαμάχης κάνει ελκυστική την προοπτική εφαρμογής του προστατευτικού πλαισίου από περιπτώσεις που σε κανονική περίπτωση δεν θα δικαιούνταν να ενταχθούν εκεί.
- Της τυποποίησης στα μέρη της διαδικασίας που θα δίνει βάρος στη δημιουργία «υποθέσεων - υποδειγμάτων» (pilot cases) με στόχο τη διευκόλυνση στην έκδοση δικαστικής απόφασης και στην αποφυγή διαφοροποιήσεων μεταξύ των δικαστικών κρίσεων (βλέπε αυστηρές από τη

μία και ελαστικές δικαστικές κρίσεις για παρόμοιες υποθέσεις από την άλλη) και στη θέσπιση κοινών τρόπων ποσοτικής μέτρησης δεδομένων αναφορικά με τα ακίνητα για τα οποία κινήθηκε η δικαστική διαδικασία.

Ακόμα ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στην ενδυνάμωση του χαρτοφυλακίου δανείων των τραπεζών, ώστε να ανακοπεί η τρέχουσα κατάσταση « μετακύλησης» των οφειλών, μέσα από εκ νέου δανεισμό μη πτωχευμένων νοικοκυριών και επιχειρηματιών τα οποία ωστόσο φέρουν εξίσου μικρές δυνατότητες αποπληρωμής αυτών και απλά επιδεινώνουν το πρόβλημα. Βάρος πρέπει επιπλέον να πέσει στο να επιτευχθούν ρυθμίσεις μακροχρόνιου χαρακτήρα, στον συντονισμό της αντιμετώπισης κοινών πιστωτών αλλά και στη διαγραφή περιπτώσεων που δεν θα ήταν επώδυνο για τα τραπεζικά ιδρύματα (για παράδειγμα μικρού μεγέθους καταναλωτικά δάνεια, πιστωτικές κάρτες κτλ.) και στο να διαμορφωθεί ένας μηχανισμός διαχείρισης της δευτερογενούς αγοράς των δανείων που δεν εξυπηρετούνται με στόχο την αποδέσμευση ζωτικών - σημαντικών κεφαλαίων και την διοχέτευση αυτών, στην αναγκαία για την ενίσχυση της οικονομίας πιστωτική επέκταση.

Η ίδια η Τράπεζα της Ελλάδος, επεσήμανε πως στις περιπτώσεις των τραπεζών που δεν θα πραγματοποιήσουν επαρκούς χαρακτήρα αναδιάρθρωση στα χαρτοφυλάκιά τους, το δύσκολο πρόβλημα των δανείων που δεν εξυπηρετούνται θα εξακολουθεί να υπάρχει, έστω και αν υπάρξει βελτίωση στις μακροοικονομικές συνθήκες. (Τράπεζα της Ελλάδος, 2016)

Ταυτόχρονα, κρίνεται απαραίτητο να γίνει προσπάθεια για αποφυγή νέου αριθμού δανείων που δεν εξυπηρετούνται μέσα από τη δημιουργία ενός φορέα που θα αξιολογεί την πιστοληπτική ικανότητα των φερόμενων ως μελλοντικών δανειοληπτών, ένας φορέας που στηριζόμενος σε δεδομένα οικονομικά θα προσφέρει υπηρεσίες αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας των ιδιωτών στα τραπεζικά ιδρύματα. (Τράπεζα της Ελλάδος, 2015)

Άλλωστε, εξίσου καταλυτικό κρίνεται το ΤΧΣ να διαδραματίζει ενεργό ρόλο, χωρίς πολιτικές παρεμβάσεις στη διακυβέρνηση και στην βοήθεια των τραπεζών που είναι υπό ανακεφαλαιοποίηση, ώστε να καθίσταται δυνατός ο διαμεσολαβητικός ρόλος των τραπεζών που βασίζεται στις δυνάμεις της ελληνικής αγοράς κάτι που θα οδηγήσει με τη σειρά του στη βελτίωση της αξίας των τραπεζών στη χρηματιστηριακή αγορά, μια αξία που τα τελευταία χρόνια έχει μειωθεί δραματικά. Σκοπός βέβαια είναι το ΤΧΣ να καταφέρει να αποσύρει τη βοήθειά του σταδιακά, έχοντας προηγουμένως βοηθήσει

στην επίτευξη δημοσίων εσόδων και στην προσέλκυση καινούργιων επενδυτικών προγραμμάτων.

Εντός του παραπάνω πλαισίου, οφείλεται να γίνει επανεξέταση για την θεσμοθέτηση Αναπτυξιακής Τράπεζας μέσω της αξιοποίησης των δομών που παρέχει όχι μόνο το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων (ΤΠκΔ) αλλά και το Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης (ΕΤΕΑΝ) για την διασφάλιση οικονομικής στήριξης στην περιφερειακή ανάπτυξη που φέρουν οι υποδομές, οι πολύ μικρές και μικρομεσαίες επιχειρήσεις (περιλαμβανομένων και των βιώσιμων μικρομεσαίων επιχειρήσεων σε καθεστώς αναδιάρθρωσης) ενώ ταυτόχρονα είναι καλό να ελεγχθεί το κατά πόσο θα μπορούσαν να ενσωματωθούν στον παραπάνω σχηματισμό και στις Συνεταιριστικές Τράπεζες. Παραπέρα, κρίσιμη είναι η επιδίωξη ενίσχυσης και των υπόλοιπων βασικών αξόνων στον εγχώριο τραπεζικό μηχανισμό, βλέπε την κεφαλαιαγορά και την αγορά ιδιωτικής ασφάλισης, μέσω της βελτίωσης και του εκσυγχρονισμού στο θεσμικό και εποπτικό σύνολο της κάθε μιας, έτσι ώστε να ενισχυθούν η διαφοροποίηση στις επενδύσεις αλλά και η τραπεζική ανάπτυξη του ελληνικού συστήματος.

Τέλος, ιδιαίτερη σημασία δίδεται στην αποτελεσματική αντιμετώπιση, στην κοινωνική έλλειψη γνώσεων περί του χρηματοπιστωτικού συστήματος, μέσω δράσεων και στρατηγικών όχι μόνο στο εκπαιδευτικό σύστημα αλλά και σε όλο το φάσμα της επιμόρφωσης των Ελλήνων κάτι που θα οδηγήσει πρώτα σε κατάλληλες και αποδοτικότερες αποφάσεις και δεύτερον στη διευκόλυνση χρηματοδότησης των ιδιωτών αλλά και μικρών επιχειρήσεων. (Τσακλόγλου , et al., 2016)

8.6 Αγορές προϊόντος και κεφαλαίου

Αναμφίβολα , η ενίσχυση του ανταγωνισμού που αφορά τις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών μπορεί να βελτιώσει σε σημαντικό βαθμό το επίπεδο της οικονομίας. Σύμφωνα με ορισμένες μελέτες, υπάρχει μια θετική συσχέτιση μεταξύ της απελευθέρωσης αγορών προϊόντων και υπηρεσιών και της βελτίωσης της παραγωγικότητας μιας επιχείρησης, ενός οργανισμού ή ακόμα και μια ολόκληρης χώρας. (Aghion & Howitt, 2009)

Έτσι, πλήθος χωρών τόσο εντός όσο και εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης προχώρησαν κατά τη διάρκεια των προηγούμενων χρόνων σε σταδιακή απελευθέρωση των αγορών προϊόντων και υπηρεσιών η οποία είχε ως στόχο την όλο και λιγότερη κρατική παρέμβαση αλλά και την διευκόλυνση και ενίσχυση της επιχειρηματικότητας. Η ελληνική οικονομία αντιμετώπιζε σημαντικά προβλήματα στους τομείς της ενέργειας, των μεταφορών, των κλειστών επαγγελμάτων και του λιανικού εμπορίου. Παρόλο που έχουν ληφθεί τα τελευταία χρόνια ορισμένα μέτρα στα πλαίσια των δανειακών συμβάσεων που έχουν ως στόχο την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, ακόμα και σήμερα θα πρέπει να γίνουν σημαντικές παρεμβάσεις έτσι ώστε η Ελλάδα να συγκλίνει με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να καταφέρει να προσελκύσει νέες επενδύσεις.

Ιδιαίτερα σημαντικά μπορεί να είναι τα οφέλη που θα προκύψουν από τις αποκρατικοποιήσεις που βρίσκονται σε εξέλιξη αν και με αργούς ρυθμούς, ιδιαίτερα σε τομείς οι οποίοι δεν παράγουν αμιγώς δημόσια αγαθά και υπηρεσίες. Η είσοδος ιδιωτών σε τομείς που μέχρι πρότινος δραστηριοποιούταν μόνο το κράτος μπορεί να συμβάλλει στην ενίσχυση του ανταγωνισμού κάτι που εν τέλει μπορεί να ωφελήσει τον καταναλωτή. Στην περίπτωση που οι επενδυτές είναι ξένοι, τότε θα υπάρξει σημαντική εισροή στην οικονομία, κάτι που δύναται να ενισχύσει την επένδυση και την επιχειρηματικότητα. Ταυτόχρονα, μέσω των αποκρατικοποιήσεων και της προσέλκυσης επενδυτών, αυξάνεται η αξιοπιστία της χώρας στο εξωτερικό, ενώ ενισχύεται η απασχόληση με αντίστοιχη μείωση της ανεργίας. (Parageorgiou & Vournachaki , 2015)

Ένα άλλο ζήτημα που ταλανίζει τον δημόσιο διάλογο εδώ και αρκετά χρόνια είναι τα λεγόμενα «κλειστά επαγγέλματα» και η πολυπόθητη απελευθέρωσή τους. Είναι γεγονός ότι έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος στον τομέα αυτό, ωστόσο υπάρχει ασθενής πολιτική βούληση ακόμα και σήμερα όπως επίσης και γραφειοκρατία και συντεχνιακά συμφέροντα τα οποία ασκούν διαρκείς πιέσεις έτσι ώστε να εμποδίζουν την ολοκλήρωση αυτών των μεταρρυθμίσεων.

Μια ακόμη προτεραιότητα για την απελευθέρωση των αγορών και για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας, είναι η ενίσχυση της εξωστρέφειας και του εξαγωγικού τομέα της οικονομίας. Όμως, προκειμένου να μπορέσει να γίνει αυτό θα πρέπει να υπάρχει ολοκληρωμένη παραγωγική συγκρότηση σε κλάδους όπου η χώρα διαθέτει ισχυρά συγκριτικά πλεονεκτήματα. Παράλληλα, θα πρέπει να μειωθούν ακόμα και να εξαλειφθούν τελείως τα γραφειοκρατικά εμπόδια που παρουσιάζονται στη χώρα. Η

κατεύθυνση αυτή που καλείται να πάρει η οικονομία πέρα από την ενίσχυση της απασχόλησης και τη σταθεροποίηση του ισοζυγίου των τρεχουσών συναλλαγών θα έχει ως αποτέλεσμα να στραφεί η οικονομία προς εμπορεύσιμες δραστηριότητες και προϊόντα τα οποία θα χαρακτηρίζονται από υψηλή προστιθέμενη αξία. (Parageorgiou & Vourvachaki , 2015)

8.7 Κλάδοι της οικονομίας με συγκριτικά πλεονεκτήματα

Αναμφίβολα, στην ελληνική οικονομία υπάρχουν μια σειρά από κλάδοι οι οποίοι παρουσιάζουν σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα καθώς και ισχυρές αναπτυξιακές προοπτικές, ιδίως προς την κατεύθυνση της βιώσιμης ανάπτυξης. Οι κλάδοι αυτοί είναι σύνηθες να συμμετέχουν ήδη σε μεγάλο ποσοστό στο παραγόμενο προϊόν της χώρας, να υπάρχουν επαρκείς πόροι για την ανάπτυξή τους, ενώ η διεθνής ζήτηση βρίσκεται σε ανοδική τροχιά. Χαρακτηριστικό της Ελλάδας είναι ότι δεν μπορεί να ανταγωνιστεί τις χώρες που παρουσιάζουν πλεονεκτήματα κόστους εργασίας ενώ υστερεί και σε σχέση με τις χώρες οι οποίες έχουν στηρίξει την ανάπτυξή τους στην καινοτομία. (McKinsey & Company , 2012)

Κατά την περίοδο της κρίσης, πραγματοποιήθηκε σημαντικός αριθμός μελετών προκειμένου να εντοπιστούν και να αξιολογηθούν οι κλάδοι στους οποίους η ελληνική οικονομία παρουσιάζει ισχυρά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα. Οι μελέτες αυτές διεξήχθησαν από την McKinsey το 2012, από το IOBE το 2013 και από το ΚΕΠΕ το 2013. Τόσο οι μελέτες αυτές όσο και άλλες που διεξήχθησαν, ανέδειξαν την ανάγκη οι ελληνικές επιχειρήσεις να μπορούν να δημιουργήσουν και να εισέλθουν στις αλυσίδες προστιθέμενης αξίας της παραγωγής.

Οι σημαντικότεροι κλάδοι που θα μπορούσαν να στηρίξουν την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας είναι ο τουρισμός, ο πρωτογενής τομέας, η μεταποίηση, ο κλάδος της ενέργειας, οι μεταφορές, το χονδρικό και λιανικό εμπόριο, η περιβαλλοντική βιομηχανία, ο κλάδος της πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιών, η ποντοπόρος ναυτιλία. (IOBE, 2013)

Πιο αναλυτικά τα σημαντικότερα στοιχεία των κλάδων αυτών είναι τα ακόλουθα:

Τουρισμός

Πρόκειται για τον πιο μεγάλο εξαγωγικό κλάδο της ελληνικής οικονομίας που παρουσιάζει ισχυρά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα. Όμως, χαρακτηριστικό της ανάπτυξης του ελληνικού τουρισμού είναι ότι προσφέρει μαζικό τουριστικό προϊόν, με την ποιότητα του να είναι μέτρια ενώ δεν παρουσιάζει διαφοροποίηση σε σχέση με το τουριστικό προϊόν άλλων χωρών. Επιπρόσθετα, ο τουρισμός στην Ελλάδα επικεντρώνεται στους θερινούς μήνες, έχει περιορισμένη διείσδυση σε νέες αγορές όπως είναι η Ρωσία και η Κίνα, ενώ ένα ακόμα χαρακτηριστικό είναι ότι η κατά κεφαλή δαπάνη των τουριστών κυμαίνεται σε πιο χαμηλά επίπεδα σε σχέση με άλλους ανταγωνιστικούς προορισμούς.

Η χώρα έχει τη δυνατότητα να εκμεταλλευτεί εναλλακτικές μορφές τουρισμού όπως για παράδειγμα είναι ο πολιτιστικός τουρισμός, ο θρησκευτικός, ο περιπατητικός, ο τουρισμός υγείας κτλ. Προκειμένου να μπορέσει η Ελλάδα να αυξήσει τον αριθμό των επισκεπτών για τις συγκεκριμένες κατηγορίες τουρισμού, θα πρέπει να αναπτυχθεί το κατάλληλο μίγμα μάρκετινγκ έτσι ώστε η χώρα να παρουσιαστεί ως ένα διαφοροποιημένος προορισμός. Επιπλέον, μέσω της απλοποίησης του θεσμικού και αδειοδοτικού πλαισίου μπορούν να αξιοποιηθούν αδρανή τουριστικά ακίνητα του δημοσίου, προσελκύοντας νέες επενδύσεις και δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας. Ακόμη, επενδύσεις όπως αυτές που πρόκειται να γίνουν στα περιφερειακά αεροδρόμια, αναμένεται να βελτιώσουν τις υποδομές, ενώ κάτι αντίστοιχο θα πρέπει να γίνει και στις μαρίνες και στα λιμάνια για να προσελκύσει η χώρα περισσότερους τουρίστες μέσω κρουαζιέρας. (ΚΕΠΕ , 2013)

Πρωτογενής Τομέας

Παρόλο που η Ελλάδα είχε παράδοση στον πρωτογενή τομέα, δηλαδή στην κτηνοτροφία, στην αλιεία και στην γεωργία, τα τελευταία χρόνια η σημασία του πρωτογενούς τομέα φθίνει τόσο ως προς την απασχόληση, όσο και ως προς την προστιθέμενη αξία που παράγεται. Μάλιστα, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι στην Ελλάδα η πτώση αυτή είναι πιο μεγάλη σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σημαντικά εμπόδια ανάπτυξης του πρωτογενούς τομέα στην Ελλάδα φαίνεται να είναι η χαμηλή παραγωγικότητα, η περιορισμένη διείσδυση στις αγορές, όπως επίσης και η απουσία ενιαίας εξαγωγικής στρατηγικής.

Οι εξαγωγές των αγροτικών προϊόντων μπορούν να αυξηθούν εφόσον αυτά προσαρμοστούν στα παγκόσμια πρότυπα διατροφής που περιλαμβάνουν υψηλή ασφάλεια, τυποποίηση και ποιότητα. Ακόμη, θα πρέπει να τονίσουμε τις μεγάλες

δυνατότητες που υπάρχουν για την ανάπτυξη της αλιείας, παρόλο που σήμερα συμμετέχει στο ΑΕΠ σε μικρό βαθμό. Όμως, για να μπορέσει να γίνει αυτό θα πρέπει πρώτα να λυθούν τα προβλήματα που σχετίζονται με τις αδειοδοτήσεις και τον χωροταξικό σχεδιασμό των υδατοκαλλιεργειών. Όσον αφορά την κτηνοτροφία θα πρέπει να επισημάνουμε ότι για να παρουσιάσει αύξηση ο βαθμός αυτάρκειας θα πρέπει να υπάρχει ένα σαφές θεσμικό πλαίσιο για τον χαρακτηριστικό των βοσκοτόπων, καθώς επίσης και να υπάρχει συμβουλευτική στήριξη από το κατάλληλο επιστημονικό προσωπικό προς τους κτηνοτρόφους για να μπορούν να αξιοποιούν με επιτυχία τα αποτελέσματα της εφαρμοσμένης επιστημονικής έρευνας. (McKinsey & Comprany , 2012)

Μεταποίηση

Σε σχέση με τις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η συμβολή της μεταποίησης στο ΑΕΠ της χώρας ακόμα και κατά την περίοδο προ κρίσης βρίσκονταν σε χαμηλά επίπεδα, ενώ στην διάρκεια της κρίσης το ποσοστό αυτό παρουσίασε ακόμα μεγαλύτερη μείωση. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των ελληνικών μεταποιητικών επιχειρήσεων είναι ότι έχουν μικρό μέγεθος και έτσι δεν είναι σε θέση να εκμεταλλευτούν τις οικονομίες κλίμακας.

Ιδιαίτερα σημαντικοί τομείς που μπορούν να αναπτυχθούν στον κλάδο της μεταποίησης είναι ο τομέας των τροφίμων, των ποτών, της βαριάς βιομηχανίας, καθώς και της παραγωγής γενόσιμων φαρμάκων εξαιτίας του υψηλού βαθμού καινοτομίας καθώς και εξαιτίας της εξωστρέφειας των ελληνικών επιχειρήσεων. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι ο μεγαλύτερος κλάδος της μεταποίησης είναι η μεταποίησης τροφίμων, καθώς η Ελλάδα παρουσιάζει πρώτες ύλες υψηλής ποιότητας, εξειδικευμένη τεχνογνωσία τα οποία δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες για την αύξηση της αξίας των εξαγωγών. Ακόμη, σημαντική ώθηση θα δώσει στις εξαγωγές η καθιέρωση μιας διακριτής αναγνωρίσιμης ταυτότητας των ελληνικών τροφίμων σε παγκόσμιο επίπεδο. Σημαντική θα πρέπει να θεωρείται η βοήθεια που μπορούν να προσφέρουν τα ερευνητικά ιδρύματα καθώς και τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στις μεταποιητικές επιχειρήσεις αφού μπορούν να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητα. (IOBE, 2013)

Ενέργεια

Στον κλάδο της ενέργειας περιλαμβάνονται η παραγωγή και η εισαγωγή ενέργειας, η μεταφορά, η διανομή και η εμπορία, όπως και η διύλιση προϊόντων πετρελαίου. Στην Ελλάδα υπάρχουν ιδιαίτερα σημαντικοί ενεργειακοί πόροι οι οποίοι μπορούν να αξιοποιηθούν ακόμα περισσότερο, με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα. Έτσι, πολλές περιοχές έχουν υψηλό αιολικό δυναμικό, σημαντικό μέρος της χώρας έχει υψηλό ηλιακό δυναμικό, ενώ υπάρχει υδροδυναμικό δυναμικό το οποίο αξιοποιείται εν μέρει όπως επίσης και δυνατότητες ανάπτυξης γεωθερμίας, βιομάζας και βιοαερίου.

Επιπλέον, λόγω της θέσης της Ελλάδας η χώρα μπορεί να διαδραματίσει τον ρόλο του ενεργειακού κόμβου εντασσόμενη στα δίκτυα των ευρωπαϊκών αγωγών. Ακόμη, ιδιαίτερα σημασία θα πρέπει να δοθεί στον εξορθολογισμό της κατανάλωσης ενέργειας στις μεταφορές αλλά και στα κτίρια, μέσω της θέσπισης των κατάλληλων προτύπων και της παροχής των κατάλληλων κινήτρων για να γίνουν ενεργειακές αναβαθμίσεις και να μειωθεί η κατανάλωση ενέργειας. Η ενδεχόμενη αναβάθμιση του δικτύου διανομής ηλεκτρικής ενέργειας, πρόκειται να βελτιώσει την παραγωγικότητα στον κλάδο, ενώ παράλληλα θα συμβάλει στην μείωση των απωλειών ενέργειας κατά το στάδιο της μεταφοράς. Η περαιτέρω συνεργασία που μπορεί να αναπτυχθεί μεταξύ της εγχώριας βιομηχανίας ενέργειας με ερευνητικά κέντρα δύναται να δημιουργήσει καινοτόμες ενεργειακές τεχνολογίες. (McKinsey & Company , 2012)

Μεταφορές

Ο κλάδος των μεταφορών περιλαμβάνει τις χερσαίες, είτε αυτές είναι οδικές, είτε σιδηροδρομικές, τις θαλάσσιες, τις αεροπορικές μεταφορές καθώς επίσης και τις δραστηριότητες που σχετίζονται με βοηθητικές δραστηριότητες, όπως είναι η αποθήκευση, ο χειρισμός και η συσκευασία των προϊόντων. Λόγω της γεωγραφικής θέσης η Ελλάδα μπορεί να αποτελέσει την χώρα εξαγωγής και προώθησης προϊόντων προς τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, ενώ η ενίσχυση των εξαγωγών από την Κίνα και την Ινδία ενισχύουν περαιτέρω την τάση αυτή.

Προκειμένου να καταφέρει η Ελλάδα να διαδραματίσει σημαντικό διεθνή ρόλο στον τομέα των μεταφορών, θα πρέπει να προχωρήσει σε ολοκλήρωση και αναβάθμιση των αντίστοιχων υποδομών. Επίσης, θα πρέπει να ενισχυθεί η διασύνδεση του χερσαίου δικτύου υποδομών με τους σημαντικούς διεθνείς λιμένες της χώρας. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό, ιδιαίτερα αναγκαίο, είναι η παροχή υψηλού επιπέδου ασφάλειας και εξυπηρέτησης σε σχέση με τον χρόνο και με το κόστος μεταφοράς και με το κόστος διαμετακόμισης των αγαθών. (IOBE, 2013)

Περιβαλλοντική βιομηχανία

Ένας κλάδος της περιβαλλοντικής βιομηχανίας ο οποίος παρουσιάζει σημαντικές προοπτικές για την ελληνική οικονομία είναι η διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων, ενώ πρόκειται για τομείς που η Ελλάδα δεν έχει αναπτύξει επαρκώς. Έμφαση μπορεί να δοθεί σε δραστηριότητες που αφορούν την ανακύκλωση καθώς επίσης και στη μετατροπή των πρώτων υλών, έτσι ώστε να μειωθούν τα τελικά απόβλητα. Το θεσμικό πλαίσιο που αφορά την λειτουργία και ανάπτυξη του τομέα περιβάλλοντος παρουσιάζει προβλήματα στην εφαρμογή του εξαιτίας της απουσίας μηχανισμών ελέγχου, που έχουν ως αποτέλεσμα να υπάρχει αθέμιτος ανταγωνισμός μεταξύ των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον κλάδο.

Λιανικό και χονδρικό εμπόριο

Παρόλο που ο συγκεκριμένος κλάδος δεν είναι διεθνώς εμπορεύσιμος, έχει τη δυνατότητα, βελτιώνοντας την παραγωγικότητα του να ενισχύει σημαντικά την οικονομία της Ελλάδος. Είναι γεγονός ότι στην Ελλάδα ο κλάδος του εμπορίου απασχολεί σημαντικό αριθμό εργαζομένων, δυσανάλογο θα λέγαμε με την υπόλοιπη Ε.Ε. Χαρακτηριστικό του λιανικού εμπορίου είναι οι μικρές και οι πολύ μικρές επιχειρήσεις ως αποτέλεσμα των καταναλωτικών προτιμήσεων, του κόστους των ρυθμιστικών παρεμβάσεων καθώς και της μεγάλης δυνατότητας για φοροδιαφυγή και εισφοροδιαφυγή. Αναφορικά με το χονδρεμπόριο και εδώ οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον κλάδο έχουν μικρότερο μέγεθος σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ ένα ακόμη χαρακτηριστικό είναι η υψηλή συγκέντρωση εξαιτίας της μεγάλης εξειδίκευσης ανά κατηγορία αγαθού, κάτι που απαντάται πιο συχνά στα τρόφιμα. Επίσης, υπάρχει υστέρηση στη χρήση σύγχρονων μεθόδων που αφορούν τη διαχείριση των αποθεμάτων και την εξυπηρέτηση των πελατών.

Προκειμένου να υπάρξει αύξηση της παραγωγικότητας θα πρέπει να ενισχυθεί ο ανταγωνισμός μέσω της υιοθέτησης των κατάλληλων μέτρων, όπως είναι για παράδειγμα η κατάργηση της απαγόρευσης πώλησης ορισμένων προϊόντων από τα γενικά καταστήματα λιανικής, η περαιτέρω ενίσχυση της διαφάνειας στις τιμές. Όσον αφορά την βελτίωση της παραγωγικότητας του κλάδου του εμπορίου, αυτή μπορεί να επέλθει μέσω της δημιουργίας μεγαλύτερων μονάδων, μέσω των κατάλληλων εξαγορών και συγχωνεύσεων κάτι που θα αφορά κυρίως τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Ταυτόχρονα, θα πρέπει να γίνουν επενδύσεις σε τομείς όπως είναι τα πληροφοριακά

συστήματα, η βελτίωση της εφοδιαστικής αλυσίδας και η επέκταση της χρήσης του διαδικτύου σε όλο το φάσμα των εμπορικών δραστηριοτήτων. (ΚΕΠΕ , 2013)

Πληροφορική και επικοινωνίες

Παρόλο που ο κλάδος της πληροφορικής και των επικοινωνιών συμβάλλει κατά μικρό ποσοστό στο ΑΕΠ της χώρας, παρουσιάζει μια σημαντική δυναμική, η οποία μπορεί να αυξηθεί τα επόμενα χρόνια καθώς πρόκειται για έναν έντονα εξωστρεφή κλάδο που στηρίζεται στην καινοτομία. Τα τελευταία χρόνια και όσο διαρκεί η οικονομική κρίση δημιουργήθηκαν πολλές εταιρείες στον συγκεκριμένο κλάδο.

Γίνεται επιτακτικό, ότι θα πρέπει να αξιοποιηθεί η γνώση που παράγεται από τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης καθώς και από τα ερευνητικά ινστιτούτα όπως είναι το ΕΚΕΤΑ, έτσι ώστε να αναπτυχθούν ορισμένοι κλάδοι της πληροφορικής. Ενδεικτικά τομείς που αναμένεται να υπάρξει ενδιαφέρον τα επόμενα χρόνια είναι οι ακόλουθοι: το cloud computing, οι εφαρμογές στον χώρο της υγείας, οι εφαρμογές στον τομέα των μεταφορών, το ηλεκτρονικό εμπόριο, οι ηλεκτρονικές προμήθειες κτλ.

Ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει το κράτος, αφορά την βέλτιστη αξιοποίηση των πόρων από τα Διαρθρωτικά Ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προκειμένου να αξιοποιηθούν οι τεχνολογίες από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις αλλά και από το ίδιο το κράτος, προκειμένου να γίνουν έργα πληροφορικής σε ιδιωτικές εταιρείες. Σημαντικός μπορεί να είναι ο ρόλος των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών στην αύξηση της αποδοτικότητας του δημοσίου τομέα, μέσω της βελτίωσης υπηρεσιών υψηλού επιπέδου προς τους πολίτες. (McKinsey & Company , 2012)

Ποντοπόρος ναυτιλία

Παρόλο που ο ελληνικών συμφερόντων στόλος είναι τέταρτος σε μέγεθος σε παγκόσμιο επίπεδο, έχει την νεότερη ηλικία και την μεγαλύτερη χωρητικότητα. Προκειμένου να αυξήσει τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει η Ελλάδα στον κλάδο της ναυτιλίας θα πρέπει να έχει ως στόχο την αύξηση του στόλου που διαχειρίζονται γραφεία από την Ελλάδα, να καταρτίσει και να εφαρμόσει ένα ενιαίο σχέδιο αναφορικά με την ναυτιλία καθώς και να ενδυναμώσει την ναυτική εκπαίδευση.

Πέρα από την άμεση επίδραση της ναυτιλίας στο ΑΕΠ της χώρας, αυτή συνεισφέρει σε μια σειρά από κλάδους που δημιουργούν προστιθέμενη αξία, όπως είναι η ναυπηγοεπισκευαστική δραστηριότητα, οι υπηρεσίες που προσφέρονται από νηογνώμονες, οι ναυτασφαλίσεις, τα δικηγορικά γραφεία, οι ναυτιλιακοί πράκτορες, ο εφοδιασμός των πλοίων κτλ.

Συνοψίζοντας, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι ο κάθε κλάδος της οικονομίας δεν μπορεί να συνεισφέρει στον ίδιο χρονικό ορίζοντα και καθώς η ελληνική οικονομία βρίσκεται σε μια μεγάλη ταλαιπωρία εδώ και αρκετά χρόνια, έμφαση θα πρέπει να δοθεί στους κλάδους που έχουν περισσότερες προοπτικές βραχυπρόθεσμα έτσι ώστε η χώρα να καταφέρει να ξεπεράσει την ύφεση και την δυσμενή θέση στην οποία βρίσκεται.

Από τους κλάδους που αναφέραμε ο τουρισμός, η πρωτογενής παραγωγή, η μεταποίηση, η ενέργεια καθώς και οι μεταφορές φαίνεται ότι έχουν τη δυνατότητα όχι μόνο μακροχρόνιας αλλά και βραχυχρόνιας συνεισφοράς στην ελληνική οικονομία. Το γεγονός αυτό σχετίζεται με δύο χαρακτηριστικά που είναι τα εξής:

- Διαθέτουν ήδη συγκριτικό πλεονέκτημα.
- Ορισμένες από τις δραστηριότητες τους μπορούν να χαρακτηριστούν έντασης εργασίας.

Συνεπώς, λόγω της κρίσης έχουν τη δυνατότητα να αυξήσουν το παραγόμενο προϊόν περισσότερο άμεσα, λαμβάνοντας υπόψη ότι διαθέτουν επαρκές παραγωγικό δυναμικό. Ωστόσο, σε μεσομακροπρόθεσμο επίπεδο θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση σε τομείς που στηρίζονται στην τεχνολογία και στην καινοτομία και όχι τόσο σε τομείς εντάσεως εργασίας.

Δεν θα πρέπει να παραλείψουμε να αναφέρουμε τη δυναμική που δημιουργείται όταν γίνονται συνέργειες μεταξύ των κλάδων της οικονομίας. Η ανάπτυξη και μεγέθυνση ενός κλάδου μπορεί να έχει θετικές συνέπειες και για άλλους κλάδους της οικονομίας. Για παράδειγμα, η ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα μπορεί να προσφέρει σημαντική ώθηση στην μεταποίηση, στον τουρισμό, στις μεταφορές στο εμπόριο κτλ. (IOBE, 2013)

9. Συμπεράσματα-Προτάσεις

Με το 2018 να εγκαινιάζεται μόλις λίγους μήνες πριν, εισήλθαμε στον δέκατο χρόνο ύφεσης , που μετρά από το 2008, με όλους τους δείκτες της ελληνικής οικονομίας να έχουν παρουσιάσει πρωτοφανή συρρίκνωση μέχρι το 2015, σε ποσοστό περίπου 25 % σε σύγκριση με αυτά του 2008, ενώ από την άλλη τα εισοδήματα των Ελλήνων πολιτών έχουν συρρικνωθεί κατά μέσο όρο, κατά ένα τρίτο. Σε όλο το χρονικό αυτό διάστημα, μόνο το 2014 σημειώθηκε θετική πορεία στην αύξηση του ΑΕΠ, με την προβλεπόμενη από τους ξένους εκτιμητές ανάπτυξη και ανάκαμψη που θα επερχόταν τα έτη 2015 και 2016 να συναντά εμπόδια που εντοπίζονται σε πολλούς παράγοντες. Πιο αναλυτικά, η ματαίωση της οικονομικής επιτάχυνσης και ανάπτυξης οφειλόταν στην αβέβαιη ατμόσφαιρα που προκάλεσε η διαπραγματεύση το πρώτο εξάμηνο του 2015, η μακροχρόνια και συνεχιζόμενη οικονομική ασφυξία, αλλά και η επιβολή των capital controls του Ιουνίου του 2015. Από την άλλη, η όλο και βαθύτερη και ευρείας κλίμακας ανεργία που μαστίζει όλες τις παραγωγικές ηλικίες και φτάνει σε επίπεδα 25 % επηρεάζει τις δομές και την αντοχή τόσο της ελληνικής οικονομίας και επιχειρήσεων, του τομέα – ιδιωτικού και δημοσίου- αλλά κυρίως της συνοχής του κοινωνικού ιστού και του πολιτικού συστήματος και γίνεσθαι γενικά.

Δυστυχώς, οι προβλέψεις για το μέλλον είναι αρκετά δυσοίωνες και αποθαρρυντικές, δεδομένου ότι η ύφεση διήρκησε για μεγάλο χρονικό διάστημα, ήδη μια δεκαετία και ακόμα δεν έχει τερματίσει, με αποτέλεσμα να εκφράζονται αμφιβολίες για το πως θα καταφέρει να αναπτυχθεί η οικονομία μετά από αυτό, καθώς η επένδυση κεφαλαίων ήταν ιδιαίτερα ισχνή ή ταυτόχρονα μέρος επενδυμένων κεφαλαίων μεταφέρθηκαν, κάτι που με τη σειρά του οδήγησε στο να απωλεσθεί σημαντικό παραγωγικό κεφάλαιο. Εκτιμάται, ότι για την ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας απαιτείται η επένδυση περίπου 100 δισεκατομμυρίων ευρώ έως το 2020, από ιδιωτικές και δημόσιες πηγές. (McKinsey & Company , 2012)

Το κρισιμότερο όμως και πιο αποθαρρυντικό κρίνεται το γεγονός ότι χάθηκε τρομερά σημαντικό ανθρώπινο κεφάλαιο, αφού το ποσοστό απασχόλησης (ο ενεργός επαγγελματικός πληθυσμός ηλικιών μεταξύ 20-64) με δυσκολία αγγίζει το 55 %, με τα στοιχεία για την Ευρωζώνη την ίδια στιγμή να είναι στα 68% κατά μέσο όρο, ενώ ο συνολικά τιθέμενος στόχος για τις ευρωπαϊκές χώρες είναι 75%. Τα θλιβερά ποσοστά που εκτέθηκαν μόλις παραπάνω, απορρέουν όχι μόνο από τα δυσθεώρητα ύψη της ανεργίας, αλλά και από τον μεγάλο αριθμό των πρόωρων συνταξιοδοτήσεων όπως και

από το συνδυασμό άλλων αρνητικών παραγόντων είτε συγκυριακών είτε διαρθρωτικών. Σε αυτά, έρχονται να συνυπολογιστούν και η μεγάλη μεταναστευτική τακτική πολλών νέων επαγγελματιών και νέων, η μετανάστευση ανθρωπίνου δυναμικού που έχει αποστραγγίξει την χώρα μας την τελευταία πενταετία από έναν σημαντικότατο αριθμό υποσχόμενων και λαμπρών επιστημόνων (brain drain) με αξιόλογη κατάρτιση και δυναμική. Έτσι, η πραγματικότητα της σοβαρής αποεπένδυσης με τη μικρή απασχόληση, θεωρούνται ως τροχοπέδη της μελλοντικής ανάκαμψης της οικονομίας.

Άλλωστε, η υπερχρέωση του ιδιωτικού τομέα ο οποίος ασφυκτιεί από τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια που φτάνουν στο 40 % καταμαρτυρά τη μεγάλη δυσκολία και την ισχυρή πρόκληση στις προσπάθειες που θα πρέπει να γίνουν, για να εξυγιανθεί και να αναδιαμορφωθεί ο τραπεζικός και επιχειρησιακός τομέας. Παράλληλα, ένα ιδιαίτερα δυσμενές πλέγμα από αρνητικές συνθήκες έχουν προκαλέσει τα μεγάλα φορολογικά βάρη, τα πολλαπλά γραφειοκρατικά εμπόδια, τα αυξημένα κόστη λειτουργίας και παραγωγής για τις ενεργοβόρες βιομηχανίες αλλά και το αυξημένο κόστος της ενέργειας. Επίσης, ένας σημαντικός αριθμός επιχειρήσεων έχει δηλώσει πτώχευση, ενώ ένα άλλο σημαντικό μερίδιο έχει μεταφέρει την έδρα του σε περισσότερο «φιλικές» για αυτές χώρες, όπως η Βουλγαρία και η Κύπρος, κάτι που καταδεικνύει την άμεση ανάγκη για την ανάπτυξη πολιτικών και δράσεων για να καταστεί πιο ευνοϊκό και ελκυστικό το επιχειρείν στην Ελλάδα.

Ένα ανησυχητικό χαρακτηριστικό της ύφεσης στην ελληνική οικονομία είναι το γεγονός ότι αυτή αυτοαναπαράγεται και αυτοπολλαπλασιάζεται οδηγώντας έτσι σε έναν φαύλο κύκλο, καθώς τα μέτρα για την επέλευση σταθερότητας που ελήφθησαν, ιδίως κατόπιν του πολύ ψηλού πρωτογενούς πλεονάσματος του 2009 και του ελλειμματικού ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, αποδείχθηκαν να είναι πολύ βαριά. Ελήφθησαν δηλαδή μέτρα περικοπής των δημοσιονομικών δαπανών, από τα οποία όμως η κρίση επιδεινώθηκε, υπονομεύθηκε η επιτυχία των τεθέντων στόχων, που με τη σειρά της οδήγησε στη λήψη νέων μέτρων που βάθυναν περαιτέρω την ύφεση και ούτω καθεξής.

Αυτός ο φαύλος κύκλος όμως επηρέασε εξίσου αρνητικά και άλλους τομείς, καθώς η κρίση εξαπλώθηκε και αλλού, αφού ενώ η ύφεση εκκίνησε με τη μορφή δημοσιονομικής κρίσης και κρίσης ανταγωνιστικότητας και εξωτερικού ισοζυγίου, έγινε μέρος της εν γένει χρηματοπιστωτικής ευρωπαϊκής κρίσης και βίωσε την ξαφνική απώλεια κεφαλαίων (sudden stop) των περιφερειακών οικονομιών που μέχρι τότε παρουσίαζαν πολύ ψηλό βαθμό εξωτερικού καθαρού δανεισμού. Παραπέρα, η κρίση

στο δημόσιο ελληνικό χρέος μετατράπηκε σε κρίση στο τραπεζικό και χρηματοπιστωτικό σύστημα αφού προηγήθηκε προηγουμένως η κατακόρυφη πτώση των τιμών στα κρατικά χρεόγραφα και το σοκ της οικονομίας από τη βαθιά ύφεση.

Το αποτέλεσμα όλων των παραπάνω ήταν η κρίση στην πραγματική οικονομία ύστερα από την πιστωτική και δημοσιονομική περιστολή που βάθυναν την κρίση. Δυστυχώς όμως η κρίση έγινε ευρύτερη αγγίζοντας και τις κοινωνικές δομές αλλά και τις πολιτικές εξελίξεις, φτάνοντας μέχρι και τον κίνδυνο για Grexit, τον κίνδυνο δηλαδή εξόδου της Ελλάδος από την Ευρωζώνη. Ο τελευταίος αυτός κίνδυνος είχε τα δικά του επακόλουθα, όπως ήταν η απώλεια καταθέσεων και επενδυτικών σχεδιασμών, η δημιουργία αρνητικών προσδοκιών, το πάγωμα στη γενική οικονομική δραστηριοποίηση, η ένταση της κρίσης, που καθιστούσαν την αναπροσαρμογή και την ανάκαμψη ακόμα πιο δυσχερείς.

Παρόλα όσα εκτέθηκαν παραπάνω όμως, είναι κρίσιμο να επισημανθεί ότι η ελληνική οικονομική κρίση προϋπήρχε των Μνημονίων του 2010 και δεν δημιουργήθηκε εξαιτίας αυτών, αν και είναι αληθές ότι αυτή εντάθηκε από τα σκληρά μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής. Το ότι η κρίση είχε αρχίσει να δημιουργείται από πριν, γίνεται αντιληπτό από τα έτη 2009-2010, όπου τα εισοδήματα των Ελλήνων πολιτών, έφτασαν σε επίπεδα που δεν ήταν σε αντιστοιχία με τα αληθή παραγωγικά δεδομένα και στοιχεία, ενώ τα ποσοστά με τα οποία οι Έλληνες κατανάλωναν ως μέρος του ΑΕΠ, ήταν από τα μεγαλύτερα, που όμως είχαν στηριχθεί σε μια «φούσκα» ιδιωτικής υπερχρέωσης και πιστωτικών επεκτάσεων. Από την άλλη οι κλάδοι της οικονομίας και των εισαγωγών που δεν μπορούσαν να αποδώσουν εμπορικά, διογκώνονταν και αντλούσαν οικονομικούς πόρους από εξωτερικό δανεισμό με πολύ ψηλά επίπεδα επιτοκίων. Είναι ενδεικτικό, ότι σε αντίθεση με την Ισπανία και την Ιρλανδία, το καθαρό εξωτερικό ελληνικό χρέος αποτελούνταν από την υπερβολική χρέωση του δημόσιου τομέα, για την πραγματοποίηση υπεράριθμων προσλήψεων στο Δημόσιο αλλά και καταναλωτικών δαπανών. Η ισορροπία στα δημοσιονομικά της χώρας είχε αρχίσει να υποχωρεί μετά την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ, οπότε τα πειθαρχημένα και αυστηρά μέτρα και διαδικασίες που είχαν εφαρμοστεί στην προενταξιακή εποχή, έδωσαν τη θέση τους σε κανόνες και πολιτικές ηπιότερες, με ευελιξία και πολιτικά διαπραγματεύσιμες. Η χαλάρωση των παραπάνω μέτρων επήλθε κυρίως με την κατάργηση των αυστηρών προβλέψεων για το ύψος του ελλείμματος στο 3% του ΑΕΠ, κατόπιν εγκρίσεως της Γαλλίας και της Γερμανίας, αλλά και με την μετατροπή του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης το 2005 με χαλαρότερους

όρους. Από το 2001 και έπειτα η χώρα άρχισε να παράγει και πάλι πρωτογενή πλεονάσματα με την οικονομική ισορροπία να ανατρέπεται σημαντικά κατά τα έτη 2008-2009.

Τα βαθύτερα αίτια της κρίσης ευρίσκονται στη γενικευμένη και μακροχρόνια αναβολή για τη λήψη των αναγκαίων πρωτοβουλιών για δραστικές μεταρρυθμίσεις, στο διάστημα που προηγήθηκε της δεκαετίας του 2010. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές θα έδιναν τη δυνατότητα στη χώρα να εξομαλύνει και να ελέγξει το σύστημα δημιουργίας ελλειμμάτων και να αναπτύξει μια σταθερή πορεία ανάπτυξης, η οποία όμως θα προσαρμοζόταν κάθε φορά στις απαιτήσεις της παγκόσμιας οικονομικής ανταγωνιστικότητας, της ενιαίας οικονομικής αγοράς της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ενιαίου νομίσματος. Επειδή όμως οι διαρθρωτικές αυτές αλλαγές δεν είχαν δρομολογηθεί στην ώρα τους, αποτέλεσαν το βασικό αντικείμενο της Μνημονιακής πολιτικής. Έτσι, ελήφθησαν μέτρα σε διάφορους τομείς όπως στη δημόσια και φορολογική διοίκηση, στους θεσμούς της γενικής κυβέρνησης, στην εργατική νομοθεσία, στο ασφαλιστικό σύστημα και στο σύστημα υγείας, στο σύστημα της δικαιοσύνης και της χρηματοπιστωτικής αγοράς, στην εκπαίδευση, στις αποκρατικοποιήσεις και στην αγορά των αγαθών και υπηρεσιών. Υπό το βλέμμα των ξένων επιτηρητών, ουσιαστικά οργανώθηκε και τέθηκε σε εφαρμογή, το πιο μεγάλο και σοβαρό μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα των μεταπολεμικών ετών. Είναι οδυνηρό το ότι οι μεταρρυθμίσεις δεν προωθήθηκαν κατά την οικονομική άνθηση ώστε να επιτευχθεί μια σταθερή και διατηρήσιμη ανάπτυξη με ανταγωνιστικούς δείκτες και αύξηση της κοινωνικής δικαιοσύνης και προάσπιση του γενικότερου συμφέροντος, αλλά όλα τα αναγκαία μέτρα ελήφθησαν υπό την απειλή οικονομικής και κοινωνικής κατάρρευσης, σε καθεστώς πολύ αυστηρής επιτήρησης και εν τέλει πολύ πιο ασφυκτικών και άνισων μέτρων από ότι αν οι αλλαγές αυτές συντελούνταν βαθμιαία σε κλίμα ευημερίας.

Από την άλλη πλευρά όμως, ενώ διανύουμε τον δέκατο χρόνο Μνημονίων, η χώρα έχει διασφαλίσει και κάποια πολύ αξιόλογα κεκτημένα, τα οποία αν αξιοποιηθούν ορθώς θα οδηγήσουν όχι μόνο σε τροχιά ανάκαμψης αλλά θα συντελέσουν στη διατήρηση της ανάπτυξης.

Το πρώτο ζωτικής σημασίας κεκτημένο, είναι μάλλον συνειδησιακό και αναλύεται στη διαπίστωση και αποδοχή ότι η χώρα αδυνατεί να γυρίσει στην κατάσταση της αμεριμνησίας και της υπερχρέωσης του διαστήματος πριν την επιβολή της

Μνημονιακής πολιτικής. Η δυσάρεστη μνήμη των ελλειμμάτων και της υπερχρέωσης δημιουργεί αρνητικό κλίμα και προκατάληψη προς την τακτική αυτή της συσσώρευσης δημοσίων χρεών, ενώ είναι γεγονός ότι η συναίνεση πλέον του πολιτικού κόσμου για την αναγκαιότητα δημοσιονομικής πειθαρχίας είναι ευρύτερη. Επιπλέον, είναι κοινώς αποδεκτή η ανάγκη κατάρτισης και υιοθέτησης ενός αναπτυξιακού μοντέλου προσαρμοσμένου στα πλεονεκτήματα της ελληνικής πραγματικότητας που θα αξιοποιεί και θα δίνει βήμα στους τομείς της οικονομίας που είναι άκρως εμπορεύσιμοι, αποδοτικοί και επικερδείς (τουρισμός, γεωργία, ενέργεια) αλλά και στις εξαγωγές.

Δευτερευόντως, μέσω όλων αυτών των τεθέντων δημοσιονομικών προγραμμάτων και πολιτικών, αποκτήθηκε μια σημαντική τεχνογνωσία, εμπειρία αλλά και ένας «θησαυρός» μεταρρυθμίσεων και μια επιτυχία εξάλειψης των παρελθόντων ελλειμμάτων. Τα αποτελέσματα ορισμένων από τις αλλαγές που συντελέστηκαν, θα γίνουν ορατά αφού πραγματοποιηθεί η ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας (για παράδειγμα η απελευθέρωση των αγορών). Για να συμβεί όμως αυτό, απαιτεί την παραμονή της Ελλάδας στην πορεία της προσαρμογής και των αλλαγών. Ακόμα, το κυριότερο ίσως είναι η κατάρτιση και η υλοποίηση ενός αναπτυξιακού σχεδίου με συνέπεια και συνέχεια από όλες τις πολιτικές και κοινωνικές ομάδες της χώρας, ώστε να ετοιμαστεί η ελληνική οικονομία για ένα νέο πλαίσιο μεταβολών και καινοτομιών. Στόχο συνιστά, οι μικρές και μικρομεσαίες επιχειρήσεις να συνιστούν τον μοχλό κίνησης της ελληνικής οικονομίας, παρέχοντας έτσι την απαιτούμενη ευελιξία που θα μεταβάλλει ένα φαινομενικό μειονέκτημα σε πραγματικό πλεονέκτημα.

Επιπρόσθετα, μια σειρά από κατευθύνσεις στην πραγμάτωση του ελληνικού προγράμματος δημοσιονομικής προσαρμογής, τόσο βραχυπρόθεσμες όσο και μακροπρόθεσμες, ωφελούν σημαντικά την ελληνική οικονομία. Το γεγονός ότι η πρώτη αξιολόγηση για το τρίτο Μνημόνιο ολοκληρώθηκε με επιτυχία, προσανατολίζει τις συζητήσεις για ενδεχόμενη ελάφρυνση του ελληνικού χρέους, την εξομάλυνση της πρόσβασης στη χρηματοοικονομική στήριξη του Ευρωσυστήματος (επαναφορά του waiver) , την πρόσβαση στο σύστημα αγοράς ομολόγων που παρέχει η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), στη δυνατότητα παροχής επενδυτικών κεφαλαίων του «πακέτου Juncker». Ακόμα, ανοίγεται ο δρόμος για να αρθούν οι περιορισμοί στις κινήσεις κεφαλαίων, να αποκατασταθούν βαθμιαία οι συνθήκες κανονικότητας σχετικά με την τραπεζική διαμεσολάβηση αλλά και στη λειτουργία του τραπεζικού συστήματος, αλλά και για να ανακάμψει πραγματικά η ελληνική οικονομία.

Τέλος, έγινε ορατή η ωρίμανση των πολιτικών δυνάμεων, που αποδέχονται σε μια ευρεία βάση την ανάγκη για συνεργασία με στόχο να εφαρμοστούν αποτελεσματικά οι δεσμεύσεις απέναντι στους εταίρους και δανειστές μας, ώστε να απομακρυνθεί ο κίνδυνος της χρεοκοπίας, να παγιωθεί η σιγουριά για παραμονή στο ευρώ, αλλά και για να εξέλθουμε με σταθερά βήματα από την περίοδο της κρίσης, εγκαινιάζοντας μια νέα περίοδο ανάπτυξης και ευημερίας, οπότε και η χώρα μας θα συμμετέχει στους θεσμούς της ευρωπαϊκής και παγκόσμιας αγοράς. Το πιο ελπιδοφόρο όλων είναι το ότι οι διαπιστώσεις αυτές αποτελούν ευσεβείς πόθους του γενικού κοινωνικού κα πολιτικού συνόλου.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Acemoglu , D. & Robinson , J., 2012. Why nations fail. The origins of power, prosperity and poverty. *Crown Press*, p. 70.
- Aghion , P. & Howitt, O., 2009. *The Economics of Growth*. Cambridge: The MIT Press.
- Angelopoulos , K., Economides , G. & Kammass , P., 2007. Tax-spending policies and economic growth: Theoretical predictions and evidence from the OECD. *European Journal of Political Economy* , pp. 885-902.
- Antzoulatos , A., 2011. Greece in 2010: A Tragedy Without (?) Catharsis. *International Advances in Economic Research* , pp. 241-257.
- Argyrou , M. G. & Chortareas , G., 2008. Current Account Imbalances and Real Exchange Rates in the Euro Area. *Review of International Economics* , pp. 747-764.
- Artavanis , N., Morse, A. & Tsoutsoura , M., 2015. Measuring Income Tax Evasion using Bank Credit: Evidence from Greece. *Chicago Booth Research Paper, Fama-Miller Working Paper* .
- Ball , L., 2016. *The Fed and Lehman Brothers'*. s.l.:John Hopkins University .
- Barro , R. J. & Sala-i-Martin , X., 2004. *Economic Growth*. 2nd edition επιμ. Cambridge: The MIT Press.
- Bitzenis, A., Papadopoulos, I. & Vlachos, V., 2013. *Reflections on the Greek Sovereign Debt Crisis*. Cambridge : Scholars Publishing .
- Bordogna , L., 2012. Changing Public Service Employment Relations in the Era of Austerity. *European Commission Conference on Public Sector Pay and Procurement* , 22-23 November .
- Buchheit, L. & Mitu Gulati , G., 2014. Sovereign Bonds and the Collective Will. *Emory Law Journal* , p. 1317.
- Buckley , P. J. & Castro , F. B., 2001. A Survey-based Investigation of the Determinants of FDI in Portugal. *Multinationals in a New Era*, pp. 226-258.
- Cecchetti , S. G., 2008. Crisis and Responses: The Federal Reserve and the Financial Crisis of 2007-2008. *NBER, Working Paper 14134*, June.
- Charter , D., 2010. Storm Over Bailout of Greece, EU's Most Ailing Economy. *The Times* .
- Cingano , F., 2014. Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers, OECD Publishing* .
- Cottarelli , C. & Schaecter , A., 2010. *Long-term trends in public finances in the G-7 countries*. s.l.:IMF Staff Position Notes .
- Darvas, Z., Pisani-Feri, J. & Sapir, A., 2011. A comprehensive approach to the Euro Area debt crisis. *Bruegel Policy Brief* , February .

- Enterprise Greece-Invest & Trade , 2019. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.enterprisegreece.gov.gr/ependyste-sthn-ellada>
[Πρόσβαση 30 Ιανουάριος 2018].
- European Commission , 2010. The Economic Adjustmment Programme for Greece. *European Economy Occassional Papers*, May .
- European Commission , 2016. *Compliance Report - Third Economic Adjustment Programme for Greece, First Review*. s.l.:European Commission .
- European Commission, 2012. The Second Economic Adjustment Program for Greece-first review. *Occasional paper 123*.
- European Commission, 2014. The Second Economic Adjustment Programme for Greece. Fourth Review.. *European Economy Occasional Papers*, April .
- Eurostat , 2004. *Report by Eurostat on the Revision of the Greek Government Deficit and Debt Figures*. s.l.:Eurostat .
- Eurostat , 2009. *GDP per Inhabitat in Purchasing Power Standards*. s.l.:Eurostat .
- Featherstone, K., 2008. "Varieties of Capitalism" and the Greek Case: Explaining thw Constraints on Domestic Reform?. *Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe, GeeSE. London School of Economics and Political Science* .
- Graeber , D., 2011. *Το χρέος.Τα πρώτα 5.000 χρόνια*. Αθήνα : Στάσει Εκπίπτοντες .
- Guimon , J., 2009. Government strategies to attract R&D-intensive FDI. *The Journal of Technology Transfer* , August, pp. 364-379.
- Hix, S., 2005. *The Political System of the European Union*. Basingstoke : Palgave Macmillan .
- IMF, 2015. *A Strategy for Resolving Europe's Problems Loans, IMF Staff Discussion Note SDN/15/19*. Washington DC: International Monetary Fund .
- IMF, 2017. *Greece 2016 Article IV Consultation, IMF Country Report 17/40*. s.l.:IMF.
- IOBE, 2013. *Προς ένα αναπτυξιακό υπόδειγμα: Επιλεγμένοι τομείς και θεσμικές παρεμβάσεις για την περίοδο 2014-2020*. Αθήνα : IOBE .
- Kaufmann , D., 2010. Can corruption adversely affect public finances in industrialized countries?. *The Brookings Institution* .
- Krugman , P. & Obstfeld , M., 2002. *Διεθνής Οικονομική*. Αθήνα : Εκδόσεις Κριτική .
- Lall , S., 2001. Competitiveness indices and developing countries: an economic evaluation on the Global Competitiveness Report. *World Development* , pp. 101-25.
- Leitao , N. C. & Faustino , H. C., 2008. Portuguese Foreign Direct Investements Inflows: An Empirical Investigation. *Instituto Superior de Economia e Gestao - DE Working Papers* .
- Liargovas , P., 2011. *Greece, Economics, political and social issues*. New York : Nova Science Publishers.

- Louis , B. & Rakhi , V., 2010. Inward FDI in Ireland and its policy context. *Columbia FDI Profiles*.
- Matsaganis , M. & Flevotomou , M., 2010. *Distributional Implications of Tax Evasion in Greece. GreeSe-Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe 31*. London : Hellenic Observatory - LSE .
- McKinsey & Company , 2012. *Greece 10 Years Ahead. Defining Greece's new growth model and strategy*. Athens: McKinesy & Company .
- OECD , 2011. *Greece: Review of the Central Administration (OECD Public Governance Reviews)*. Paris : OECD Publishing .
- Organisation for Economic Co-operation and Development, 2007. *Financial Market Trends*. s.l.:Organisation for Economic Co-operation and Development .
- Pagoulatos , G., 2014. State-driven in Boom and Bust: Structural Limitations of Financial Power in Greece. *Government and Opposition* , pp. 452-482.
- Papageorgiou , D. & Vourvachaki , E., 2015. *Macroeconomic effects of structural reforms and fiscal consolidations: Trade-offs and complementarities*. Athens : Bank of Greece .
- Papaioannou , E. & Karatza , S., 2015. The Greek Justice System: Collapse and Reform. Στο: C. Meghir, C. Pisarides, N. Vettas & D. Vayanos, επιμ. *Crisis in the Euro zone: Policy Options for Greece*. s.l.:MIT Press.
- Porter , M. E., 1990. *The Competitive Advantage of Nations*. London : Macmillan .
- Reinhart , C. & Rogoff , K., 2010. From financial crash to debt crisis. *NBER Working Paper* , March .
- Rios-Morales , R. & Brennan , L., 2009. Ireland's innovative governmental policieis promoting internationalisation. *Research in International Business and Finance* , June, pp. 157-168.
- Schneider , F., 2003. The development of the shadow economies and shadow labor force of 21 OECD and 22 transition countries. *DICE Report, CESifo* , pp. 17-23.
- Schneider , F., 2015. *Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003-2015: Different Development, mimeo*. s.l.:Department of Economics, Johannes Kepler University .
- Simoës , V. C. & Cartaxo , R. M., 2011. Inward FDI in Portugal and its policy context, 2011. *Vale Columbia Center on Sustainable Internaitonal Investment* .
- Terzi , A., 2015. Reform momentum and its impact on Greek growth. *Bruegel Policy Contribution* , July.
- Tobias , A. & Song Shin , H., 2009. Money, Liquidity and Monetary Policy. *Federal Reserve Bank of New York, Staff Reports, Staff Report no. 360*, January .
- Villaverde , J. & Maza , A., 2014. The determinants of inward foreign direct investment: Evidence from thw European regions. *International Business Review* , pp. 209-223.

- World Bank , 2015. *Doing Business 2016:Measuring Regulatory Quality and Efficiency*. s.l.:World Bank Group.
- Αγγελόπουλος , Π., 2013. *Τράπεζες και Χρηματοπιστωτικό Σύστημα*. Αθήνα : Εκδόσεις Σταμούλη.
- Αλογοσκούφης , Γ., 2009. *Η Ελλάδα μετά την Κρίση*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη .
- Αντζουλάτος, Α. Α., 2011. Τραπεζική-Τάσεις (Πριν) & Προοπτικές (Μετά την Κρίση). Στο: Γ. Κ. Χαρδούβελης & Χ. Β. Γκόρτσος , επιμ. *Η Διεθνής Κρίση, η Κρίση στην Ευρωζώνη και το Ελληνικό Χρηματοπιστωτικό Σύστημα*. Αθήνα: Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, pp. 193-205.
- Βαληνάκης , Γ., Καζάκος , Π. & Μαραβέγιας , Ν., 2013. *Η Έξοδος από την Κρίση: Εφαρμόσιμες Εναλλακτικές Προτάσεις*. Αθήνα : Πανεπιστήμιο Αθηνών-Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας Jean Monnet .
- Βασαρδάνη , Μ., 2011. Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: Μια Γενική Επισκόπηση. *Οικονομικό Δελτίο, Τεύχος 35, Τράπεζα της Ελλάδος* , Ιούνιος.
- Βενιζέλος , Ε., 2017. *Μύθοι και Αλήθειες για το Δημόσιο Χρέος 2012-2017*. Αθήνα : Εκδόσεις Επίκεντρο .
- Γαβρόγλου , Π. Σ., 2013. *Ετήσια Έκθεση 2012:Όψεις Ανταγωνιστικότητας: Μισθοί και Παραγωγικότητα στην Ελλάδα πριν και Μετά το Μνημόνιο*. Αθήνα : Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού .
- Δαγτόγλου , Π. Δ., 2011. *Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα .
- Δαλαμάγκας , Β., 2003. *Εισαγωγή στη Δημοσιονομική Πολιτική*. Αθήνα : Εκδόσεις Κριτική .
- Δημέλη , Σ., 2010. *Μακροοικονομικά μεγέθη και ανάπτυξη της Ελληνικής οικονομίας*. Αθήνα : Εκδόσεις ΟΠΑ .
- διαΝΕΟσις-Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης , 2017. *Έρευνες 2016*. Αθήνα : διαΝΕΟσις-Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης .
- Ελληνοαμερικανικό Εμπορικό Επιμελητήριο , 1992. *Εμπόδια στην προσέλκυση Ξένων Άμεσων Επενδύσεων στην Ελλάδα*. Αθήνα : Ελληνοαμερικανικό Εμπορικό Επιμελητήριο .
- ΕΤΕΑΝ- Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας , 2018. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://www.etean.gr/PublicPages/HomePage.aspx>
[Πρόσβαση 30 Ιανουάριος 2018].
- ΕΥ, 2017. *Σε ιστορικά υψηλά επίπεδα οι άμεσες ξένες επενδύσεις στην Ευρώπη, ενισχύοντας τη δημιουργία θέσεων εργασίας*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://www.ey.com/gr/en/newsroom/news-releases/news-ey-se-istorika-ipsilapripeda-oi-ameses-xenes-ependiseis-stin-eurwp=enisxiontas-ti-dimiourgia-thesewn-ergasias>
[Πρόσβαση 30 Ιανουάριος 2018].
- Ηλιαδάκης , Τ. Μ., 2011. *Ο εξωτερικός δανεισμός στη γέννηση και εξέλιξη του νέου ελληνικού κράτους 1824-2009*. Αθήνα : Εκδόσεις Μπατσιούλας .

- Ιωάννου , Δ., 2015. *Ανατέμνοντας την κρίση*. Αθήνα : Εκδόσεις Παπαζήση .
- Καζάκος , Π., 2009. *Ανάμεσα σε Κράτος και Αγορά Οικονομία και Οικονομική Πολιτική στην Μεταπολεμική Ελλάδα 1944-2000*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Καζάκος , Π., 2010. *Από τον ατελή εκσυγχρονισμό στην κρίση - Μεταρρυθμίσεις, χρέη και αδράνειες στην Ελλάδα 1993-2010*. Αθήνα : Εκδόσεις Πατάκης .
- Καζάκος , Π., Λιαργκόβας , Π. & Ρεπούσης , Σ., 2016. *Το δημόσιο χρέος της Ελλάδας*. Αθήνα : Εκδόσεις Παπαζήση .
- Καπόπουλος , Π. & Παπαδήμητριου , Π., 1997. *Ενιαίο Νόμισμα και Ελληνική Βιομηχανία*. Αθήνα: Εκδόσεις Αθαν. Σταμούλης .
- Καραμούζης , Ν., 2009. Τα Αίτια της Διεθνούς Χρηματοπιστωτικής Κρίσης και ο Ρόλος του Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος.. *Ομιλία στην Ημερίδα του Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων με θέμα: "Από την Κρίση του 1929 στην Κρίση του 2009"*.
- Καραμούζης , Ν. Β. & Χαρδούβελης , Γ. Α., 2011. *Από τη διεθνή κρίση στην κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας: Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον;*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη .
- Καρατζάς , Θ., 2003. *Οι Τράπεζες Μοχλός της Ανάπτυξης*. Αθήνα: Ένωση Ελληνικών Τραπεζών (ΕΕΤ).
- ΚΕΠΕ , 2013. *Το Αναπτυξιακό Όραμα για την Ελλάδα του 2020: Προβλέψεις, προϋποθέσεις ανάπτυξης και μηχανισμοί χρηματοδότησης*. Αθήνα: ΚΕΠΕ.
- Κολλίντζας , Τ. & Ψαλιδόπουλος , Μ., 2009. Οι Κρίσεις του 1929 και του 2008 και οι Πολιτικές Αντιμετώπισής τους.. *Παρουσίαση στην Ημερίδα του Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων με θέμα: "Από την Κρίση του 1929 στην Κρίση του 2009"*.
- Κοτταρίδη , Κ., 2014. *Άμεσες Ξένες Επενδύσεις και Ελλάδα*. Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής- Παρατήριο για την Κρίση επιμ. Αθήνα : s.n.
- Κουτσομανώλη , Α., Σταϊκούρας , Χ. & Τριαντόπουλος , Χ., 2010. *Επέκταση και Αποτελεσματικότητα των Ελληνικών Τραπεζών στη Νοτιοανατολική Ευρώπη*. Στο: Η. Τζαβαλής , επιμ. *Μελέτες για το Ελληνικό Χρηματοπιστωτικό Σύστημα* . Αθήνα : Εκδόσεις ΟΠΑ .
- Κυρκιλής , Δ., 2010. *Άμεσες Ξένες Επενδύσεις*. Αθήνα : Εκδόσεις Κριτική .
- Λιαργκόβας , Π., 2007. *Ξένες Άμεσες Επενδύσεις και Ανταγωνιστικότητα*. Αθήνα : Εκδόσεις Παπαζήση .
- Λιαργκόβας , Π., 2010. *Σύγχρονα θέματα ελληνικής και διεθνούς οικονομίας*. Αθήνα : Εκδόσεις Σταμούλης.
- Μουρμούρης , Ι. Κ., 2014. Οι συνέπειες των Ολυμπιακών Αγώνων στην οικονομία και στην ανάπτυξη. Στο: Σ. Α. Ρουκανάς & Π. Γ. Σκλιάς , επιμ. *Η Ελληνική Πολιτική Οικονομία 2000-2010: Από την ΟΝΕ στο Μηχανισμό Στήριξης*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη, pp. 174-210.

Μπιτζένης , Α. & Μακέδος , Ι., 2014. Η επιρροή της απογραφής στη δημοσιονομική αξιοπιστία της Ελλάδας. Στο: Σ. Α. Ρούκανας & Π. Γ. Σκλιάς , επιμ. *Η Ελληνική Πολιτική Οικονομία 2000-2010: Από την ΟΝΕ στο Μηχανισμό Στήριξης*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη, pp. 211-267.

Μπιτζένης , Α. Π., 2014. *Διεθνής επιχειρηματικότητα και επενδύσεις. Σύγχρονο ελληνικό επιχειρηματικό περιβάλλον*. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη .

Ξαφά , Μ., 2017. *Μικρές Εισαγωγές-Δημόσιο Χρέος*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδόπουλος .

Οικονόμου , Γ., Σαμπεθαί , Ι. & Συμίγιαννη , Γ., 2010. *Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδας: Αιτίες ανισορροπιών και προτάσεις πολιτικής*. Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος .

Παπάς , Τ., 2015. *Λαϊκισμός και κρίση στην Ελλάδα*. Αθήνα : Εκδόσεις Ίκαρος .

Παρθενόπουλος, Κ., 1997. *Ελληνική Δημόσια Διοίκηση*. Θεσσαλονίκη : Εκδόσεις Ζήτη .

Ρουκανάς , Σ. Α. & Σκλιάς , Π. Γ., 2014. *Η Ελληνική Πολιτική Οικονομία 2000-2010: Από την ΟΝΕ στο Μηχανισμό Στήριξης*. Αθήνα : Εκδόσεις Λιβάνη .

Σαπουντζόγλου , Γ., Χατζηκωνσταντίνου , Γ., Μητράκος , Θ. & Πεντότης , Χ., 2010. *Μορφολογία του Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος και η Διεθνής Χρηματοπιστωτική Κρίση: Οικονομικές και Κοινωνικές Επιπτώσεις*. Αθήνα: ΟΕΕ.

ΣΔΙΤ , 2018. *ΣΔΙΤ-Συμπράξεις Δημοσίου & Ιδιωτικού Τομέα*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://www.sdit.mnec.gr/>
[Πρόσβαση 25 Ιανουάριος 2018].

Σπαρτιώτης , Δ. & Στουρνάρας , Ι., 2010. *Τα Θεμελιώδη Αίτια της Κατάρρευσης των Τραπεζών και των Χρηματοοικονομικών Αγορών*. Αθήνα : Εκδόσεις Gutenberg .

Σωτηρέλης , Γ., Πικραμένος , Μ. & Ξηρός , Θ., 2011. *Η Μεταρρύθμιση του Κράτους στην Εποχή των Μεγάλων Προκλήσεων*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση .

Σωτηρόπουλος , Δ., 2001. *Η κορυφή του πελατεικού κράτους. Οργάνωση, στελέχωση και πολιτικοποίηση των ανώτερων βαθμίδων της κεντρικής διοίκησης στην Ελλάδα 1974-2000*. Αθήνα : Εκδόσεις Ποταμός .

The Boston Consulting Group , 2016. *ΕΛΛΑΣ 20:20: Η προσέλκυση των ξένων επενδύσεων στην ελληνική οικονομία-οι απόψεις των ξένων επενδυτών*. Αθήνα : The Boston Consulting Group .

Τράπεζα της Ελλάδος - Ευρωσύστημα , 2014. *Το χρονικό της μεγάλης κρίσης - Η Τράπεζα της Ελλάδος 2008-2013*. Αθήνα : Τράπεζα της Ελλάδος .

Τράπεζα της Ελλάδος , 2015. *Ενδιάμεση Έκθεση Νομισματικής Πολιτικής*. Αθήνα : Τράπεζα της Ελλάδας .

Τράπεζα της Ελλάδος , 2016. *Επισκόπηση του Ελληνικού Χρηματοπιστωτικού Συστήματος*. Αθήνα : Τράπεζα της Ελλάδος .

Τριαντόπουλος , Χ., 2015. *Πλαίσιο Στήριξης Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος: Μια Πρώτη Προσέγγιση. Οικονομικές Εξελίξεις-ΚΕΠΕ*, Φεβρουάριος .

Τριαντόπουλος , Χ., 2016. "Μνημόνιο, δάνεια και χρηματοδοτικές ανάγκες". Στο: Μ. Αναστασάτου , Δ. Κατσίκας & Κ. Φιλίνης , επιμ. *Κατανοώντας την Ελληνική Κρίση*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Τσακλόγλου , Π. και συν., 2016. *Χάρτης Εξόδου από την Κρίση- Ένα νέο παραγωγικό μοντέλο για την Ελλάδα*. Αθήνα: διαΝΕΟσις - Οργανισμός Έρευνας & Ανάλυσης .

Τσάρμπα , Μ. & Χατζημιχαηλίδου , Π., 2014. Η πορεία "διόγκωσης" της απασχόλησης στον ελληνικό δημόσιο τομέα από την ένταξη στην ΟΝΕ μέχρι το Μηχανισμό Στήριξης. Στο: Σ. Α. Ρουκανάς & Π. Γ. Σκλιάς , επιμ. *Η Ελληνική Πολιτική Οικονομία 2000-2010: Από την ΟΝΕ στο Μηχανισμό Στήριξης*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη, pp. 268-302.

Τσουκαλάς , Κ., 2012. *Η Ελλάδα της λήθης και της αλήθειας*. Αθήνα : Εκδόσεις Θεμέλιο .

Χαραλάμπους , Κ., 2009. *Διπλωματική Εργασία: Οικονομικές Επιπτώσεις Ολυμπιακών Αγώνων και Τεχνικές Εξόρυξης Πληροφορίας: Απόπειρες Εξαγωγής Αποτελεσμάτων και Συμπεράσματα*. Αθήνα : Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο .

Χαρδούβελης , Γ., 2011. Το χρονικό της διεθνούς και της συνακόλουθης ελληνικής και ευρωπαϊκής κρίσης: Αίτια, αντιδράσεις, επιπτώσεις και προοπτικές. Στο: Ν. Β. Καραμούζης & Γ. Α. Χαρδούβελης , επιμ. *Από την διεθνή κρίση στην κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας: Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον;*. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη, pp. 31-128.